Der sker hele tiden noget
Det gør der bare ...

En undersøgelse med fokus på Generation Alpha
fritid, forældre og fællesskab

CUR

Center for ungdomsstudier 2021

Der sker hele tiden noget. Det gør der bare ...
En undersøgelse med fokus på Generation Alpha
fritid, forældre og fællesskab

Annika Gaard, Nanna Pagh Bugge og Søren Østergaard

© CUR
1. udgave, 1. oplag, 2021

Fotos: unsplash.com, Istockphoto (s. 99, 102), Shutterstock (s. 71), Niels Busch (s. 53), Noemi Fodor Rasmussen (s. 36, 92)

Grafisk tilrettelæggelse: D-Grafisk, David Lund Nielsen
Tryk: Scandinavian Print Group

CUR
Peter Bangs Vej 5B
2000 Frederiksberg
www.ungdomsanalyse.nu
info@cur.nu

ISBN: 978-87-92110-28-2

INDHOLD

1 Intro til et begreb og en undersøgelse 5

2 Det er ikke altid nok at kunne bygge slotte i Minecraft!
– Intro til det portræt, som den eksisterende litteratur tegner af Generation Alpha 11

3 Vi leger stadig røvere og soldater – i den virtuelle verden
– Perspektiver på den frie tid 15

Klubben er et helt unikt sted 34

4 ”Så slipper alle, hvad de har i hænderne”
– perspektiver på de organiserede fritidsaktiviteter 41

Døde blikke eller tindrende øjne? – perspektiver på esport og gaming 54

Man lærer, at man ikke er bedre end det svageste led
– forældre- og elev –perspektiver på fritidslivets potentielle transferværdi 56

5 ”Jeg skulle ud at prøve noget nyt. Der skulle mere action på!”
– perspektiver på ”til-, selv-, om- og fravalg” 61

”Der skal være noget udvikling ... for ellers bliver det bare kedeligt, og så kan man gå videre til noget andet”
– Sekundære voksnes perspektiver på udviklingstendenser i fritidslivet 72

”Lige når man kommer hjem og spiser aftensmad, så glæder man sig bare til i morgen,
hvor man skal ud at køre eller lave crosser” – Trivsel i det organiserede fritidsliv 75

6 ”Det hele kan godt føles lidt usikkert, når man står med den ene fod i barndommen og den anden i ungdommen”
– Perspektiver på trivsel 79

Man taler meget om ”ny udsathed” – men den traditionelle udsathed lever også stadig i bedste velgående! 100

7 Så finder man lige pludselig ud af, at der faktisk var en legeaftale i gang – perspektiver på forældrerollen 103

Det store flertal opfører sig eksemplarisk, men ... – trænere og klubmedarbejderes syn på relationen til forældre 116

8 Vi kom rundt om mange temaer – men kom vi også ind i hovedet på ”Generation Alpha”?
– en opsamlende perspektivering 121

Sådan gjorde vi – Metode og datagrundlag 128

Litteratur 133

1 INTRO TIL ET BEGREB OG EN UNDERSØGELSE

"Der sker hele tiden noget. Det gør der bare," fortæller Katrine i 5. klasse. Man skulle tro, at hun havde læst sociologen Hartmut Rosa, som taler om, at det moderne samfund er karakteriseret ved en systematisk forandring af tidsstrukturerne i form af det, han kalder "acceleration". Sagt med andre ord: Vi skal nå mere på kortere tid. Den systematiske eskalationstendens, som Rosa taler om, har betydning for vores forhold til rum og tid, til vores omgivelser, synet på os selv – og ofte sker forandringerne, uden at vi lægger mærke til dem (Rosa 2020).

Med jævne mellemrum er der dog begivenheder, der kan betegnes som "gamechangers", forstået som hændelser eller opfindelser, der meget håndgribeligt og helt grundlæggende ændrer præmisserne for vores liv som mennesker. En sådan begivenhed fandt sted i San Fransisco i 2007, da Steve Jobs præsenterede den første iPhone – og i den forbindelse proklamererede, at den ville ændre verden. Han fik i dén grad ret! iPhonen, andre smartphones og devices har været med til at rykke fundamentalt ved rammevilkårene for, hvordan vi som mennesker kommunikerer med hinanden.

Særligt for den kommende generation af børn og unge, der er karakteriseret ved at være vokset op med skærme som en integreret del af deres hverdag allerede fra de formative år, må lanceringen af iPhonen formodes at blive "generationsdefinerende". De har fået en iPad i hånden, før de kunne tale, pottetrænet med en iPotty (en potte med en monteret iPad) og er faldet i søvn til børnesange på YouTube. Og spillene på iPad'en og videoerne, som de har set under pottetræningen, er sponsoreret af et bredt spektrum af virksomheder, der gerne på et ret tidligt tidspunkt i børnenes liv vil knytte en begyndende forbindelse til deres kommende kunder – og deres forældre. Så det er ikke så mærkeligt, at vi har en generation af børn, som i en alder af fire år kan genkende mere end 200 brands. Man taler i dag om begrebet *entertising*, som beskriver, hvordan underholdning og reklamer i stigende grad smelter sammen. Den øgede skærmtid medfører derfor også, at nutidens børn stadig tidligere – og på en markant anderledes måde – bliver eksponeret for reklamer (McCrindle 2020; Hasle m.fl. 2015). Ligeledes er sociale medier og influencers rykket tidligt ind i børneuniverset. Børn tæller deres venskaber på antal snapstreaks, og de drømmer i højere grad om at blive youtuber end om at blive astronaut (The LEGO Group 2019). Den øgede skærmtid har således skabt helt nye rammevilkår for børn og unge, hvor relationer og identitetsmarkører i langt højere grad end tidligere er forbundet til et online-univers.

1.1 Fremtidens forbrugere – og klubmedlemmer og spejdere!

I lighed med deres forfædre, "Generation Z", kommer Generation Alpha – som de kaldes af fremtidsforskere og markedsføringsindustrien – til at fylde såvel kvantitativt som på den samfundsmæssige dagsorden, fordi de må formodes at agere anderledes end deres "forfædre". I 2025 estimeres antallet af Alphaer at nå 2,2 billioner på verdensplan, og det er dem. der udgør fremtidens lønmodtagere og forbrugere, men også fremtidens fodboldspillere, spejdere, venner, efterskoleelever og studerende. Hvis vi ønsker at kommunikere med dem med henblik på at "sælge" vores produkter, er det ret afgørende, at vi også forstår dem!

Og det er lige netop dét, der er hensigten med denne udgivelse; at komme ind i hovedet på en generation af piger

og drenge, som på nogle områder vokser op under helt anderledes rammevilkår end de forældre, der skal agere som opdragere, og de musikskolelærere, der skal lære dem at spille klaver. Denne udgivelse hviler på en antagelse om, at selvom man som voksen nogle gange kan føle sig "helt væk" – og den følelse havde vi som interviewere flere gange undervejs i processen med at indsamle data! – så har voksne, uafhængigt af om det er som forælder eller musikskolelærer, naturligvis stadig en helt afgørende rolle at spille i børn og unges liv. De store spørgsmål i livet kalder – på trods af ændrede rammevilkår – stadig på følgeskab og modspil af nysgerrige voksne, der er nogenlunde opdaterede på, hvad der er på spil, når man er 11-12 år gammel. Og det kræver voksne, der – når de med jævne mellemrum oplever at "være helt væk" – tør være nysgerrige og spørgende i forhold til arenaer og temaer, hvor de ikke umiddelbart er på hjemmebane.

1.2 Generation Alpha – og vores tolkning af begrebet

Begrebet Generation Alpha blev i 2009 introduceret af Mark McCrindle, der definerer Generation Alpha som de børn, der er født i perioden 2010-2024 (McCrindle 2020; McCrindle & Wolfinger 2009). Denne definition afspejler ikke, at 2010 har været et særligt skelsættende år, men skyldes, at man traditionelt har defineret generationer i 15 års-intervaller, og at Generation Z sluttede i 2009.

Da denne undersøgelse ønsker at belyse gruppen af børn, som er vokset op med en markant anderledes tilknytning til skærme, har vi valgt at forstå Generation Alpha som børn født i 2008 og derefter. Vi ser tre væsentlige årsager til, at det giver mening at overgangen fra Generation Z til Alpha allerede sker i 2008:

- Teknologien eksisterer: iPhonen lanceres i 2007, og der sættes således en ny milepæl for skærmteknologi, som bliver definerende for nye børne- og ungdomsgenerationer. Generation Alpha er således de første "fuldblods" digitalt indfødte!
- Teknologiens tilgængelighed: Teknologien bag smartphones og iPads udbredes hurtigt til mange forskellige brands, og prisen på produkterne gør dem hurtigt til en integreret del af hverdagen i mange børnefamilier.
- Udbredelsen af en mere interaktiv internetadfærd: I løbet af 00'erne opstår flere nye websites, som Facebook og YouTube, hvor brugere i højere grad selv skaber content og deler information (Faktalink 2015).

Vi mener derfor, at hvis vi skal forstå de ændrede digitale rammevilkår for børne- og ungdomsliv, bør vi se på børn født allerede i 2008 og derefter, da det er i disse år, at teknologien, som i høj grad er rammesættende for Generation Alpha, både lanceres og udbredes.

Men ...

Det er dog også vigtigt at holde sig for øje, at overgangen fra en generation til den næste historisk set altid har været kendetegnet ved det, man kan betegne som et kontinium, hvor udviklingen sker gradvist og uden de helt store spring. Det betyder i praksis, at børn fra 2007, som qua den traditionelle definition vil tilhøre Generation Z, og børn fra 2008, som i vores definition tilhører Generation Alpha, på trods af en "monumental gamechanger", som lanceringen af iPhonen må siges at være, på langt de fleste parametre stadig ligner hinanden.

Et spørgsmål, som undersøgelsen derfor også vil dykke ned i, er, hvorvidt det reelt allerede i 2020-21 vil være muligt empirisk at eftervise blot marginale antydninger af fremtidsforskernes og markedsføringsbranchens forudsigelser omkring de generationskendetegn, der vil gøre sig gældende for Generation Alpha. F.eks. at de, som konsekvens af, at de fra dag 1 er vokset op med reklamer, vil agere som **kompetente forbrugere**, der kan gennemskue de fleste markedsføringstricks, og vil fremstå som **forandringsagenter med globalt udsyn**, der gennem deres kamp for køn og klima på SoMe, kommer til at ændre verden grundlæggende.

VI SER BÅDE FREM OG TILBAGE ...

Vi har i 2008, 2012 og 2017 lavet undersøgelser af denne målgruppe og vil i det omfang, det giver mening og er muligt, kigge på hvilke udviklingstendenser, der kendetegner målgruppen i perioden 2008-2020.

KÆRT BARN HAR MANGE NAVNE ...

I rapporten anvendes flere betegnelser: børn, mellemtrinnet, udøvere, elever og tweens. De tillægges samme betydning og er tiltænkt som beskrivelse af samme alderskategori. Betegnelserne skifter, alt efter hvilken kontekst vi beskriver Generation Alpha i: De er børn til deres forældre og udøvere på fodboldbanen.

Det kan jo også være, at den primære rammesætning for eleverne i 3.-6. klasse slet ikke handler om Steve Jobs, men om det forhold, at eleverne befinder sig i den livsfase, hvor de går fra børn til teenagere – en proces, som er forsøgt indfanget i begrebet *tweens*. Tweens er en betegnelse for de børn og unge i alderen omkring 9-13 år, som a) befinder sig i et stadie mellem barndom og ungdom og derfor er "in between" og b) i stadigt stigende grad orienterer sig mod "produkter" bredt forstået, som er tiltænkt unge og voksne (Grube & Østergaard 2008).

Med disse "forbehold" ønsker vi at understrege, at tilgangen til undersøgelsen er åben og eksplorativ, og at undersøgelsens primære hensigt ikke er at få eleverne til at passe ind i bestemte generationskategorier, men at tegne et aktuelt billede af, hvad der er på spil, når man i første halvdel af 2020'erne går i 3.-6. klasse. Uanset hvilke betegnelser man kan sætte på dem – tweens, Alphaer osv. – er det vigtigste, at de i en hverdag, "hvor der hele tiden sker noget", er omgivet af voksne, som har en fornemmelse af, hvad de "tumler" med i deres liv. Det er denne opdatering af os som voksne, der reelt er undersøgelsens primære formål!

1.3 Vi har fokus på ...

Vi har i undersøgelsen valgt at gå udenom en række af de temaer, hvor der i forvejen findes bred viden om aldersgruppen: forbrug, sundhed, trivsel i skolen m.v. I denne undersøgelse prioriterer vi en række temaer, der i nogen grad forekommer at være underbelyste i den eksisterende litteratur, herunder:

- Deres ageren i den frie tid – og især deres brug af skærme, gaming og esport
- Brug af faste fritidsarenaer – som idrætsforeningen, fritidsklubben m.v.
- Rekruttering, omvalg og fravalg af faste fritidsaktiviteter
- Relationer til og brug af såvel primære som sekundære voksne
- Trivsel med særligt fokus på krop og relationelle kompetencer

Disse temaer vil undervejs blive suppleret af en række "indstik" med fokus på:

- Fritidsklubbens potentiale som et "unikt rum"
- Fritidslivets transferværdi
- Trivsel i fritidslivet
- Tweens i udsatte positioner

Rapporten er tænkt sådan, at man kan læse den fortløbende. Med udgangspunkt i forfatternes egne erfaringer med rapportlæsning har vi imidlertid bestræbt os på at skrive på en sådan måde, at det også giver mening at læse kapitlerne enkeltvis.

1.4 Hvad har vi gjort – og hvem har vi spurgt?

Rapporten baserer sig på data indsamlet gennem surveys, observationsstudier og interviews med elever i 3.-6. klasse, forældre samt nogle af de sekundære voksne, som i hverdagen indgår som en integreret del af elevernes liv: klubmedarbejdere, svømmetrænere, undervisere på musikskolen, FDF-ledere m.v.

Mere konkret baserer rapporten sig på surveys foretaget blandt 1093 elever i 3.-6. klasse samt 491 af deres forældre. Disse data er suppleret af interviews med i alt 44 elever og 17 forældre fra forskellige skoler og klubber, feltobservationer i en række fritidsklubber og idrætsforeninger, samt interviews med syv såkaldte sekundære voksne: fodboldtrænere, musikundervisere m.v. I bilag 1 redegøres yderligere for de anvendte metodiske greb.

1.5 Hvem skriver vi til?

Vi skriver primært til de voksne, der møder de 9-12-årige i landets idrætsforeninger, musikskoler, fritidsklubber, e-sportsforeninger og omkring middagsbordet i familien. Hensigten er at give disse potentielt vigtige voksne en introduktion til, hvad der aktuelt er på spil, når man går i 3.-6. klasse. Derudover ønsker vi at pege på de muligheder, man som voksen har i forhold til ikke blot at være en "voksen", men også en betydningsfuld én af slagsen. Som det vil fremgå, skal der ofte ikke så meget til!

At rapporten er skrevet med praktikere som målgruppe, håber vi, afspejles i formidlingsformen. Vi har i hvert fald haft som målsætning ikke at være alt for akademiske, men har forsøgt at skrive en rapport, der er tilgængelig for de fleste. Det rokker dog ikke ved, at den baserer sig på et solidt og gennemført stykke forskningsarbejde, som blot er formidlet i en form, der gør, at undersøgelsens resultater kan nå udenfor en snæver kreds af sociologer, uddannelses- og ungdomsforskere m.v.

Det er vores håb, at undersøgelsen vil blive læst af de undervisere på professionshøjskoler, der er med til at uddanne fremtidens lærere og fritidspædagoger; dem, der arbejder med uddannelse af ledere, trænere og instruktører i foreningslivet, samt de forvaltningsfolk i kommunerne, der har ansvaret for efteruddannelse af de mange fagprofessionelle, der til daglig arbejder med de 9-12-årige.

I forsøget på at bygge en bro mellem undersøgelsens pointer og "hverdagen" har vi løbende tilføjet en række spørgsmål "Til overvejelse". Brug dem, hvis du som læser oplever, at de giver mening!

1.6 "Børnenes stemme"

Som tidligere anført har vi interviewet i alt 44 elever, som alle på deres egen måde har forsøgt at give en introduktion til deres livsverden. Vi har prioriteret at give disse interviews forholdsvis meget plads i rapporten – ikke fordi vi ikke selv kunne finde på noget at skrive – men fordi vi vurderer, at de er med til at give læseren et mere nuanceret – og i nogle tilfælde! – ret unikt indblik i, hvad der er på spil, når man hedder Selma eller Stinus og går i 4. klasse.

1.7 Tak til

Rapporter skriver sjældent sig selv – og det gør sig heller ikke gældende i dette tilfælde!

Rapporten er blevet til i samarbejde med:

- 14 skoler, som i en hektisk hverdag prioriterede at få deres elever til at besvare en survey
- De fritidsklubber og foreninger, som gav os lov til at komme og være en del af deres hverdag
- De elever og forældre, som valgte at kæmpe sig igennem et alt for langt spørgeskema
- De elever, som gav afkald på dansk og matematik, og i stedet brugte tiden på at deltage i fokusgruppeinterviews
- Vores layouter David Lund Nielsen – *D-Grafisk*
- Vores korrekturlæser, Merete Riis Jensen, som har hjulpet os med at gøre manus læseligt
- Tak til *Mary-fonden, Nordea-fonden* og *Ungdomsringen,* som har støttet projektet
- Vores kollegaer på CUR – Stephanie Y. M. Jensen, Anders Erngaard Jensen og Asbjørn Badsberg Jensen, som har bidraget til rapporten, der dermed i høj grad skal ses som et fælles "CUR-produkt"

Frederiksberg, august 2021
Annika Gaard · Nanna Bugge · Søren Østergaard

2 DET ER IKKE ALTID NOK AT KUNNE BYGGE SLOTTE I MINECRAFT! – INTRO TIL DET PORTRÆT, SOM DEN EKSISTERENDE LITTERATUR TEGNER AF GENERATION ALPHA

Generation Alpha er stadig meget unge. De ældste af dem er kun begyndende teenagere, og litteraturen på området er derfor stadig meget begrænset. Litteraturen består primært af fremtidsstudier, som kun i begrænset omfang er empirisk underbygget, og som i vid udstrækning er koblet til markedsføring. I det følgende vil vi kort skitsere, hvilke "konturer" litteraturen tegner af Generation Alpha – konturer, som vi vil anvende som analytiske pejlemærker i forhold til at forstå de 9-12-årige anno 2021.

2.1 "Vil du se lidt på iPad'en, mens mor tjekker sin Instagram?" – Generation Alpha vokser op med voksne, der har mange bolde i luften

Generation Alpha er vokset op med forældre, der har travlt både i den analoge og den virtuelle verden. De skal passe deres karriere, opdatere deres LinkedIn – og træne, så de undgår billeder med "farkrop" og appelsinhud på Instagram. Bedsteforældrene har også mindre tid: De har muligvis ikke forladt arbejdsmarkedet endnu og skal samtidig passe deres cykeltræning, "vilde haver" og andre vigtige projekter. Dette medvirker til at skabe mantraer som "kvalitetstid fremfor kvantitetstid", hvor den mere "trivielle" pasning i hverdagen erstattes af koncentreret familietid i Lalandia eller en uge på "intergenerationel familiehøjskole" i Oure (Hasle mfl. 2015).

Såvel forældre som bedsteforældre forguder børnene og overøser dem med forbrugsgoder, men som Louise Byg Kongsholm, direktør for PEJ-gruppen, forklarer, vil der – trods forældrenes intentioner om "det gode liv" – ikke altid være tid til Alphaerne:

"Generation Alphas forældre arbejder benhårdt på at iscenesætte og leve det gode liv, hvor der både er plads til frihed, selvrealisering, samvær og nærvær. Alligevel har vi en forventning om, at Alphaernes samvær med forældre og bedsteforældre vil være på et lavere niveau sammenlignet med tidligere generationer." (Berlingske 2016)

Fra ekspert til novice

Forældrene skal ikke blot forholde sig til, at børn er ét blandt mange vigtige projekter, men de skal også forholde sig til at skulle afgive monopolet på at være eksperter – og på nogle områder oplever de ligefrem at være novicer sammenlignet med deres egne børn. Den digitale verden er et felt, hvor flere forældre pludselig oplever at være på usikker grund, og deres børn ser dem i begrænset grad som kompetente, når det handler om det at være "digital" (Holm m.fl. 2019). Man kan med Mats Trondmanns begreb således tale om en "ændret relationsgrammatik", hvor samfundsændringer medfører, at voksne til tider må droppe ekspertrollen til fordel for rollen som nysgerrig voksen, som via en spørgende tilgang forsøger at forstå, hvad der er på spil i deres børns liv (Trondman 2013).

2.2 "Nu er der gået 20 min., og du har ikke svaret på min snap – hader du mig?" – et fokus på instant tilgængelighed

Venskaber skabes ikke længere kun i det fysiske rum, men udfolder sig også i høretelefonerne under en dramatisk skudduel i CS:GO eller i kommentarsporet til ens profilbillede. Der har de seneste år været et generelt stigende fokus på at forstå børn og unges online-relationer, hvor nærværet i dag ikke kun dyrkes i det fysiske rum, men

også i tid (Schultz Hansen 2011). Man kan derfor tale om en bevægelse fra *tilstedeværelse* til *tiltideværelse*. Får du ikke hurtigt svar på dine beskeder, eller stopper din venjeres snapstreak, kan det tolkes som et tegn på, at du er dømt ude (Korsgaard m.fl. 2019). At være tilgængelig online er således væsentligt for at kunne opretholde sine offline-venskaber.

Muligvis er det også på de sociale medier, at Generation Alpha finder sine rollemodeller, hvor stadig flere tweens oplever en såkaldt parasocial relation til deres yndlings-youtuber, hvor de har en fornemmelse af venskab og ønsker at blive mere som vedkommende (Tolbert m.fl. 2019). I takt med, at analoge venskaber bliver stadig mere horisontale, forstået på den måde, at man er venner med nogen på samme alder, kan man berettiget stille spørgsmålstegn ved, om de nye legemestre, som Generation Alpha benytter som pejlemærker i forhold til de næste skridt i livet, måske ikke længere er udskolingseleverne på deres skole, men i stedet er influencers og streamere på YouTube eller Twitch.

2.3 Generation Alpha – på jagt efter det autentiske forbrug

Den bedst indtjenende youtuber i 2020 var 9-årige Ryan Kaji. Ryan har 41,7 millioner følgere og tjener knap 30 millioner dollars om året (The Guardian 2020). Hvad gør Ryan til en succes? Det kan måske være svært at forstå, hvorfor 41 millioner følger med i Ryans videoer, hvor han bl.a. anmelder legetøj og får sunget godnatsang af forældrene. Ryans store appel ligger formodentlig i, at han rammer ind i et behov for såvel autenticitet som retning!

Generation Alpha vokser op i en verden kendetegnet ved eskalerende acceleration (Rosa 2020). Ny teknik udvikles hver dag, og Generation Alpha er under langt større ekstern indflydelse end tidligere generationer (McCrindle 2020): De ser videoer af russiske youtubere, reklamer for amerikanske brands og Manga-serier fra Japan. Litteraturen spår derfor, at Alphaerne vil efterspørge autenticitet og faste holdepunkter, og det gælder også i deres forbrug (McCrindle 2020; Hasle m.fl. 2015).

I det overvældende informationshav vil Alphaerne knytte sig til bestemte figurer, som giver dem klare retningslinjer for de valg, de skal træffe, både i forhold til forbrug, men måske også på andre områder af livet. Det kan være influencers på TikTok eller deres yndlings-youtuber, som fortæller dem hvilke sko, der hitter, hvilken frisure, som vil klæde dem, og hvilken proteinshake, der på ingen tid vil få deres krop til at ligne en toptrænet atlet (Chung & Cho 2017).

Derudover er Ryans videoer indbegrebet af et af tidens andre store tendenser: Entertising. I dag smelter underholdning og reklamer i stigende grad sammen. Ryan tjener dermed en stor del af sin indkomst ved at vise sponsoreret indhold og gøre reklame for sit eget merchandise (The Guardian 2020; Mehlsen 2020). Generation Alpha vokser således ikke kun op med et stigende antal reklamer, men også reklamer i forskellige skjulte formater fra influencere, der anbefaler sponsorerede varer.

Hvor kompetente er Alphaerne til at håndtere den stigende mængde af såvel åbenlyse som skjulte reklamer? Dette er litteraturen ikke enig om. Flere argumenterer for, at den informations- og reklametunge barndom vil gøre Alphaerne både kvalitetsbevidste og kritiske (Hasle m.fl. 2015; McCrindle 2020). Andre er mindre optimistiske og mener, at en stor del af Alphaerne mangler kompetencerne til at afkode kommercielle budskaber på nettet (Mehlsen 2020).

2.4 Verden kalder på empati, innovation og kritisk tænkning – og spørgsmålet er, om man udvikler det på TikTok?

Det 21. århundrede kalder på andre kompetencer, end der tidligere er blevet efterspurgt. Camilla Mehlsen, ekspert i medievidenskab, udtrykker dette skift på følgende måde:

"De kompetencer, der får størst værdi i fremtiden, er dem, som maskinerne har sværest ved. Logistisk intelligens (IQ) er nemmere at erstatte med robotter end social intelligens. (...) Ser vi på, hvad arbejdsmarkedet efterspørger, er tendensen allerede i dag, at "menneskelige" kompetencer får en større rolle. Der er ikke mindst rift om sociale og emotionelle kompetencer herunder empati, kulturforståelse, fantasi, kritisk tænkning, dømmekraft og livskompetencer." (Mehlsen 2020)

Men er Generation Alpha rustet til at byde ind med disse kompetencer? Dette spørgsmål stiller store dele af littera-

turen sig spørgende i forhold til. Generation Alpha vokser op med et digitalt univers, som tilbyder øjeblikkelig behovstilfredsstillelse, og der tegner sig dermed et billede af en generation, som ikke er specielt "veltrænede", når det kommer til ikke-kognitive kompetencer som tålmodighed eller fordybelse. Alphaerne er selvstændige og vil gerne løse udfordringer selv, men mister hurtigt tålmodigheden, hvis det er for svært (Hasle m.fl. 2015). Og selvom Alphaerne bliver mere veluddannede end tidligere generationer, vil de have færre praktiske færdigheder (McCrindle 2020). Vi vil således se en generation, der kan bygge prægtige slotte i Minecraft, men ikke nødvendigvis kan samle et IKEA-møbel eller hænge en hylde på væggen – eller i hvert fald ikke én, der hænger lige!

Camilla Mehlsen taler i dag om en *opmærksomhedskrise*, hvor virksomheder konkurrerer om vores opmærksomhed, og hvor vi konstant afbrydes af notifikationer, sms'er og reklamebannere. Mehlsen mener derfor, at kompetencer som fordybelse og selvkontrol er ved at blive en mangelvare (Mehlsen 2020). Samtidig tilbringer børn og unge i dag mindre tid fysisk sammen, hvilket skaber bekymringer for, om det har en negativ effekt på relationelle kompetencer som f.eks. empati (Ibid.).

Med afsæt i ovenstående overvejelser stilles der i den eksisterende litteratur berettiget spørgsmålstegn ved, hvorvidt Generation Alpha rummer de såkaldte "21st Century Skills" – modet til at eksperimentere, empati, evnen til at løse opgaver i fællesskab, kritisk tænkning osv. – idet de ændrede rammevilkår omkring deres liv måske trækker i andre retninger (Mehlsen 2020).

2.5 Den evige kamp mellem "maskinstormerne" og "jubeloptimisterne" – perspektiverende opsamling

Den eksisterende, sparsomme litteratur omkring Generation Alpha går i udpræget grad i to forskellige retninger:

- **De kompetente forbrugere**, der, fordi de er vokset op med reklamer omkring sig, formår at gennemskue dem, og **forandringsagenter med globalt udsyn**, der gennem deres kamp for køn og klima på SoMe kommer til at ændre verden grundlæggende.
- **De individualiserede, socialt inkompetente og ukritiske forbrugere,** der skal have hjælp til at samle et skab fra IKEA, fordi de ikke har udviklet hverken evnen til behovsudsættelse eller vedholdenhed.

Som i så mange andre sammenhænge ligger "sandheden" (forstået som henholdsvis potentialerne og udfordringerne) et sted midt i mellem. F.eks. det potentiale, der er indlejret i en generation, der i en meget tidlig alder i et vist omfang agerer som "verdensborgere". Omvendt også de udfordringer, der ligger i at skulle "opdrage" børn til at indgå i sociale fællesskaber, hvis de i vid udstrækning er vokset op foran hver deres skærm.

Som anført i indledningen vil vi i et vist omfang anvende den eksisterende litteratur omhandlende Generation Alpha som analytiske pejlemærker i forhold til at forstå de 9-12-årige, der vokser op i begyndelse af 2020'erne. Som det vil fremgå af de følgende kapitler, så fremtræder Generation Alpha (heldigvis!) noget mere nuanceret end de ret skitseagtige generationskendetegn, der antydes i litteraturen. Det kan bl.a. handle om, at Generation Alpha stadig er meget unge, og at vores informanter dermed primært er influeret af at være i gang med en transition fra barn til ung, og på nuværende tidspunkt kun i meget begrænset omfang er i gang med at forme deres eget udtryk som dem, der følger Generation Z.

16:44
Activado
Luigi's Mansion 3
En uso
HUMAN Fall Flat
SUPER SMASH BROS ULTIMATE
MINECRAFT
Noticias
A Aceptar

3 VI LEGER STADIG RØVERE OG SOLDATER – I DEN VIRTUELLE VERDEN – PERSPEKTIVER PÅ DEN FRIE TID

PÆDAGOGEN I SYRUMMET spørger Rebecca, om hun har fundet den lynlås, som hun skal bruge.

"Lige om lidt," svarer Rebecca, som har været optaget af at vise ting på sin smartphone til en veninde. Hun sætter sig til sidst ved kassen med lynlåse. Hun har smartphonen i den ene hånd og begynder at rode i kassen med den anden hånd. Det ser akavet og svært ud at rode kassen igennem med kun en enkelt hånd. Efter kort tid tiltrækkes Rebeccas blik af smartphonen, og bevægelserne i kassen ophører. Rebeccas opmærksomhed opsluges af skærmen, og hun kigger ikke længere på lynlåsene. Efter lidt tid sætter hun sig op til veninden og viser hende flere ting på sin telefon.

Det er svært for Rebecca at holde fokus og få truffet en beslutning, når skærmen distraherer. Det kræver derfor også en pædagog for at få hende i gang igen. Pædagogen finder en lynlås og spørger derefter, om Rebecca vil bruge skind. Det ved Rebecca ikke. Pædagogen finder forskellige stykker skind frem og siger: "Så må du tage stilling til det – det lærer man også her." Pædagogen må hele tiden skubbe Rebecca fremad i processen. Til sidst får Rebecca besluttet sig og vælger at bruge et stykke skind.

Siden de som små lærte pincetgrebet, har nutidens unge haft en skærm i hånden – og skærmen er med tiden blevet en nærmest integreret del af deres højre hånd. Smartphonen følger dem overalt: Den blinker midt i lektierne, ved spisebordet, i samtalen med vennerne og i syrummet i klubben. Det betyder også, at vennerne bogstaveligt talt altid er lige ved hånden – det tager kun et par klik, før din bedste veninde toner frem på skærmen, og du kan have hende med ved både spisebordet og i badet.

Nærvær dyrkes derfor heller ikke kun i det fysiske rum, men også i tid: Nærvær opleves både på fodboldbanen og i spillet *Among Us,* og man taler derfor om en bevægelse fra tilstedeværelse til tiltideværelse (Schultz Hansen 2012). Spørgsmålet er så, om den nye generation af børn og unge kan jonglere mellem tiltideværelse og tilstedeværelse? Er Rebecca nærværende i den fysiske eller online verden? Eller er hun i begge verdener "amputeret" af at have både lynlås og smartphone i hænderne?

I dette kapitel sætter vi fokus på den frie tid, som er tiden efter skole og uden for de organiserede fritidsaktiviteter. Indledningsvis skitserer vi, hvordan rammevilkårene for den frie tid har ændret sig, og hvorfor voksne i dag kan have svært ved at spejle deres egen ungdom i nutidens generationer. Derefter ser vi nærmere på den frie tids to hovedattraktioner: skærme og venner, og vi ser på, hvordan disse ofte er forbundet. Her dykker vi ned i fire tendenser indenfor skærmbrug, og hvordan ordet "ven" kan dække over meget forskellige typer af relationer.

3.1 Når hinkeruderne på villavejen byttes ud med videoer på TikTok – Nye rammevilkår for den frie tid

Det er ikke kun skærmene, som har sat nye betingelser for den frie tid. Rammevilkårene for børn og unges samvær har under en længere periode været under forandring (Jessen 2013). Tidligere var børnelivet i høj grad kendetegnet ved, at børn og unge på tværs af aldersgrupper mødtes i selvorganiserede aktiviteter. På villavejene sam-

ledes børn og unge i alle aldre om hinkeruder, dåseskjul og tagfat. I dag får forældre kaffen galt i halsen, hvis børn spontant vælger at være sammen uden en forudgående legeaftale – og især hvis de også begynder at kridte op til aktiviteter midt ude på vejen. De store legefællesskaber er i udpræget grad rykket ind i institutionelle rammer, hvor børn ofte er inddelt efter alder og under opsyn af voksne. Det betyder også, at legemestrene sjældnere udgøres af de ældre børn. I stedet bliver det i højere grad voksne, som sætter rammerne for samværet (Jessen 2013).

De ændrede rammevilkår medfører, at børn og unge mødes på andre måder end tidligere, og skærmene er blevet en vigtig platform for samvær med venner. Børn og unges skærmforbrug bør således ses i lyset af de ændrede betingelser for socialt samvær (Jessen 2013). Man mødes på TikTok fremfor ved hinkeruderne, og røvere og soldater er byttet ud med CS:GO.

Med inspiration fra litteraturen på området har vi forsøgt at skitsere de ændrede rammevilkår i tabel 1 (Jessen 2013; Haugegaard & Østergaard 2020). Skemaet er selvfølgelig en forsimpling, men kan alligevel give en fornemmelse af, hvorfor nutidens generationer nogle gange har svært ved at spejle sig i voksnes fortællinger om "da jeg var ung ..." – se tabel 1.

Selvom rammevilkårene har ændret sig, er der dog dele af børne- og ungdomslivet, som virker universelle. Og med lidt oversættelsesarbejde er det måske ikke så svært at genkende gammelkendte lege og samvær i nutidens online-virkelighed. Det har vi forsøgt at illustrere i tabel 2.

Børne- og ungdomsliv i "gamle dage"	Børne- og ungdomsliv for Generation Alpha
Analoge flokfællesskaber på tværs af alder og køn	Færre analoge fællesskaber og flere horisontale og kønsopdelte fællesskaber
Flere selvorganiserede aktiviteter	Flere organiserede aktiviteter, herunder "legeaftaler"
Ældre børn og unge som "legemestre"	Voksne i organiserede fritidsaktiviteter og unge influencers som "legemestre"
Samvær foregik udenfor/på gaden	Samvær foregår gennem skærm eller leg i hjemmet

Tabel 1: *Udvikling i rammevilkår i børne- og ungdomslivet*

Lege i "gamle dage"	Lege i 2020'erne
Røvere og soldater	Fortnite og CS:GO
Far-mor-og-børn	The Sims
Bygge huler	Minecraft
Fantasy-lege	World of Warcraft
Påklædningsdukker	Frisør- og modespil

Tabel 2: *Udvikling fra analoge til online lege*

TIL OVERVEJELSE

Børn og unge vokser i dag op under væsentligt andre vilkår, end du selv har gjort. Det betyder, at man som voksen let kan komme til enten at lave antagelser om ungdomslivet, som ikke længere er gældende, eller at man helt står af, fordi TikTok og gaming-videoer virker fremmede for én. Dette gavner dog sjældent relationen til børn og unge. Børn og unge har brug for at kunne spejle sig i andre, og dette behov er kun blevet større, efter legemestrene er forsvundet fra gaden, og unge primært er sammen med jævnaldrende. Der er derfor efterspørgsel på voksne, som tør bringe sig selv i spil og skabe rum for identifikation med fortællinger fra deres eget børne- og ungdomsliv. Sådanne fortællinger skal ikke have til formål at idyllisere en svunden tid, men i stedet skabe grobund for samtaler om, hvordan børne- og ungdomslivet både ligner og adskiller sig fra tidligere generationer.

OVERVEJ

- Hvordan ligner og adskiller ungdomslivet i 2020'erne sig, fra da du var ung?
- Kan du komme på fortællinger fra din egen ungdom, som børn og unge i dag kan spejle sig i? Eller som kan sætte nutidens ungdomsliv i perspektiv og skabe en større forståelse mellem generationer?

3.2 Hvad fylder i den frie tid anno 2021?

Flere af fortidens analoge fritidsaktiviteter er rykket ind i den virtuelle verden, og skærmaktiviteter ligger derfor i top-aktiviteterne blandt 3.-6. klasseelevernes frie tid.

Skærmene tjener flere formål: underholdning, afslapning og samvær med venner, og disse ting kombineres gerne – se tabel 3:

Ser fjernsyn, streaming eller videoer (f.eks. på YouTube, TikTok, Netflix eller DR Ultra)	74,2
Er sammen med venner (uden for skolen)	62,3
Gamer (sammen med andre – både over nettet eller hjemme hos nogen)	58
Bruger tid på udendørs aktiviteter (f.eks. trampolin, løbehjul, skate)	44,1
Gamer (for mig selv)	43,5
Går i klub/SFO	35
Læser (f.eks. blade, bøger eller blogs)	34,9
Andre ting	21,3
Leger med legetøj (f.eks. LEGO, dukker, action figurer)	20,4
Shopper	16,7

Tabel 3: *Hvad bruger du din tid på efter skole?* Flere svar kunne vælges. Procent.

Undersøgelser fra 2017 og 2013 viste allerede dengang, at skærmaktiviteter, såsom at se YouTube, spille digitale spil og være sammen online, lå højt på listen, og tidsforbruget på disse aktiviteter er med årene formodentlig kun steget (Grube & Østergaard 2013; Benn m.fl. 2018).

En forholdsvis stor andel af 3.-6. klasserne (62,3%) angiver, at de er sammen med venner uden for skolen. Dette bør formodentlig ikke forstås som udelukkende selvorganiserede aktiviteter, men derimod som et udtryk for, at en stor del af eleverne i 3.-6. klasse ser deres venner efter skole, når man tæller klub og foreningsliv med. Derudover kan det overvejes, om det online og fysiske i dag er smeltet så meget sammen for nutidens børn og unge, at det "at være sammen med venner" både dækker fysisk og online-samvær.

"VI TOG UD TIL SPEJDERHUSET OG LEGEDE ET ELLER ANDET DER" - ALT ER IKKE SKÆRMTID

Selvom skærmene fylder langt mere i den frie tid, end de tidligere har gjort, så lever mange af de analoge aktiviteter stadig i bedste velgående. Det er stadig et hit at bygge huler i skoven, og stikbold, rundbold og fodbold er fortsat populære aktiviteter i frikvartererne. Selvom man kan være bekymret for skærmaktiviteternes betydning for elevernes forestillingsevne og fantasi, er eleverne altså stadigvæk i stand til at være engagerede i selvorganiserede, kreative aktiviteter.

Næsten halvdelen af eleverne bruger tid på udendørsaktiviteter efter skole, hver tredje læser, og hver femte leger med legetøj. Så når eleverne fortæller om deres frie tid, er det ikke svært at finde lighedspunkter med tidligere generationers ungdomsliv.

> *Interviewer: Og hvad laver I ellers i jeres fritid, når I ikke er i klub f.eks.?*
>
> *Katrine: Jeg sidder nogle gange derhjemme og sidder og hører musik. Sidder og tegner.*
>
> *Andreas: Kører på skaterparken, leger med mine venner.*
>
> *Interviewer: Kan du huske, hvad du lavede sidst, du var sammen med en veninde?*
>
> *Sascha: Vi tog ud til spejderhuset, og så legede vi et eller andet der.*
>
> *Interviewer: Hvad kan man lege ud ved spejderhuset?*
>
> *Sascha: Det ved jeg ikke rigtigt. Men der er en skov ved siden af. Der kan man finde en masse gode pinde, og så kan man bygge et eller andet. Det er virkelig godt.*

Trods det øgede skærmforbrug er der dog stadig store dele af den frie tid, som består af analoge aktiviteter. Eksempelvis spiller udendørsaktiviteter, læsning og legetøj stadig en betydelig rolle i mange elevers fritidsliv. Den forholdsvis store andet-kategori (21,3%) er ligeledes et udtryk for, at mange forskellige slags aktiviteter fylder i den frie tid: f.eks. kreative projekter, lektier, kæledyr og huslige pligter.

Ser vi således på det generelle billede af den frie tid, ligner denne børne- og unge-generation på mange måder tidligere generationer: Den frie tid går i høj grad med underholdning og samvær med venner. En væsentlig forskel er dog, at aktiviteter knyttet til en skærm er et centralt omdrejningspunkt, og i det følgende vil der blive zoomet ind på elevernes skærmforbrug og deres egne refleksioner om dette.

"ALTSÅ DA VI VAR YNGRE, DA LEGEDE VI MED LEGETØJ" – DEN FRIE TID ÆNDRER SIG MED ALDEREN

I takt med at eleverne bliver ældre, ændrer deres aktiviteter i den frie tid sig også. I de yngste klasser er den frie tid fyldt med mange forskellige typer aktiviteter, men med alderen bliver der færre aktiviteter. Det er en tid, hvor venner bliver vigtigere, og at være sammen med sine venner både fysisk og online er derfor også den eneste aktivitet, som der ikke skæres ned på med alderen (Haugegaard & Østergaard 2020). Når skoledagene bliver længere og venskaberne vigtigere, bliver det naturligt at fravælge nogle af alle de andre aktiviteter.

> *Frederikke: Jeg vil hellere være sammen med mine venner, end jeg vil det [organiserede fritidsaktiviteter].*

Samtidig ændrer samværet med vennerne sig også med alderen. Der bliver mindre plads til legetøj og spil, og også samtaleemnerne skifter:

> *Iben: Jeg bruger nok mere skærm sammen med mine venner nu, og vi taler nok også lidt mere om drenge og sådan noget.*
>
> *Pigerne griner*
>
> *Malthe: Seriøst (Skærer en grimasse)*
>
> *Iben: Altså da vi var yngre, da legede vi med legetøj, vi snakkede slet ikke, vi kunne læse hinandens tanker.*

At antallet af aktiviteter indsnævres til nogle få, og at samværet med vennerne ændrer sig, er ikke et tydeligt karakteristika for denne generation af børn og unge, men er tværtimod noget, vi også så i undersøgelserne fra 2013 og 2017 (Grube & Østergaard 2013; Benn 2018).

3.3 ”Tiden den går sygt hurtigt derinde” – perspektiver på skærmforbrug

Maja og hendes veninde sidder på ryggen af en sofa og kigger i hver deres smartphone. Fra Majas smartphone lyder en overgearet amerikansk stemme. De to piger taler sporadisk sammen, men virker fordybede i hver deres skærm. På et tidspunkt bliver veninden interesseret i den video, Maja ser, og kigger tavst med på den.

Til spørgsmålet om, hvad de ser, svarer Maja: ”Rich vs. poor” – og forklarer, at det handler om at se, om det er den rige eller fattige, som er bedst. Interviewer spørger, hvem der er bedst, og de svarer ”rich”.

> *”Det ligger lidt i navnet,” siger veninden.*
>
> *”Hvorfor er det bedst at være rig?”*
>
> *”Fordi man kan få ting,” siger veninden.*
>
> *”Ja, og der er god service,” siger Maja.*

Maja fortæller, at hun skal hjem og spørge sine forældre, om hun må få et nyt spil. Catcha club. Hun vil rigtig gerne have det, for hun kan godt lide at lave outfits.

Interviewer spørger, om hun tror, at hun må få det, og hun siger, at det plejer hun ikke at måtte.

Hun fortæller, at hun har set en reklame for spillet i en video på YouTube, og hun syntes, den var rigtig god.

Imens ser hun en ny video på YouTube. Interviewer spørger om, hvordan hun finder videoerne på YouTube.

> *”Man ser bare noget på forsiden og så kan det være, at man vil se det.”*
>
> *Hun kan godt lide at se videoer, og da hun bliver spurgt om hvorfor, siger hun: ”Det synes jeg bare. Det får jeg tiden til at gå med.”*
>
> *Interviewer: ”Hvad kan du bedst lide: spil eller videoer på YouTube?”*
>
> *Maja: ”Videoer.”*
>
> *Interviewer: ”Hvorfor?”*
>
> *Maja: ”Spil kan godt blive lidt kedeligt.”*
>
> *Interviewer: ”Kan videoer blive kedeligt?”*
>
> *Maja: ”Niks.” [og smiler stort]*

Skærmene er en naturlig del af elevernes hverdag. Som Maja forklarer, er det noget, som ”jeg får tiden til at gå med”. I det følgende vil vi komme ind på, hvordan skærmen anvendes til både samvær og afslapning, samt hvilken betydning skærmene har for elevernes sociale kompetencer.

”Det er vel bare blevet en vane ...”

Voksne kender det også: Det er blevet en vane at række ud efter smartphonen, hver gang der griber sig en mulighed – i køen i Netto, i bussen osv. Denne refleks er ikke mindre hos en generation, som har øvet grebet om den glatte iPad, fra før de smed sutten. Skærmbrugen handler derfor nogle gange mere om rutine end om et bevidst valg, hvilket disse to piger i 5. klasse forklarer:

> *Interviewer: Hvorfor bruger I TikTok?*
>
> *Jane: Jeg føler bare, at man automatisk går ind på det.*
>
> *Anna: Man får sådan en vane. Så swiper jeg op, og så trykker jeg.*
>
> *Interviewer: Man får en vane?*
>
> *Jane: Jeg ved også bare lige, hvor det er.*
>
> *Anna: Jeg ved bare, at den er der [viser på sin smartphone], og jeg bliver bare ved med at trykke på den. Der og der og der [Viser med finger, at hun bare trykker og trykker]. Hver gang jeg laver om på mine apps, sådan hvor de skal være, så kommer jeg altid til at trykke der [hvor TikTok var før].*

Spørgsmålet er så, på hvilke tidspunkter hånden af automatik leder efter skærmen. Her svarer eleverne ofte, at det er, når man keder sig. Alberte i 4. klasse fortæller:

> *Jeg bruger det mest, når jeg keder mig og ikke ved, hvad jeg skal lave.*

> *Måske. Men på den anden side, hvad skulle jeg bruge min tid til? Andet end at spise.*

Underholdning på skærm er så integreret en del af elevernes liv, at det kan være svært for dem at forestille sig at udfylde "kedelig tid" med andre former for aktiviteter. At droppe skærmen vil derfor for nogle føles som et tomrum. Katinka i 5. klasse fortæller, at hun bruger for meget tid på sin smartphone, men da vi spørger, om hun gerne vil bruge den mindre, svarer hun:

Skærmforbruget er således forbundet med indlejrede vaner. Når eleverne keder sig, tyer de til de aktiviteter, som de er vant til, og for mange elever ligger skærmaktiviteter først fremme i idékataloget.

TIL OVERVEJELSE

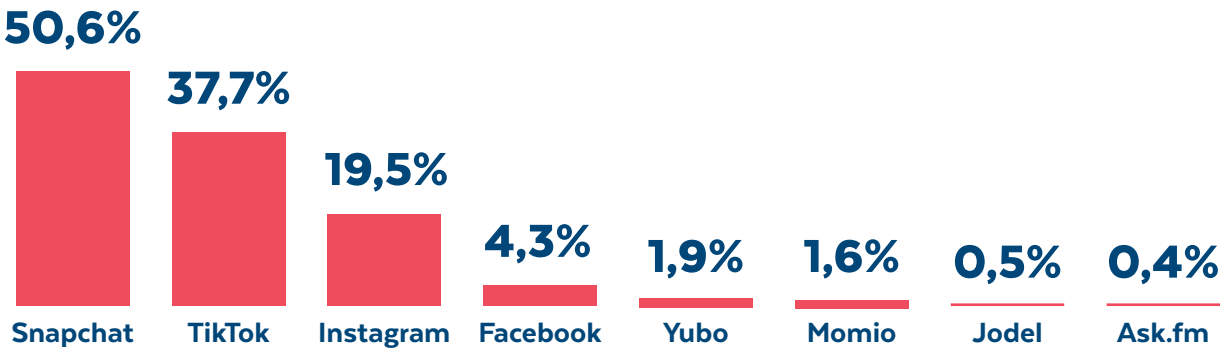
Vaner handler ikke altid om lyst, men om ren og skær rutine. Samtidig er vaner svære at bryde, hvilket også ses ved, at mere end hver femte 11-årige har forsøgt at skære ned for deres forbrug af sociale medier, uden at det lykkedes (Rasmussen m.fl. 2019).

OVERVEJ

- Hvordan kan du være med til at starte en refleksion hos børn og unge om deres skærmforbrug, så skærmforbruget bliver et aktivt tilvalg fremfor en indlejret rutine i tommelfingeren?
- I hvilke situationer oplever du, at skærmen for en stund "glemmes"?
- Kan du være med til at skabe et interessant alternativ til skærmen, så elevernes idékatalog til at udfylde "kedelig tid" udvides til at indeholde mere end blot skærmtid?

FACEBOOK ER DØD

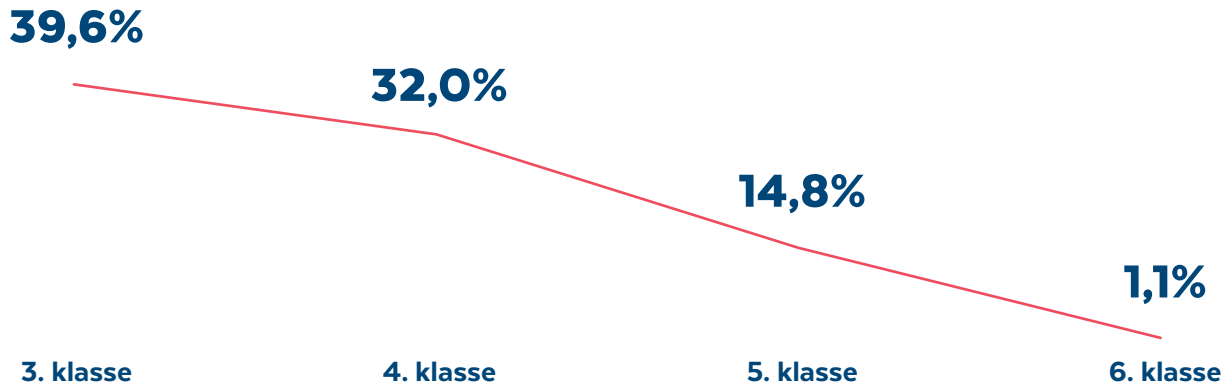
Den tid, hvor alting foregik på Facebook, er slut. De mest populære sociale medier i 3.-6. klasse er Snapchat, TikTok og Instagram, og særlig Snapchat er hyppigt brugt. TikTok har vundet stor popularitet hos børn og unge i løbet af 2020 (DR Medieforskning 2020), hvilket vidner om, at eleverne er hurtige til at tage nye platforme til sig. Derfor må man som voksen holde tungen lige i munden for at følge med. Facebook behøver man til gengæld ikke længere at bekymre sig om: kun 4,3% bruger hyppigt Facebook i 3.-6. klasse.

Figur 1: *Hvilke sociale medier bruger du?* Viser andelen, der bruger mediet hver dag eller næsten hver dag. Procent.

Et væsentligt mindretal (20,5%) af 3.-6. klasserne bruger aldrig sociale medier. I takt med, at eleverne bliver ældre, skrumper dette mindretal væsentlig ind: I 6. klasse er det kun 1,1%, der aldrig bruger sociale medier. Dette hænger formodentlig sammen med, at eleverne med alderen finder sociale mediers kommunikative element mere tiltalende, at deres kommunikative kompetencer udvikles, samt at relationen til vennerne fylder mere såvel mentalt som tidsmæssigt.

I overensstemmelse med andre undersøgelser viser vores data, at piger anvender mere tid på sociale medier end drenge, hvorimod drenge anvender mere tid på andre online-aktiviteter som f.eks. gaming (Hansen m.fl. 2017).

Figur 2: *Hvilke sociale medier bruger du?* Viser andelen, der aldrig bruger nogle af de adspurgte sociale medier. Krydset med: *Klassetrin.* Procent

Interviewer: Og er TikTok dit yndlings eller?

Mona: Det ved jeg ikke. Jeg bruger det bare. Det er bare sådan ... meget sådan ... det tager meget af ens tid. Så det går ret hurtigt, for man bliver ved med sådan at ... En video kan kun vare et minut. Så det tager ikke så lang tid. Altså i dag der har jeg brugt TikTok 1 time og 25 min.

På sociale medier går alting hurtigt: Videoer varer under et minut og bliver automatisk erstattet af den næste. På den måde kan man hurtigt have brugt 1 time og 25 minutter på TikTok – og med den begrundelse at "Jeg bruger det bare".

"Når man er online, så kan vi gøre ting sammen ..." – Skærme som sociale samlingspunkter

Det virtuelle rum skaber nye muligheder for at mødes. Mathias i 4. klasse fortæller, hvordan online-spil giver ham og hans venner muligheden for at spille et spil sammen, som ellers kun er beregnet til at spille alene:

Når man er online, så kan vi gøre ting sammen. Hvis vi f.eks. gerne vil spille Fortnite. Det er jo et soloplayer-spil. Man kan ikke spille to players på en PlayStation, så du skal bruge to. Det er derfor, jeg har et headset, som jeg kan sætte til min controller, og så kan jeg snakke med de andre. Så kan man høre vennernes stemme i det venstre øre, og så kan man høre Fortnite-lydene i det andet øre.

Skærmene skaber et mødested, hvor man skriver og snakker online. Tendensen har de seneste år derfor også været, at venskaber i stigende grad udfolder sig gennem skærme og i mindre grad gennem fysisk kontakt (Ottosen m.fl. 2018). Andelen af 11-årige, som hver dag har kontakt med deres venner gennem sociale medier, blev mere end fordoblet fra 2009 til 2017 (Ibid.).

SAMVÆRSHYPPIGHED

Sammenlignet med andre europæiske børn og unge er danske børn mindre sammen med deres venner fysisk. Hvis man f.eks. sammenligner med Norge er forskellen i samværshyppigheden markant: 15% af de danske 11-årige er sammen med deres venner hver dag, hvorimod det gælder 28 pct. af de norske piger og 38 pct. af de norske drenge (Ottosen m.fl. 2018).

Online og fysisk samvær skal forstås som et supplement til hinanden, hvilket disse to piger i 4. klasse forklarer:

> *Interviewer: Hvor meget er I sammen online i forhold til at være sammen fysisk?*
>
> *Ulrikke: Det er nok halv-halv.*
>
> *Interviewer: Hvordan er I så sammen online?*
>
> *Ragnhild: Jeg vil også sige halv-halv. Vi skriver og snakker meget sammen. Vi har tre grupper til os fire, der plejer at være sammen, hvor vi skriver på Snapchat.*

Pigernes Snapchat-grupper understøtter således deres fysiske relation på en positiv måde, men sådan er det ikke altid! En litteraturgennemgang fra SDU viser nemlig, at mediebrug ikke har en entydig positiv eller negativ indflydelse på den sociale trivsel (SDU, 2020). Kombinationen af offline- og online-relationer *kan* styrke venskaber, mens et meget højt medieforbrug *kan* have en negativ effekt på den sociale trivsel (SDU, 2020).

Det er dog ikke alle 3.-6. klasser, som lever op til forestillingen om den digitale Generation Alpha:

> *Interviewer: Og synes du, at du er mere sammen med dine venner over Snapchat eller?*
>
> *Stefan: Nej. Det eneste, jeg skriver til dem, det er, om de kan lege, og så skriver de "Ja", og så går jeg bare om til dem. Jeg skriver ikke så meget med dem.*

For nogle børn og unge er skærmen således ikke en platform for samvær, men blot et redskab til koordinering. Dette gælder formodentlig primært eleverne i 3. og 4. klasse, da den mere kommunikative brug af sociale medier stiger markant med alderen.

10 videoer på 2 minutter – det er da ren afslapning!

Syv elever fra 4. klasse ankommer til klubben. Efter at være blevet krydset af hos pædagogerne, sætter de sig i sofaerne. Fire drenge i den ene og tre piger i den anden. Hurtigt tager de hver især deres smartphone frem og vender blikket mod den. Der bliver spillet spil og set videoer. En gang imellem viser de sidemanden noget på skærmen, men ellers taler de næsten ikke sammen. Her hersker en utrolig ro, hvor alle er fordybet i hvert sit.

To piger i 5. klasse fortæller, hvordan de oplever klubben som et dejligt afbræk fra en skoledag, hvor der tit er meget larm. Klubben er rolig og fyldt med gode hyggekroge, hvor man kan få en lille pause – med sin telefon.

> *Interviewer: Og hvad så når man sætter sig der i en hyggekrog, hvad plejer du så at lave?*
>
> *Fie viser sin telefon frem.*
>
> *Interviewer: Så er det frem med telefonen?*
>
> *Rebecca smågriner.*
>
> *Rebecca: Ja, det gør jeg også. (...)*
>
> *Interviewer: Har I nogen ide om, hvorfor det kan være rart bare lige at sætte sig i en hyggekrog med en telefon måske?*
>
> *Rebecca: Det er det bare.*
>
> *Fie: Afslappende. På en eller en anden mærkelig måde.*

Ved at trykke sig ind på skærmen kan eleverne lukke af for den fysiske verden og opleve ro. Når eleverne ankommer til klubben efter skole, er det for mange et ritual at sætte sig i en gruppe og kigge på hver sin smartphone. Det skaber ofte en stor ro over forsamlingen, hvor alle er optaget af hver sin skærm og kun sporadisk taler sammen. Men kigger man på den aktivitet, der kører på skærmene, er det svært at forestille sig, at der er ro i elevernes hoveder. To 5. klasses pigers beskrivelse af TikTok viser det paradoksale ved, at det er deres rum for ro og afslapning:

Mille: Tiden den går sygt hurtigt derinde [på TikTok].

Sanne: Ja!

Mille: Og det er også sådan meget hurtigt at være derinde. Også bare hvis man lige har 2 min. Så kan man nemt lige se ...
Sanne (afbryder): Alt for mange.

Mille: 10 videoer f.eks.

Sanne: Altså alt for mange. Man kan nå så meget.

Mille: Man kan altid bare scrolle videre og videre. Gemme den og sende den. Så videre, videre, videre og så like den og sådan noget.

Eleverne søger skærmene for at slappe af, men når de beskriver skærmaktiviteten, lyder det langt fra som afslappende. Udover, at der flyver 10 videoer hen over skærmen på 2 minutter, så kombinerer flere af eleverne ofte skærmen med flere andre aktiviteter. Det ses eksempelvis, når de spiller online, hvor langt hovedparten af børn og unge kombinerer det med andre aktiviteter (Medierådet 2020). Benedikte i 4. klasse fortæller:

> *Hvis det er min computer, så har jeg Netflix på den ene halvdel og Minecraft på den anden halvdel. Jeg kan godt lide at se Netflix og spille Minecraft samtidig. Jeg ved ikke hvorfor, men det kan jeg bare godt lide.*

Generation Alpha er vokset op med, at der altid er fart over feltet, og det gælder også i deres pauser.

TIL OVERVEJELSE

At elevernes pauser er præget af højt tempo og mange aktiviteter, kan ses som et udtryk for det, som ekspert i medievidenskab Camilla Mehlsen kalder *opmærksomhedskrise*. Eleverne er vant til konstant at blive afbrudt af notifikationer, sms'er og reklamebannere. Det medfører, at de i stigende grad vænner sig til at multitaske frem for at øve sig i fordybelse og koncentration (Mehlsen 2020). Vi ser dermed en generation af børn og unge, som er vant til konstant stimulering – og derfor ikke er trænet i at holde pauser og opleve ro. Samtidig er det måske netop denne generation, som har allermest brug for at opleve reelle pauser og afbræk fra hele tiden at være på og være "tiltideværende" på deres smartphone.

OVERVEJ

- Hvilke konsekvenser har det for børn og unge, hvis deres evner til fordybelse, ro og koncentration svækkes?
- Oplever du selv, at dette er tilfældet – og hvis ja, hvordan kommer dette konkret til udtryk?
- Hvordan kan du i din kontekst øve børn og unge i at holde pauser, hvor man faktisk bare slapper af uden yderligere stimulering?

Misser man noget, hvis man aldrig kigger op fra skærmen? – Perspektiver på skærme og sociale kompetencer

Skærmene sætter nye rammer for elevernes samvær. For nogle betyder det, at deres sociale liv både udfoldes i det fysiske og online rum, mens det for andre kan blive en stopklods for at møve sig ind i et fællesskab.

Det kan være svært at blive en del af et fællesskab, og især hvis man er genert, kan det virke tillokkende at blive bag skærmen frem for at stikke hovedet for langt frem. En pige i 4. klasse fortæller, hvordan skærmen for nogle medfører, at de ikke får så mange venner:

> *Agnethe: I stedet for at gå hen og spørge og være lidt genert, så er det nemmere at tænke: "Ikke alligevel, fordi jeg er for genert", og så sætter man sig bare ned med sin telefon. Det ville være rigtig ærgerligt.*
>
> *Interviewer: Er der mange, der gør det?*
>
> *Agnethe: Det er der nogle, der gør. Jeg kender nogle, der gør, men de går ikke i klassen.*

Det kan være vanskeligt at bringe sig selv i spil: At række hånden op uden altid at være sikker på svaret eller turde mase sig ind i et fællesskab. Det kræver mod, for man risikerer at fejle, få et par knubs eller blive pinligt berørt. Derfor bruger en del elever også skærmen til at blive i deres komfortzone frem for at springe ud i det usikre. Skærmen kan således blive en lidt for tryg havn, der medfører, at nogle elever ikke får gjort sig vigtige erfaringer med at turde melde sig ind i fællesskabet eller på anden vis få bragt sig selv i spil.

TIL OVERVEJELSE

Skærme indebærer en risiko for, at eleverne ikke skubbes ud på det dybe vand, hvor de udvikler sig og lærer essentielle sociale kompetencer. Det kalder således på voksne, som:

- er særligt opmærksomme på, hvornår børn og unge bruger skærmen som en undskyldning for at blive i komfortzonen.
- tør give børn og unge et kærligt lille skub, så de lægger skærmen og spiller sig selv på banen i de fysiske fællesskaber.

Hvordan kan du – i den sammenhæng, du er en del af – aktivt medvirke til, at nogle af de børn og unge, der gemmer sig bag skærmen, i højere grad tør sætte sig selv på spil i fællesskabet?

”HVAD SKAL VI LEGE?” – ”LAD OS GOOGLE DET!” – PERSPEKTIVER PÅ KREATIV OG KONFORM LEG

Leg er helt centralt for børns dannelse og kreativitet: Her får de erfaringer med ”at overskride sig selv i det sociale” (Hammershøj 2013). Men i dag tilbyder skærmen evig underholdning, og det betyder, at der ikke længere er samme behov for selv at skulle finde på og være kreativ i leg. Ida i 4. klasse forklarer:

> *Når jeg er sammen med nogle af de andre, eller hvis vi er en større gruppe, så bruger vi meget telefon, fordi vi ikke kan finde ud af, hvad vi skal lave.*

Grundet skærmen skubbes eleverne ikke ud i en situation, hvor de må øve deres kreativitet og bringe sig selv og hinanden i spil.

Martin Lindstrom anførte allerede i 2003 i bogen ”Brand Child”, at digitaliseringen kan have en negativ effekt på børn og unges forestillingsevne (Lindstrom 2003). Ifølge Lindstrom er børn og unges lege ikke længere styret af deres egen fantasi. De modtager i stedet fantasien gennem medieverdenen og legetøjsfabrikanterne. Lindstrom eksemplificerer dette gennem LEGO, som fik stor succes med at satse mere på legetøj, som henviste til allerede eksisterende fortællinger som Harry Potter og Star Wars. Børnene efterspurgte klodser, hvor de ikke selv behøvede at finde på, hvad i alverden klodserne skulle forestille eller blive til (Ibid.).

Kreativitet afhænger nogle gange af, at man stopper op, giver sig tid og tænker sig om – og i konkurrencen med skærmen, der ofte er et både hurtigere og lettere alternativ, risikerer kreativitet og fantasi ofte at komme til kort!

3.4 Venskaber under luppen: Min stjerneveninde ligger en tand under min hjerteveninde

> *Pernille: Mig og min stjerneveninde, vi spillede Roblox ...*
>
> *Interviewer: Hvad er stjerneveninde?*
>
> *Pernille: En tand under hjerteveninde.*

Venskaber er ikke ens. Der er forskel på, om man mødes en gang om ugen til badminton eller er hinandens fortrolige slyngveninde i skolegården. Nogle venskaber er primært interessebaserede, mens andre er båret af relationen. Samtidig er venskaber hierarkiske: Der er hjerteveninder og stjerneveninder, og så er der dem, som er rangeret så lavt, at de må nøjes med kun at være en ”veninde”. I det følgende ser vi nærmere på, hvad venskaber egentlig er for en størrelse.

”Dem fortæller jeg sådan set alt” – De nære (og mindre nære) relationer

Hovedparten af børn og unge har mindst én nær ven, som de er fortrolige med. 82% af pigerne og 76% af drengene på 11 år har nemt ved at tale fortroligt med deres bedste ven (Rasmussen 2019). Det er venskaber, hvor eleverne oplever høj intimitet, og hvor de kan være ærlige og slappe af. Ifølge professor i pædagogik Thomas Ziehe er netop sådanne venskaber essentielle for, at man kan afprøve og udvikle sin identitet uden at frygte at blive nedgjort (Ziehe 2002).

Men alle ens venner er ikke ens bedste venner, og der er dermed et hierarki for de nære relationer og fortroligheden. En pige i 4. klasse forklarer det således:

Interviewer: Og er der nogle ting, som I tænker, at I ikke har så meget lyst til at dele med jeres venner?

Luna: Det kommer an på, om det er mine bedste venner eller nogle venner, jeg er tæt med, eller nogle, jeg ikke er så tæt med.

Interviewer: Og dine bedste venner, ville du føle, at du kunne snakke med dem om alting?

Luna: Ja, dem fortæller jeg sådan set alt.

Man kan således have mange typer af "venner". Der er "primær-venskaber", som man selv vælger at dyrke, og som er præget af intimitet og stærke relationer, og så er der venskaber, som måske nærmere handler om, at man sidder ved siden af hinanden i skolen eller har en fælles veninde.

Samtidig er vennegrupper i dag ofte horisontale: Man er venner med sine jævnaldrende, som tit er uvidende og bekymrede om de samme ting som én selv. Det medfører, at samtaler ofte bliver mere beskrivende frem for analytiske og reflekterende: Vennerne svømmer i det samme vand som én selv, og det kan derfor være svært for dem at stille de kritiske eller udfordrende spørgsmål. Det medfører, at nogle vennegrupper er præget af en ja-siger-kultur, hvor valg eller synspunkter sjældent blive modsagt. Man kan derfor være fortrolig med sine bedste venner, men er man interesseret i andet end at få ret og rygklap, er det nok ofte nødvendigt at ty til en voksen (Haugegaard & Østergaard 2020).

Endelig er der nogen, der forstår min passion for knob og tændstål! – Perspektiver på interessebaserede relationer

Interessebaserede relationer, hvor formålet med samværet er at udleve en fælles passion for musik eller idræt, *kan* være præget af mindre fortrolighed, og selve relationen er ikke altid så stærk som den relationsbaserede. Man ser ikke nødvendigvis hinanden uden for aktiviteten eller deler livets op- og nedture. Venskabet handler derimod om at dele glæden ved en aktivitet, og at man behandler hinanden pænt, som denne pige i 4. klasse forklarer:

Interviewer: Er I også venner med dem, I går på hold med?

Alle: Ja

Interviewer: Er det vigtigt, at man er venner med dem fra holdet, eller betyder det ikke så meget?

Molly: Jeg vil sige, det er ret vigtigt. Du behøver jo ikke være sammen med dem hele tiden, bare du ikke kalder dem noget eller er onde mod dem. (De andre nikker)

Interessebaserede venskaber omtales også som garderobefællesskaber, hvor man mødes, fordi man hænger tøjet i den samme garderobe på vej til en fælles interesse (Bauman 2000). Fordelen ved disse fællesskaber er, at garderoben ofte er spraglet: Der hænger tøj fra forskellige samfundslag og kulturer. I garderobefællesskaber danner man ofte relationer til mennesker, som har en anden baggrund og andre holdninger end én selv, og fællesskabet har således et horisontudvidende potentiale (Kofoed 2009). Dette potentiale får særlig værdi i en tid, hvor de såkaldte algoritmefællesskaber styrkes: Mennesker finder i stigende grad sammen med andre, der ligner og har samme præferencer som én selv (Bucher 2013).

De relations- og interessebårne fællesskaber rummer således forskellige, men væsentlige, funktioner for børn og unges trivsel og udvikling – f.eks. ved at de giver mulighed for at møde hhv. fortroligheden og forskelligheden. Både piger og drenge oplever relations- og interessebårne fællesskaber og differentierer mellem deres venner. Det er dog sjældent, at drenge omtaler forskellen på stjerne- og hjerteveninder, så måske opleves venskaber ikke helt ens af drenge og piger?

FORTROLIGHED BLANDT VENNER

Færre drenge end piger er fortrolige med deres bedste venner. Kønsforskellen er dog blevet væsentligt reduceret de seneste år – en udvikling, der handler om, at stadig flere drenge oplever at indgå fortrolige relationer. Fra 2002 til 2018 steg andelen af drenge, som var fortrolige med deres bedste ven, fra 68% til 76%. For pigerne var andelen nærmest uforandret og var kun steget fra 81% til 82% i samme periode (Rasmussen m.fl. 2019). Man kan overveje, om dette er et tegn på ændrede idealer i drengefællesskaberne, hvor det er blevet lettere at udvise sårbarhed og fortrolighed som dreng.

For både piger og drenge er fortroligheden til venner af det modsatte køn væsentlig lavere end til venner af det samme køn, og dette gælder især pigerne (Rasmussen m.fl. 2019) En af årsagerne til den manglende fortrolighed er formodentligt, at meget samvær i dag er kønsopdelt.

Selvom mange af eleverne i 3.-6. klasse oplever at kunne tale fortroligt med deres venner, er det dog i høj grad deres forældre, de går til, hvis der opstår problemer. Det fortæller vi nærmere om i kapitel 7.

3.5 ”Og så er der drengene, de er bare sammen ...”
– Et kig ind i drenge- og pigefællesskaberne

Kønsdebatten har fyldt i medierne i de seneste år. Der er kommet fokus på de mange køn, og hvordan børn og unge ikke altid føler sig tilpas i de traditionelle, kønnede kasser. Alligevel beskriver eleverne fællesskaber, som i høj grad er påvirket af deres køn: At indgå i et fællesskab foregår og opleves ikke altid ens for drenge og piger, som en gruppe elever i 5. klasse fortæller:

Som eleverne i citatet beskriver, så opleves pigers fællesskaber ofte mere komplicerede end drenges. Hos pigerne foregår der ofte et langt større spil med komplekse alliancedannelser, end hvad der er tilfældet hos drengene. Kort fortalt: Piger leger ikke ”bare sammen alle sammen”.

Sabrina: Der er mange grupper i vores klasse.

Interviewer: Hvordan det?

Sabrina: Altså, der er sådan en gruppe, hvor det er meget fantasi-piger-agtigt. Og så er der en gruppe af dem, der er meget sådan trendy. Sådan går meget op i sig selv.

Ludwig: Og så er der drengene, de er bare sammen. De er fuldstændig ligeglade.

Sabrina: De leger alle sammen bare sammen.

”Selv den mindste ting skaber drama ...”
– Vi træder varsomt ind i pigefællesskabet ...

> *Det er virkelig tit, der kommer drama faktisk. Det er selv den mindste ting. Hende Petra der, det er mest hende, der er drama med. Og så er det så, at nogle gange, når jeg er sammen med en af de andre piger, så bliver hun helt vildt sur. Altså virkelig. Og nogle gange så forstår jeg det bare ikke, for hun er jo også tit sammen med nogle. Det er, som om at jeg ikke må.*
>
> (Mascha, 5. klasse)

Kompleksiteten i pigers fællesskaber hænger formodentlig sammen med, at pigers venskaber oftere er mere ustabile og med større loyalitetsskift sammenlignet med drenges (Besag 2006). Frygten for at dale i hierarkiet kan medføre, at nogle veninde-konstellationer bliver nærmest besidderiske. At være slyngveninder kan derfor begynde at føles en smule kvælende, når man altid skal gå på listesko, fordi selv ”den mindste ting” kan give anledning til konflikt.

Pigerne er samtidig langt mere eksplicitte omkring dette hierarki end drengene (Besag 2006). Hierarkiet mellem stjerne- og hjerteveninder er ikke særlig udtalt blandt drengene. Som nævnt er drenge også bevidste om, at ikke alle deres venskaber er lige tætte og fortrolige, men det spiller ikke en lige så stor rolle for dem.

Derfor er det også sjældent særlig kompliceret at navigere i vennerelationerne for drengene. En dreng fra 4. klasse giver udtryk for hverken at have en særlig kompliceret eller hierarkisk tilgang til sine venner:

> *Der er sygt-mega-mange, der spørger, om jeg kan lege. Så den første, der spørger, ham siger jeg bare ja til.*

I modsætning til drengene kan relationerne hos pigerne derimod opleves som så komplekse, at nogle piger til sidst vælger at stå af.

> *Amanda: Der var en dag, hvor jeg sad i en klemme, hvor der var mange, der spurgte mig på en dag, om jeg kunne være sammen en anden dag, og de kendte ikke hinanden. Så der valgte jeg bare at sige, at der blev jeg bare derhjemme. For der kunne jeg alligevel ikke nå det hele.*
>
> *Interviewer: Og var det nogle, der gerne ville være sammen med dig?*
>
> *Amanda: Ja, så sagde jeg, at det kunne jeg ikke lige i dag. I stedet for at vælge én.*

Risikoen ved at vælge mellem sine veninder gør, at pigen vælger at tilbringe eftermiddagen alene. Drengens først-til-mølle-princip synes ikke at have strejfet hende, og hun ender derfor i stedet ud i et ”ingen-til-mølle-princip”.

Piger må således kunne navigere i fællesskaber, hvor ens plads i hierarkiet er både ustabilt og eksplicit. Det er et fællesskab, hvor man til tider skal træde så varsomt, at det for nogle piger virker mere tiltalende slet ikke at træde ind.

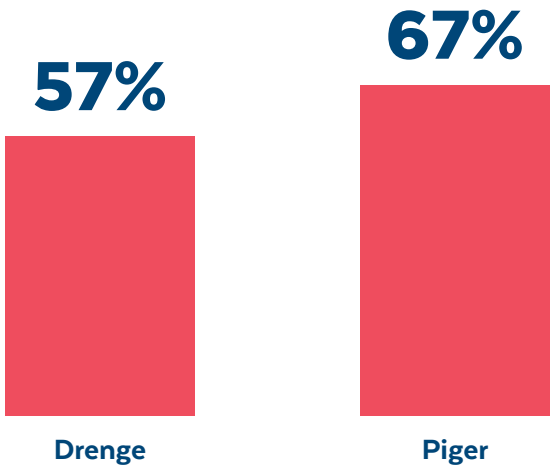
Dybe samtaler eller drabelige spil? – Hvad samles fællesskaberne om?

Kønsforskellene i fællesskaberne handler også om, at drenge og piger samles om forskellige ting. Flere piger end drenge mødes fysisk med hinanden, hvorimod drenge oftere end piger samles om en aktivitet som f.eks. at game sammen. Det er en velkendt pointe, at drengefællesskaber ofte samles om en aktivitet, hvorimod pigefællesskaber samles med fokus på relationen. Med andre ord: at drenge typisk er sammen om *noget* med nogen, mens piger typisk er sammen med *nogen* om noget (Besag 2006). Denne forskel kommer også til udtryk i et interview, hvor en dreng og en pige i 4. klasse beskriver, hvad en god ven er:

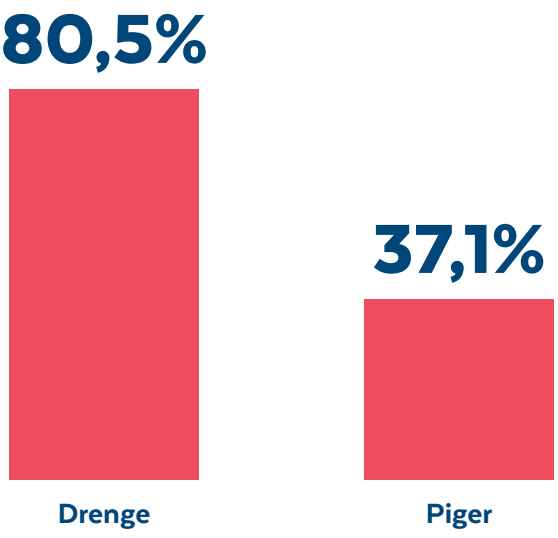
> *Camilla: Når de gider lytte til én, og de kan hjælpe med ens problemer og altid være der for én.*
>
> *Kasper: Lidt ligesom Camilla. Og at man har de samme interesser.*
>
> *Interviewer: Hvordan kan det være, at det nogle gange er vigtigt, at man har de samme interesser?*
>
> *Kasper: F.eks. hvis det er en, der godt kan lide fodbold, og den anden hader fodbold, så den ene vil gerne snakke om fodbold, og den anden vil gerne snakke om et eller andet. Det er sådan lidt ...*

For Kasper er det vigtigt, at man har en stærk og fortrolig relation til sin ven, men det er i høj grad også vigtigt, at man har noget fælles at samles om.

Dette kan også være årsagen til, at flere drenge end piger ser samværet med deres venner som meget vigtigt, når de går til en fast fritidsaktivitet. Drenge har tit brug for at mødes om en aktivitet sammen, hvilket gaming og det organiserede fritidsliv kan facilitere. Piger ser derimod allerede deres venner fysisk uden for skolen, og de behøver derfor ikke at prioritere samvær i de faste fritidsaktiviteter lige så højt.

Figur 4: *Hvad bruger du din tid på efter skole?* Viser andelen, der er sammen med deres venner udenfor skolen. Krydset med: *Køn.*

Figur 5: *Hvad bruger du din tid på efter skole?* Viser andelen, der gamer sammen med andre – både over nettet eller hjemme hos nogen. Krydset med: *Køn.* Procent

KAN DRENGE LÆRE PIGER OM PIPPI-EFFEKTEN? – POTENTIALER I FÆLLESSKABER PÅ TVÆRS AF KØN

Et møde mellem drenge og piger kan skabe en helt tredje type af fællesskab og samtidig inspirere til nytænkning i de eksisterende fællesskaber. En mor og håndboldtræner fortæller, hvorfor hun ofte lader pigerne træne med drengene:

> *Helt lavpraktisk handler det for mig som pigetræner om, at drenge leger med bolde, det gør piger ikke. Piger får besked på at tage en bold, og så stiller de sig med den bold, og så venter de på at få en besked mere. Når drenge får en bold i hånden, så dribler og skruer de boldene, og de hopper på mål, og de prøver vinkler. Og det kunne jeg rigtig godt tænke mig, at pigerne bliver bedre til. Når de træner med drengene, så er der i hvert fald nogle af dem, der leger med. Og de bliver teknisk dygtigere af at træne med drengene, og så prøver jeg at lære dem Pippi-effekten, fordi der er rigtig mange piger, der som udgangspunkt siger: "Det ser svært ud, det kan jeg garanteret ikke finde ud af. Så jeg vil lade være med at gøre det, fordi jeg ser dum ud, når jeg gør det". Der er drengene så gode til at sige "Åh, det ser svært ud. Jeg er garanteret skidegod til det. Det vil jeg gerne prøve."*

Piger og drenge kan lære noget af hinanden, når de mødes. Men i dag er samværet med det modsatte køn mere begrænset end tidligere: Man møder ikke længere nabodrengen til dåseskjul. I stedet går man i klub, hvor pigerne går i KREA-rummet, og drengene går i gamer-rummet. Hvis drenge og piger i dag skal møde hinanden i den frie tid, er det ofte de voksne, som må facilitere rummet: I klubben, i håndboldhallen eller i spejderhytten.

TIL OVERVEJELSE

Vi har især lagt vægt på kompleksiteten og komplikationerne i pigernes fællesskaber. Men både drenge og piger oplever trivselsproblemer og udfordringer i fællesskaber. Udfordringerne er bare ikke altid de samme, og måske kunne drenge og piger lære noget af hinanden?

OVERVEJ

- Hvad ville det betyde for et pigefællesskab, hvis de oftere samledes om en fælles aktivitet og interesse?
- Ville drengene lære noget nyt af at få mere fokus på deres relation og hinanden, frem for at have fokus på PlayStation-spillet?
- Hvordan kan du i din kontekst skabe bedre muligheder for, at kønnene mødes på tværs?
- Hvordan har du mulighed for at udfordre pige- og drengefællesskaberne, så de oplever nye former for samvær?

3.6 Alting er forandret – og så alligevel ikke ... En opsummering på den frie tid

Smartphonen har medvirket til at ændre rammevilkårene omkring børn og unges liv. Eleverne har anvendt skærme hele livet. Det er ren rutine at trække smartphonen op af lommen, og skærmbrugen er derfor nogle gange nærmere en vanesag end et bevidst valg. Eleverne benytter skærmen til flere formål: underholdning, samvær og afslapning. Den blinkende skærm er altid i nærheden, og det betyder også, at eleverne sjældent oplever reelle pauser i den frie tid. Ro og afslapning består for mange elever af TikTok-videoer og snapstreaks. Vennerne er dermed også altid med i lommen og kun et par klik væk.

Selvom skærme fylder meget, er der dog stadig mange lighedspunkter med tidligere tiders analoge samværs- og legekultur! Nogle gange kræver det bare lidt oversættelsesarbejde for at se, at der stadig bliver leget røvere og soldater, men at legen nu også foregår i den virtuelle verden.

Venskaber er et helt naturligt omdrejningspunkt i elevernes liv. De indgår i både relations- og interessebaserede venskaber, der varierer i forhold til intimitet og nærhed. Især for pigerne er venskaber en kompliceret størrelse, som kan være udfordrende at navigere i – og for andre er vennegrupper noget, man har svært ved at blive en del af. Der er flere årsager til dette, men opbruddet fra de intergenerationelle legefællesskaber, hvor man aflurer koderne til fællesskabet, er sandsynligvis en blandt flere forklaringer.

At blive en del af et fællesskab kræver mod, for man risikerer at fejle, få et par knubs eller blive pinligt berørt – og for en gruppe af elever virker det mere attraktivt – i hvert fald på den korte bane – at søge den tryghed, der ligger i aktiviteter knyttet til de skærme, der altid er tilgængelige, og hvor den eneste investering, der kræves, er tid.

De ændrede rammevilkår for fritidslivet betyder ikke kun ændringer for de børn og unge, der skal navigere i de nye rammer. Det bør også betyde, at såvel primære som sekundære voksne reflekterer over deres rolle som dem, der, i en kultur, hvor de horisontale vennegrupper er den primære samværsform, i nogen grad har overtaget "de store piger og drenges" funktion som legemestre og kulturbærere. Sagt med andre ord: At det er os voksne, som er med til at rammesætte aktiviteter og modellere praksisser, som vi ønsker, at vores elever, spillere eller spejdere skal tage med sig videre.

Mere konkret handler det f.eks. om at:

- På en sensitiv måde skubbe til de elever, som oplever det som utrygt at bringe sig selv i spil
- Turde rokke ved kønsnormerne i fællesskaberne ved at facilitere aktiviteter, der går på tværs af køn
- Udfordre den konforme leg og i stedet etablere træningsarenaer, hvor deltagernes fantasi og kreativitet i højere grad kommer i spil

TIL OVERVEJELSE

Der plæderes for, at de ændrede rammer omkring fritidslivet bør udfordre såvel primære som sekundære voksne til at genoverveje deres funktion i samværet med børn og unge.

- Er du enig i dette synspunkt? Og hvis ja, hvad kunne det få af betydning for dig i din rolle som forælder, træner eller underviser?

Klubben er et helt unikt sted

Fritidsklubben tilbyder et unikt fællesskab på tværs af alder, køn og kultur. Aktiviteterne faciliteres af professionelle voksne, der er ansat til at udvikle fællesskaber, som giver børn og unge det absolut bedste afsæt for resten af deres liv. Det lyder som opskriften på en succes – og det er det også på nogle områder: Fritidsklubberne udgør efter foreningsidræt den største organiserede fritidsarena for elever i 3.-6. klasse, og især i forhold til at udvikle klubmedlemmernes relationelle kompetencer gør klubberne virkelig en forskel.

Selvom klubben i udgangspunktet burde have alle forudsætninger for at være en medlemsmæssig succes, er virkeligheden den, at halvdelen af medlemmerne forsvinder fra 3. til 5. klasse. I 3. klasse er 69% af årgangen indskrevet i et kommunalt fritidstilbud, mens andelen i 5. klasse er 32% (EVA 2018). Tilbagegangen i medlemstallet handler hverken om folkeskolereformen eller Corona-pandemien. Nedgangen i medlemstallet er en proces, der er foregået over en noget længere årrække (Bugge & Østergaard 2020). Hvilke udfordringer synes der er at være for fritidsklubberne? Hvad kan bane vejen for, at flere børn og unge forbliver i klubbernes i udgangspunktet unikke fællesskaber i længere tid? Det ser vi nærmere på i dette indstik[1].

Hvori består forandringerne? Eller måske snarere "forandringen"?

Når vi beder klubmedarbejdere om at beskrive udviklingen på klubområdet de seneste 10 år, er det sjældent, at de refererer til Folkeskolereformen eller Corona! Den store "gamechanger" er medlemmernes brug af skærmen, som har medvirket til at ændre hverdagen i klubben – noget denne klubmedarbejder sætter ord på:

> *Hvis vi tager et billede af klubben for 15 år siden, hvor jeg kom ned gennem klubben en almindelig dag, så ville der sidde måske én ovre i sofaen i et hjørne og læse tegneserier. Alle de andre var engagerede i værksteder, spillede bold udenfor eller var på tur. Og min opgave bestod i at hjælpe klubmedlemmet fra sofaen ind i en aktivitet. I dag er det helt anderledes. Når jeg går igennem klubben i dag, er der mange, der bare sidder med deres telefon uden at have noget at gøre med de andre – eller i hvert fald ser det ikke sådan ud! Og min opgave består i at aktivere minimum 15 medlemmer.*
>
> (Klubmedarbejder)

1 Indsigterne i dette afsnit er baseret på data fra denne undersøgelse og er suppleret af en mindre undersøgelse foretaget blandt 12 fritidsklubber med deltagelse af 502 elever i 4.-6. klasse samt 478 forældre.

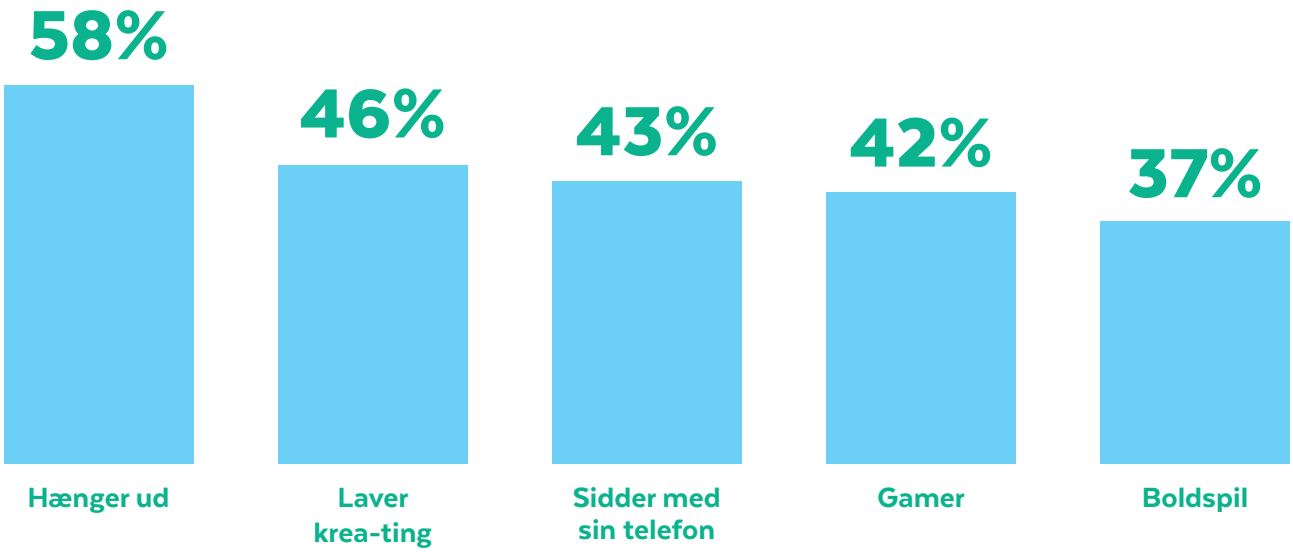
Set fra klubmedarbejderens perspektiv sidder klubmedlemmerne "bare" med deres telefon, men "indrømmer" samtidig, at han ikke rigtigt ved, hvad de har gang i. Og som det fremgik af kapitel 3, kan klubmedlemmerne have gang i mange ting på skærmen – afslapning, underholdning, interaktion med andre, søgen efter viden osv. – og i praksis anvender de bare deres telefon i klubben, som de gør på de fleste andre arenaer.

At telefonen fylder meget i klubben, får vi bekræftet, da vi spørger klubmedlemmerne hvilke aktiviteter, de hyppigst er involveret i, når de går i klub – se figur 5.

"Hænger ud" og "Sidder med min telefon" er aktiviteter, der i marginalt omfang omfatter de voksne, som især italesætter vanskeligheden ved at bryde ind i den symbiose, der er mellem klubmedlem og smartphone:

> *... Det er, som om de gemmer sig bag ved en optagethed af det, der foregår på telefonen, og jeg oplever det som uhyre vanskeligt at komme ordentligt i kontakt med dem ...*
>
> (Klubmedarbejder)

For klubmedarbejderen virker det nærmest grænseoverskridende at skulle sætte sig ned ved siden af et klubmedlem og stille spørgsmålet: "Hvad har du gang i?", som måske er det, der skal til for at skabe den relation, som medarbejderen efterspørger. Det interessante i den sammenhæng er så, at det med stor sandsynlighed vil være lige så skræmmende for klubmedlemmet, fordi de kun i meget begrænset omfang er vant til, at "voksne" gør noget sådant!

Figur 5: *Hvilke aktiviteter laver du oftest i klubben?* Flere svar kan vælges. Figuren viser top 5-aktiviteter. Spørgsmålet er fra den supplerende klubundersøgelse. Procent.

TIL OVERVEJELSE

En del af udfordringen består i, at klubtilbuddet er et såkaldt "KAN-KAN"-tilbud, hvor man kan komme, hvis man har lyst – og hvor man KAN deltage i aktiviteterne, hvis man har lyst, men der er ikke noget, man SKAL.

Spørgsmålet er, om det kunne give mening, at man i klubberne overvejer flere "KAN-SKAL"-aktiviteter. Det betyder, at man ligesom musikskolen, spejder- og håndboldklubben tilbyder aktiviteter, som man KAN komme til, men når man kommer, er der også noget, man SKAL. Denne tilgang rammer potentielt ind i et behov, som en ret stor gruppe af klubmedlemmer påpeger, nemlig at det godt kan være svært at komme ind i et fællesskab, hvor man ikke er helt sikker på, hvad der skal ske og med hvem:

- 31% af klubmedlemmerne er enten enige eller meget enige i, at det godt kan være utrygt at komme i klubben, når man ikke ved, hvad man skal lave.
- 27% af klubmedlemmerne er enten enige eller meget enige i, at det godt kan være utrygt at komme i klubben, når man ikke ved, hvem man skal være sammen med.

Den samme utryghed oplever klubmedlemmerne næppe, når de går til andre fritidsaktiviteter, som 82% af dem gør. Her kommer de, hvis de har lyst, men når de så dukker op, er der ting, de *skal*. Derved er langt de fleste vant til og sikkert også trygge ved denne tilgang.

En anderledes organisering ville også ramme fint i forhold til den store gruppe af klubmedlemmer, der angiver, at det er vigtigt, at de voksne i klubben:

- Sætter aktiviteter i gang: 88%
- Deltager i aktiviteter sammen med os: 74%

I forlængelse af dette er det interessant, om man, når man har været en del af en aktivitet, hvor man SKAL gøre noget bestemt, reelt også trænes til, at man mere selvorganiseret KAN indgå i andre fællesskaber, fordi ens sociale færdigheder er blevet skærpet i det trygge rum, der opstår, når de voksne legemestre initierer og deltager i en aktivitet.

OVERVEJ

- Overvej, hvorvidt "SKAL"-aktiviteter ville fungere i jeres klub – og i givet fald hvilke aktiviteter, der kunne være tale om?
- Overvej, hvilke børn og unge, der i jeres klub evt. ville profitere af "SKAL"-aktiviteter?

Klubberne kan noget i forhold til relationer

I lighed med undersøgelsen fra 2017 scorer fritidsklubberne højt på deres evne til at skærpe medlemmernes sociale kompetencer, herunder det at kunne indgå i selvorganiserede aktiviteter med deres venner. 59% af dem, der ikke går i klub, angiver, at de er selvorganiseret sammen med deres venner, mens det gælder næsten 68% af dem, der går i klub. Således ser klubben altså ud til at være en arena – det store tween-værelse – hvor man træner sin evne til at kunne indgå i fællesskaber.

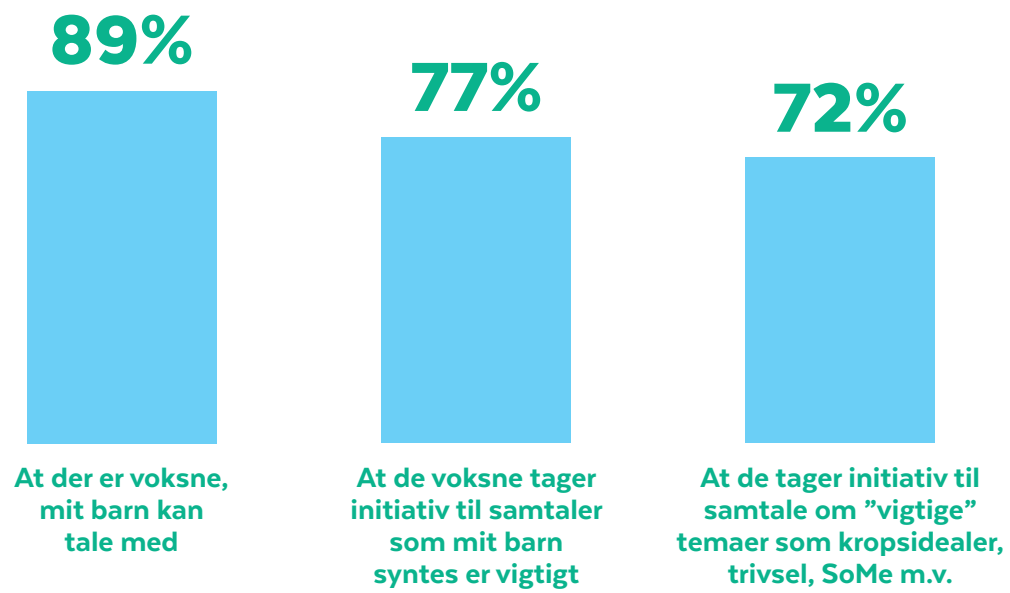
Men der bliver nok snakket for lidt – i hvert fald om noget, der er vigtigt

Man skal være heldig, hvis man støder ind i klubmedlemmer, der bruger klubmedarbejderne som mere kontinuerlige samtalepartnere:

> *Interviewer: Er der nogle gange, hvor I taler med de voksne om, hvordan I har det? Om I er glade eller kede af det? Har du prøvet det, Louise?*
>
> *Louise: ikke rigtigt.*
>
> *Interviewer: Så du har ikke snakket med nogen i klubben, hvis du har haft en dårlig dag f.eks.?*
>
> *Louise: Næ.*

Undersøgelser peger på, at andelen som bruger klubmedarbejderne som kontinuerlige samtalepartnere ligger på omkring 15% af medlemmerne (Bugge & Østergaard 2020). Dette er endda til trods for, at klubmedlemmerne befinder sig i en fase af livet, hvor man kan være udfordret på trivsel, det at skulle lære at navigere i en vennegruppe m.v. I den sammenhæng er det tankevækkende, at samtalerne med de voksne i klubben efterspørges af såvel klubmedlemmer som deres forældre. 2 ud af 3 klubmedlemmer (67%) efterspørger voksne, som man kan tale med om de vigtige ting i livet, og ønsket om at klubmedarbejderne taler med klubmedlemmerne er endnu mere udtalt blandt forældrene, hvilket fremgår af figur 6.

Den forventning bliver nok svær at opfylde i klubber, hvor det at hænge ud og sidde med sin telefon er de mest populære aktiviteter! Og det kunne i sig selv godt give anledning til, at man kigger på en anden organisering af aktiviteterne i klubberne.

Figur 6: *I hvilken grad er det vigtigt for dig.* Viser andelen, som har svaret "I meget høj grad" eller "I høj grad". Spørgsmålet er fra den supplerende undersøgelse. Procent.

TIL OVERVEJELSE

Eleverne i 3.-6. klasse er midt i en proces, hvor de skal lære at navigere i en vennegruppe. I tillæg til dette er 5.-6. klasse på vej ind i teenageårene og de udfordringer, det potentielt fører med sig. Som det fremgår af kapitel 7, er der emner, der ikke giver mening at snakke med sine forældre om. Hvem skal man så snakke med? Vennerne, der står i de samme problemer? Eller de voksne, som man møder nede i klubben, som besidder den nødvendige faglighed og er ansatte til at være nysgerrige? Det virker som et "match made in heaven", men virkeligheden er ofte en anden. Det er meget få af medlemmerne, der oplever, at de anvender klubmedarbejderne til mere end "small talk".

Klubberne har reelt en særlig mulighed for i praksis at være et unikt fællesskab, hvor man møder voksne, der tør, og som formår at tale om det, der er på spil i livet, når man er 9-12 år gammel. Samtidig er det voksne, der er nysgerrige på alt det, som de ikke ved noget om. At møde en anerkendende, nysgerrig og kompetent voksen i klubben, skaber potentielt grundlaget for, hvordan man ser på de voksne, man møder i de næste faser af sit liv.

Det kræver ikke større ændringer. I klubberne er man fint opdateret på, hvad der er på spil i medlemmernes liv: overvejelser omkring min placering i et fællesskab, hvordan skal jeg agere på SoMe, hvad sker der med min krop osv. Men det kræver, at klubberne går fra, at disse temaer er noget, man KAN tale om, til, at det er noget, man SKAL tale om – og at man vælger at gøre det bevidst og systematisk i forbindelse med eksisterende aktiviteter.

Overvej, hvordan det kunne se ud i din klub, hvis man:

- I 4. klasse SKAL snakke om, hvordan man bliver en del af et fællesskab, får venner og løser konflikter. Og hvordan man med 6. klasserne SKAL snakke om kropsidealer, postuleret overvægt og påvirkningen fra SoMe? Hvordan ville det kunne integreres i de eksisterende aktiviteter i krea- og musikrummet? Og hvad vil det kræve, hvis vi skal have hele personalegruppen med på, at det er en SKAL-opgave?

ART
STREET

4 ”SÅ SLIPPER ALLE, HVAD DE HAR I HÆNDERNE” – PERSPEKTIVER PÅ DE ORGANISEREDE FRITIDSAKTIVITETER

CROSS-BANEN LIGGER et stykke udenfor byen. Det giver god mening, for der er en øredøvende larm fra motorer, og store støvskyer står op, når en crosser stryger forbi. Cross-banen består af to baner, hvor den ene er for nybegyndere og den anden for de mere rutinerede. På ”begynderbanen” kan man øve sig i fred og ro og få en fornemmelse for crossen. Ved siden af ”begynderbanen” kører de mere erfarne afsted i høj fart. Kørerne rejser sig i sædet på crossen, og de mest erfarne nærmest flyver hen over bakketoppene. Som tilskuer kan man opleve, at det giver et sug i maven, når en crosser passerer forbi og efterlader en enorm sky af støv efter sig.

Ved siden af banerne ligger et klubhus og et mindre værksted med en stor overdækning. Her står crossmaskiner i flere rækker, og værkstedet har en skarp lugt af benzin og olie. Både børn, teenagere og forældre snakker under halvtaget, mens der kigges på de imponerende maskiner. Foran klubhuset er der bænke og borde. Et par forældre fortæller, at de ofte har aftensmaden med herud, og at der ofte er gang i grillen.

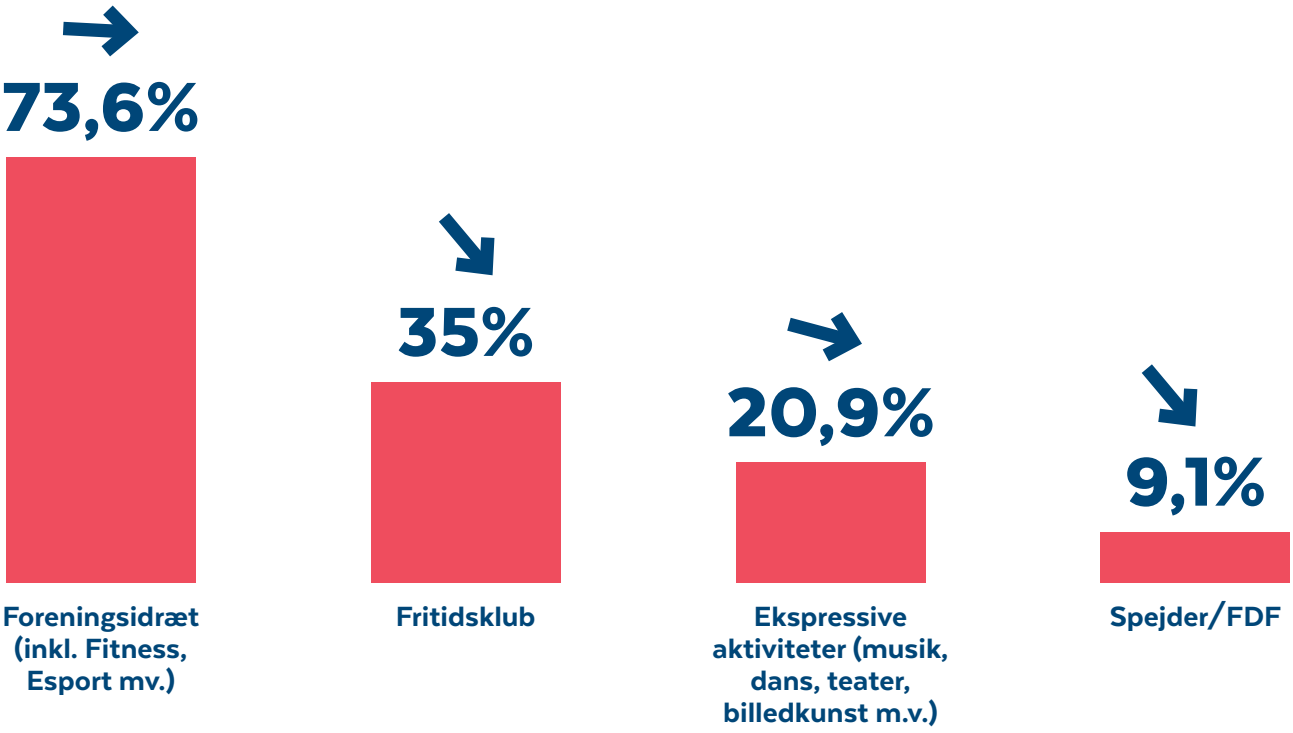
Cross-fællesskabet er således et fællesskab, som rummer børn og voksne i alle aldre, og som også går på tværs af klassetrin. De ældre lærer fra sig til de yngste, og som en mor siger: ”Hvis én vælter på banen, så slipper alle, hvad de har i hænderne, for at hjælpe den styrtede.”

I en tid, hvor en stadig stigende del af børne- og ungdomslivet udfoldes i det virtuelle rum, er crossbanen måske ikke længere blot det sted, hvor man lærer at køre hurtigt. Det er også her, at man med afsæt i en fælles passion for cross kan være sammen på tværs af alder, køn og kultur. Her kan man aflure vigtige sociale kompetencer, møde andre voksne end ens forældre samt få erfaring med, at når man styrter – og det gør man! – så rejser man sig op igen. Nogle gange af sig selv, andre gange med hjælp fra andre.

Med afsæt i en kort introduktion til udviklingen på en række centrale, organiserede fritidsarenaer vil der i dette kapitel være fokus på at introducere, hvilke motivationsfaktorer udøverne peger på som vigtige i forhold til at ”gå” til en fritidsaktivitet.

4.1 Der er mulighed for mange farver på fritidspaletten, men ...

Foreningslivet, fritidsklubben og musikundervisningen fylder godt op i ugeskemaet hos eleverne på mellemtrinet. 9 ud af 10 (89%) ”går” til noget fast i deres fritid, og der er i udgangspunkt rigtig mange ”farver” på fritidspaletten. Teater, fodbold, kor, spejder, basketball, 4H, e-sport, rollespil og alt muligt andet. Der er mange muligheder, men i praksis udleves den mere organiserede del af elevernes fritidsliv på nogle få overordnede fritidsarenaer. Se figur 7, der viser andelen af elever, som er aktive indenfor det, der kan omtales som ”Top 4” over faste fritidsaktiviteter:

Figur 7: *Hvor ofte går du til sport eller lignende aktiviteter i din fritid?*[2] Flere svar kunne vælges. Procent. Pilene i figuren indikerer medlemsudviklingen fra 3.-6. klasse.

I forhold til tidligere undersøgelser fra henholdsvis 2012 og 2017 kan der peges på tre overordnede tendenser i elevernes fritidsliv:

På trods af rygter om det modsatte fylder foreningsidrætten stadig rigtig meget

Foreningsidrætten er den absolut største enkeltarena på fritidsområdet. Tre ud af fire af eleverne i 3.-6. klasse går til faste idrætsaktiviteter min. én gang om ugen, og andelen, der dyrker idræt i en af landets mange idrætsforeninger, er stort set den samme i henholdsvis 3. og 6. klasse. I lighed med andre undersøgelser viser tallene, at især fodbold, gymnastik og svømning fylder meget i elevernes fritidsliv (Rask & Eske, 2020). I løbet af mellemtrinnet sker der en bevægelse væk fra nogle af de store "børneidrætter" – især gymnastik og svømning – som i stedet erstattes af aktiviteter, der i højere grad er "selvvalgte". Det medfører en større variation i forhold til hvilke idrætsfællesskaber, eleverne bliver en del af, herunder at fitness og esport begynder at fylde mere i fritidslivet.

Andelen, der dyrker ekspressive aktiviteter, er svagt faldende, men det er stadig sådan, at mere end én ud af fem af eleverne på mellemtrinnet er aktive i deres fritid på én eller flere kunstneriske arenaer.

De to arenaer, som forekommer mest pressede i forhold til at fastholde medlemmerne henover mellemtrinnet, er henholdsvis de kommunale fritidstilbud (SFO/Klub) og det uniformerede børne- og ungdomsarbejde (spejder og FDF). Disse to fritidsarenaer mister mere end halvdelen af deres medlemmer fra 3. til 6. klasse, og det er især i overgangen fra 5. til 6. klasse, at disse aktivitetsarenaer fravælges. Udviklingstendenserne på de to fritidsarenaer adskiller sig noget fra hinanden, for hvor tilslutningen til de kommunale fritidstilbud fortsætter med at falde, peger undersøgelsen på, at andelen af elever, der er en del

2 Foreningsidræt og ekspressive aktiviteter er variable, hvor vi har sammenlagt aktiviteter, der kan ses som hhv. foreningsidræt og ekspressive. Tallet for Fritidsklub er fra spørgsmålet *Hvad bruger du din tid på efter skole?*

af det uniformerede børne- og ungdomsarbejde, er svagt stigende i forhold til 2017. Hvorvidt der blot er tale om et "konjunkturudsving", eller om det uniformerede børne- og ungdomsarbejde reelt har formået at vende medlemsudviklingen, er det for tidligt at sige noget helt præcist om.

På et tidspunkt er der ikke tid til både fodbold, gymnastik og spejder

Andelen, der angiver, at de "går" til en fast fritidsaktivitet, er stort set den samme i 3.-6. klasse: 9 ud af 10 elever er min. én gang om ugen aktive i et fritidstilbud. Der er imidlertid forskel på, hvor mange forskellige aktiviteter, eleverne går til fordelt på klassetrin og køn – se tabel 4:

	3. klasse	4. klasse	5. klasse	6. klasse
Drenge	1,51	1,48	1,59	1,25
Piger	1,70	1,50	1,39	1,20
Total	1,63	1,50	1,49	1,23

Tabel 4: Deltagelse i antal forskellige faste fritidsaktiviteter (13 udvalgte aktiviteter[3]) Krydset med Klassetrin. Kun respondenter, der 'Går til noget'.

I gennemsnit går de foreningsaktive til 1,46 aktivitet. I takt med, at man bliver ældre, vælges flere fritidsaktiviteter fra. Det vil sige, at andelen af foreningsaktive elever ikke falder med alderen, men at de foreningsaktive, og især pigerne, er involverede i færre aktiviteter i 6. klasse, end da de gik i 3. klasse. Der er mange årsager til, at det netop er i overgangen mellem 5. og 6. klasse, at det, man kunne kalde "sekundære" fritidsaktiviteter, fravælges. Stigende lektiemængde, ændrede fritidsmønstre i vennegruppen og særligt den øgede "mødefrekvens" i den primære fritidsaktivitet medfører for mange, at man oplever at være nødt til at vælge sekundære interesser fra. De fritidsinteresser, der vælges fra, vil ofte være dem med den laveste mødefrekvens (f.eks. spejder, musik, gymnastik mv.), samt dem, man har gået til i kortest tid (Østergaard 2015).

Gymnastik er stadig (mest) for piger – kønsforskelle i fritidsinteresser

Samtalen om køn og "kønnet adfærd" fylder en del i samfundsdebatten, men i forhold til valg af fritidsaktiviteter er billedet ret "kønsstereotypt". Drenge går især til fodbold, badminton og kampsport, mens pigerne fylder holdene op til gymnastik, musik, ridning og dans. Se tabel 5:

	Alle	Drenge	Piger
Fodbold	23,1	35,2	11,9
Gymnastik	18,7	9,6	27,1
Svømning	16,9	16,3	17,4
Musikundervisning	11,8	9,0	14,5
Ridning	9,9	0,8	18,4
Dans	9,1	0,6	17,2
Spejder/FDF	9,1	9,0	9,2
Badminton	8,8	12,8	5,1
Håndbold	8,1	10,3	6,0
Esport (i en forening)	4,5	6,1	2,8
Kampsport	4,0	6,7	1,6

Tabel 5 *Hvor ofte går du til sport eller lignende aktiviteter i din fritid?* Viser andelen, som går til fritidsaktiviteten mindst én gang om ugen. Krydset med: Køn. Procent

Der er dog en række fritidsaktiviteter, hvor kønsfordelingen overordnet set er mere ligelig – nemlig i det uniformerede børne- og ungdomsarbejde, samt svømning, uden det dog nødvendigvis betyder, at man i praksis er sammen på tværs af køn. Sammenligner vi med tal fra henholdsvis 2012 og 2017, ses en lignende kønsopdeling, hvor der i de fleste faste fritidsaktiviteter ses en signifikant forskel på andelen af drenge og piger.

Det er således ikke en ny tendens, at det organiserede fritidsliv til en vis grad er kønsopdelt. At det kræver mere

3 De 10 største idrætsgrene + spejder, musikundervisning og esport. Variablen viser gennemsnittet for antal forskellige faste fritidsaktiviteter, de fritidsaktive elever går til.

end øget eksponering i medierne at rykke ved "kønsbalancen" illustreres f.eks. af udviklingen inden for pigefodbolden. Pernille Harder er i nogen grad blevet et brand, og Kvindelandsholdet har vundet medaljer ved de to seneste europamesterskaber, men hvilken betydning har det haft for tilstrømningen af piger til landets fodboldklubber? Det måske lidt overraskende svar på det spørgsmål er, at i perioden 2011-2020 er antallet af piger i alderen 7-18 år, der spiller fodbold, faldet fra ca. 60.000 til 40.000 (DIF 2021). Udviklingen inden for pigefodbolden indikerer således, at medieomtale ikke i sig selv medvirker til at gøre noget afgørende ved kønsfordelingen inden for en idrætsgren. Børn og unges idrætsvaner afspejler bestemte kulturer i familien, lokalområdet m.v. (Fester & Kirkegaard 2012), og hvis man har en ambition om at ændre dette, kræver det et langvarigt og systematisk fokus på at tilbyde et produkt, som tager afsæt i målgruppens behov (Westermann & Østergaard 2021).

4.2 Hvad er vigtigt, når man går til noget?

Det store flertal på mellemtrinet går til minimum én fast fritidsaktivitet, men hvad er det egentlig, der motiverer dem? Er det samværet med de andre udøvere? Selve aktiviteten? Eller er det de "voksne", der gør, at de uge efter uge møder op til en fritidsaktivitet?

Vi har spurgt eleverne, hvad der er vigtigt for dem, når de går til en fast fritidsaktivitet. Som tabel 6 viser, er især tre faktorer vigtige for udøverne: At man har det sjovt, oplever gode relationer og udvikler sig.

	Alle	Drenge	Piger	3. klasse	4. klasse	5. klasse	6. klasse
At have det sjovt	89,5	89,6	89,3	89,7	91,2	87,6	90,4
At være sammen med mine venner	74,3	78,8	70,4	70,4	71,6	73,9	80,8
At blive bedre til min fritidsaktivitet	72,1	73,2	71,1	61,0	67,6	77,5	79,5
At jeg har det godt med trænere/ledere/undervisere	68,4	70,3	66,8	65,9	66,7	69,6	70,7
At have det godt sammen med de andre børn	66,3	67,1	65,4	65,5	65,7	69,0	64,0
At opleve at være en del af et fællesskab	64,1	65,6	62,8	55,6	61,3	67,6	69,9
At mine trænere/ledere/undervisere er dygtige	58,5	61,9	55,7	52,5	55,9	59,5	65,3
At have en sund krop	50,5	57,8	43,9	47,1	53,9	51,6	49,4
At træne/øve meget	50,0	55,8	44,7	43,9	50,0	54,2	50,2
At få nye venner	47,0	47,2	46,8	39,9	52,5	47,1	49,0
At mine forældre er interesserede i det, jeg laver	28,0	29,4	26,7	28,3	24,0	33,7	23,8
At det er tæt på, hvor jeg bor	20,7	24,7	17,2	22,9	14,7	20,3	24,3
At vinde	11,2	16,2	6,7	5,4	8,8	11,8	18,0

Tabel 6: *Hvad er vigtigt, når du går til fritidsaktiviteter?* Flere svar kunne vælges. Viser andelen af de foreningsaktive, der har svaret "Ja meget". Krydset med: Klassetrin og Køn. Procent.

At det er sjovt, at der er et godt fællesskab, og at man oplever progression, var også de vigtigste motivationsfaktorer for udøverne i 2017, og sammenligner man på tværs af køn og klassetrin, ses der heller ikke de store forskelle i, hvad udøverne ser som 'meget vigtigt' til deres fritidsaktivitet. At have det sjovt, opleve gode relationer og udvikle sig udgør top 3 uafhængigt af køn og alder.

I det følgende vil vi se nærmere på top 3, samt idealet om den sunde krop som motivation for fritidsaktiviteter.

ET PAR INTERESSANTE "AFVIGELSER"

I takt med, at udøverne bliver ældre, bliver det stadig vigtigere "at blive bedre", og især i forhold til de ældste udøvere kan der ses en markant forskel.

Flere drenge end piger går op i 'At have en sund krop' og 'At træne/øve meget'. I 6. klasse er vigtigheden af at træne meget dog på stort set samme niveau for piger og drenge. Denne udvikling kan i nogen grad forklares med, at pigerne begynder lidt senere til træningsintensive aktiviteter som f.eks. fodbold og håndbold, og at de i en "intro-fase" træner på samme niveau som drengene gjorde, da de begyndte som 6-7-årige - nemlig 1-2 gange om ugen.

Undersøgelsen prikker til myten om, at det i højere grad er pigerne, der efterspørger det sociale element i forbindelse med deltagelse i fritidsaktiviteter. Det er i højere grad for drenge end for piger en motivationsfaktor, at de mødes med deres venner til en fritidsaktivitet. Det kan der være mange årsager til, men som nævnt i kapitel 3 er en plausibel forklaring, at drengefællesskaber i nogen grad kredser omkring et aktivitetsfællesskab, mens pigerne i højere grad er indlejret i vennegrupper, hvor det er relationen i sig selv, der er det bærende – og ikke det, at man går til noget sammen.

MÅSKE ER DER ET PAR MYTER, DER STÅR FOR FALD ...

Hvis man ser på de faktorer, som eleverne angiver som 'mindst vigtige' i forbindelse med deltagelse i en fritidsaktivitet, udgøres top 3 fra bunden af følgende forhold:

- At mine forældre er interesserede i aktiviteten
- At det er tæt på, hvor jeg bor
- At "vinde"

Det mest overraskende er måske, hvor lidt det betyder, at forældrene også er interesserede i aktiviteten, og så måske alligevel ikke! De fleste af eleverne, og måske især drengene, er vokset op med, at forældrene kun i begrænset omfang har været interesserede i de aktiviteter, der har fyldt mest i deres fritidsliv – aktiviteter knyttet til skærme. Den manglende interesse i forhold til virtuelle fritidsaktiviteter kunne være en forklaring på, at eleverne heller ikke har en forventning om, at forældrene er interesserede i analoge fritidsaktiviteter.

En af de mest sejlivede myter, især inden for idrættens verden, er, at især drengene er motiverede af at vinde. Der er da også flere drenge end piger, der angiver, at det at vinde motiverer dem, men som det fremgår af tabel 6, er det at vinde den motivationsfaktor, som har mindst betydning for såvel piger som drenges involvering i organiserede fritidsaktiviteter. Det samme gælder, når man isolerer dem, der dyrker idræt. Det er ikke medaljer og pokaler, der motiverer - det er i højere grad fællesskab og udvikling!

Man går til spejder, fordi det er sjovt, men det betyder ikke, at man behøver at gå grinende hjem!

For mange udøvere er det vigtigste ved en fritidsaktivitet at gå til noget, som man er oprigtigt interesseret i og finder glæde ved. Som Thomas i 5. klasse udtrykker det:

> *I skolen sidder man bare og skriver ned i en bog. I fritidsaktiviteter, der har man det sjovt, og man gør noget, som man godt kan lide, og er sammen med sine venner.*

Når vi interviewer eleverne i 3.-6. klasse, forekommer "byggeklodserne" i den "sjove" aktivitet bl.a. at være:

- **Autonomi**: At man selv har valgt at være en del af aktiviteten
- **Passion**: At engagementet er drevet af interesse og ikke af pligt
- **Lyst**: Til at lære noget nyt
- **Fællesskab**: Man er en del af et fællesskab, der er baseret på en fælles passion, snarere end fælles historie

At have det sjovt handler ikke eksplicit om at gå grinende hjem fra træning, men i højere grad om det helhedsindtryk, man oplever ved at være en del af aktiviteten (Finchman 2016; Børnerådet 2019), samt at "man oplever, at man er gladere, når man går, end da man kom" (Haugegaard & Østergaard 2020).

Gode relationer – til både venner, holdkammerater og de voksne

Det relationelle aspekt fylder meget, når udøverne skal angive, hvad der er vigtigt, når man går til noget. Tre ud af fire udøvere (74%) angiver, at det er vigtigt at være sammen med deres venner, men den relationelle dimension af fritidslivet indeholder mere end "blot" venne-re-

lationer. Når vi spørger udøverne, hvorfor de glæder sig til at deltage i deres fritidsaktiviteter, svarer tre ud af fire, at de "kan lide at være sammen med de andre børn, der kommer", og to ud tre angiver, at de kan lide henholdsvis "stemningen" (64%) og "trænerne/lederne" (63%). At den relationelle dimension er forankret i mere end blot venne-relationer betyder også, at det *ikke* er en "naturlov", at man stopper med en aktivitet, fordi vennerne har valgt den fra:

> *August: Jeg har også gået til spejder, men der stoppede jeg, fordi der ikke var nogle af mine venner, som gik til det mere.*
>
> *Interviewer: Så det er vigtigt, at der er nogen, man kender?*
>
> *Alle: Ja.*
>
> *Isabella: Altså jeg kan godt klare mig uden.*
>
> *Victoria: Men hvis man er hurtig til at få nye venner, så er det måske godt nok.*

Mange udøvere er blevet introduceret til en ny aktivitet gennem deres "primærvenner" – forstået som de venner, man har en anden historie med fra f.eks. skolen. Samtalen mellem eleverne i 5. klasse indikerer dog, at man ikke er 100% afhængig af, at primærvennerne er en del af aktiviteten, fordi man jo lærer nye "venner" at kende, og fordi man stadig via SoMe kan være i forbindelse med primærvennerne, selvom man ikke er sammen analogt.

De venner, man får i forbindelse med deltagelse i en fritidsaktivitet, kan i nogen grad kategoriseres som interessebaserede relationer. Den forventning, udøverne har til disse venner, er primært, at man har det godt sammen med dem til selve aktiviteten. Mere konkret betyder det, at man oplever, at der er et positivt miljø, hvor man bakker hinanden op, hjælper hinanden og ikke "disser" hinanden, hvis man laver fejl. Men der er sjældent en eksplicit forventning om, at deltagelsen i en aktivitet er adgangen til en ny gruppe af primære venner. Man er der med afsæt i en fælles passion for en aktivitet – og eventuelt nye venskaber ses som en "bonus". Denne pige i 5. klasse sætter ord på dette:

> *Det er jo ikke sådan 'jeg går til gymnastik eller fodbold, for nu skal jeg have to nye bedste venner'. Man gør det jo for træningen, og så kan man være heldig at få nogle venner.*

Lidt slagordsagtigt kan man udtrykke det således, at det store flertal af udøvere går til NOGET med nogen, og relationen til de venner, man får i forbindelse med deltagelse i en aktivitet, er sjældent så stærk, at den i sig selv medvirker til, at udøverne vedbliver med at være en del af aktiviteten (Grube & Østergaard 2012).

"... Det vigtige er nok, at man lærer noget mere ..."

Tre ud af fire udøvere (72%) ser det "at lære noget nyt" som en vigtig motivationsfaktor i forbindelse med deltagelse i faste fritidsaktiviteter. For en lige så stor gruppe af udøvere er det, "at de lærer meget" (76%), og "udfordres til at prøve nye ting af" (65%) i forbindelse med deres fritidsaktivitet, en vigtig medvirkende årsag til, at de glæder sig til at deltage i aktiviteten.

"At lære noget nyt" var også det, som udøverne fremhævede, når de blev bedt om at forklare, hvad der var vigtigt for dem i forbindelse med deltagelse i en fast fritidsaktivitet:

> *Det er nok, at man lærer noget mere, og hvis ikke man kan det, så får man hjælp af en træner. Så man føler, at man kan det. At man selv gør det.* (Hjalte, 6. klasse)

> *Hvis nu man har lært noget eller fået ros af sin træner. Eller når man selv kan se, at man er blevet bedre til noget, så det ikke kun er ens træner eller holdkammerater, der kan se det.* (Malene, 5. klasse)

> *Det, der gør mig rigtig glad, når jeg går til dans, det er, at jeg kan rigtig godt lide at lave en ny dans. Det gør mig ret tit glad, fordi nogle gange synes jeg,*

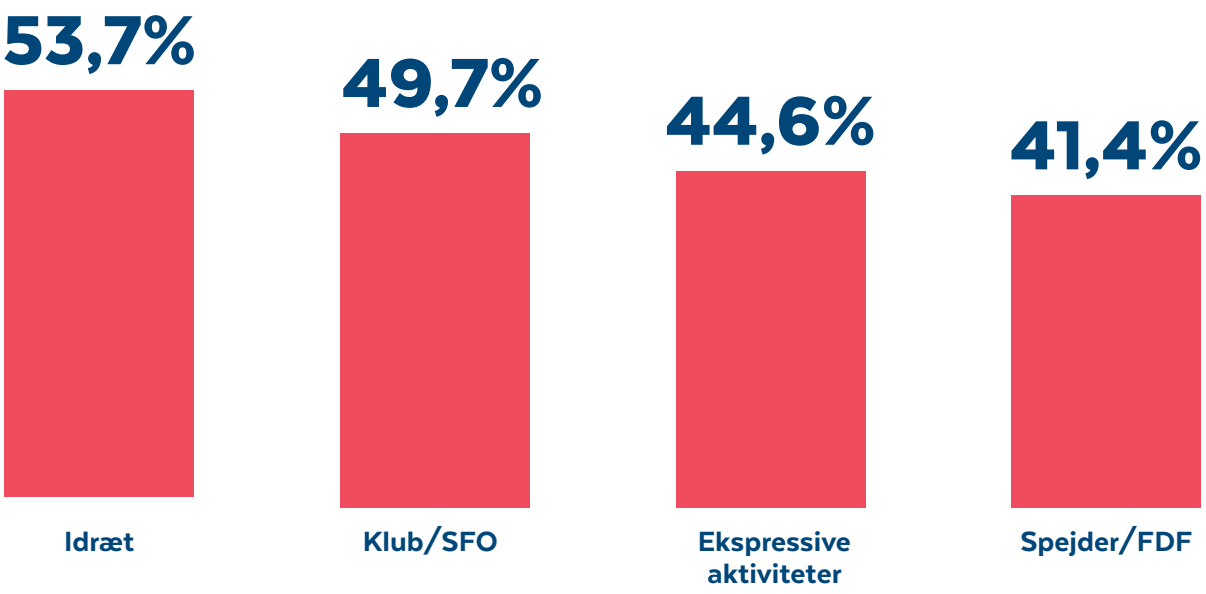
det bare er ret kedeligt, når man laver videre på en dans, for så ved man jo nærmest alt. Det er jo sjovere at lave en ny dans ... (Margrethe, 3. klasse)

At opleve, at man lærer nye færdigheder og forbedrer sig til sin fritidsaktivitet, giver således udøverne et ekstra kick, som øger både motivationen og glæden. En dimension af dette er det, som kan betegnes som oplevelsen af en form for personlig mestring: Oplevelsen af, at man kan noget ved f.eks. at tilegne sig specifikke faglige eller kropslige kompetencer i form af evnen til at kunne klatre, spille et instrument osv. I en verden, hvor man kan bygge de flotteste huse i Minecraft, men med stor sandsynlighed ville ende på skadestuen, hvis man efter et besøg i et byggemarked forsøgte sig med at bygge en fysisk udgave af samme hus, er det vigtigt for udøverne, at deltagelse i faste fritidsinteresser giver en oplevelse af at kunne noget "rigtigt".

NÅR KROPSIDEALER BLIVER EN DEL AF MOTIVATIONEN FOR AT GÅ TIL NOGET

Børn og unge vokser op i "skyggen" af en markant samfundsmæssig diskurs, der betoner vigtigheden af bevægelse og sundhed. Ligeledes vil deres feed på SoMe ofte være fyldt med billeder, der illustrerer, hvilke kropsidealer man helst skal leve op til. I lyset af dette er det oplagt at stille spørgsmålet, hvorvidt en del af motivationen for at deltage i faste fritidsaktiviteter – og måske især idræt – tager afsæt i et ønske om at ville leve op til bestemte kropsidealer?

Undersøgelsen indikerer, i lighed med andre undersøgelser (Børnerådet 2020), at idealet om den sunde krop også er en motivationsfaktor, når man går til noget. Halvdelen af udøverne (51%) angiver, at dette er en vigtig motivationsfaktor, men som det fremgår af figur 8, er der stor forskel på, hvor meget idealet om den sunde krop fylder på tværs af forskellige fritidsarenaer:

Figur 8: *Hvad er vigtigt, når du går til fritidsaktiviteter?* Flere svar kunne vælges. Viser andelen af de foreningsaktive, der har svaret "Ja meget". Krydset med: *Hvor ofte går du til sport eller lignende aktiviteter i din fritid?* Note: En forklaring på, at krop fylder så meget i Klub/SFO, er med stor sandsynlighed, at otte ud af ti af klubmedlemmerne også går til idræt.

Den sunde krop som motivationsfaktor fylder ikke så overraskende mest på idrætsarenaen. I elevinterviewene begynder man at ane en mere instrumentel tilgang, hvor fritidsaktiviteten bliver et middel til at opnå et bestemt sundheds- og kropsideal. Som Karl i 5. klasse fortæller:

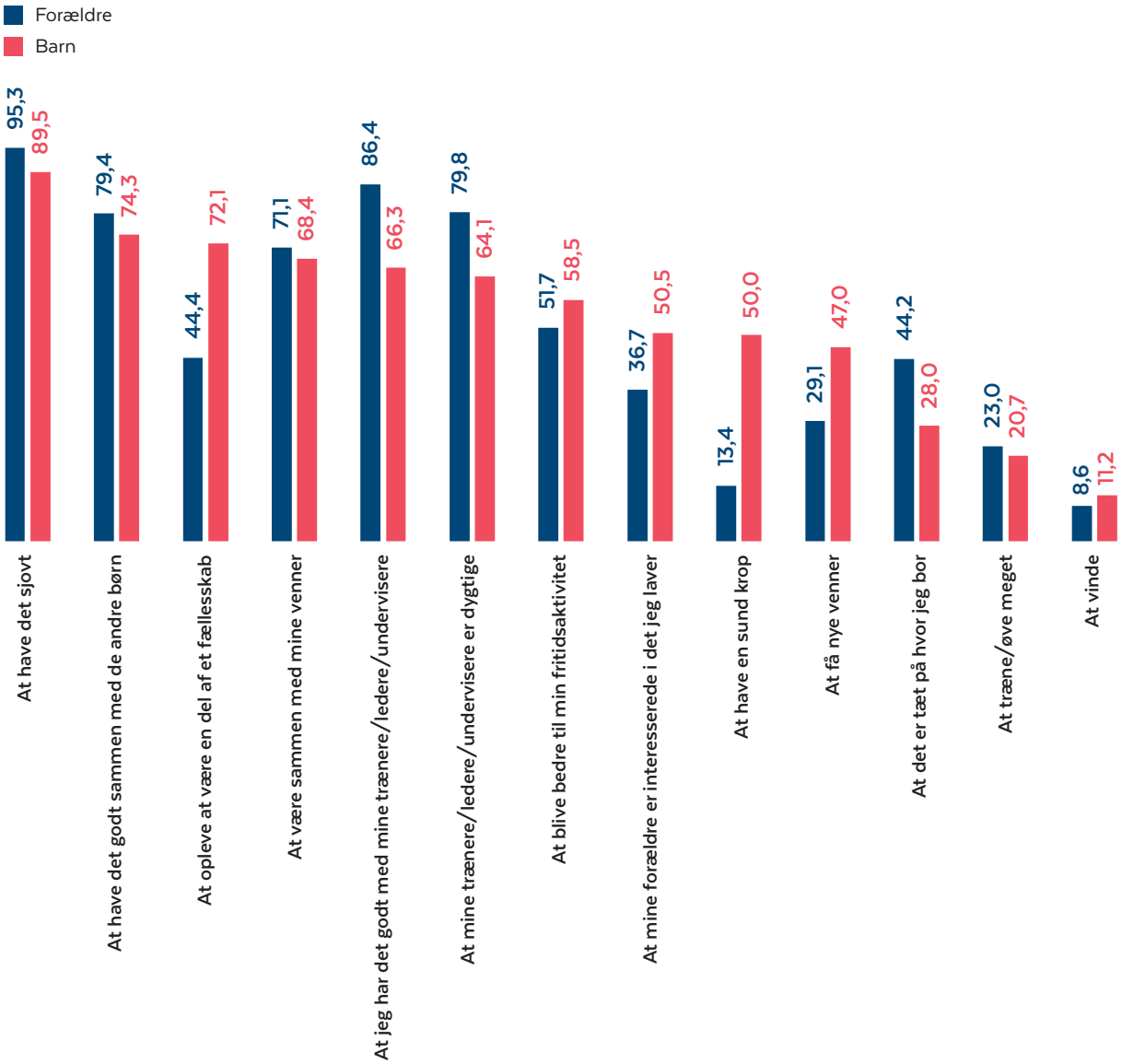
> *Interviewer: Hvad er det, der gør, at I bliver rigtig glade [efter at have trænet i en idrætsforening, red.]?*
>
> *Karl: Det er det der med, at man ved, at nu kan man slappe af, for nu har man gjort dagens gode gerning.*
>
> *Interviewer: Hvad er det en god gerning for?*
>
> *Karl: Man har lavet noget motion, og så kan man slappe af og se Disney Sjov med god samvittighed. Det er en fed følelse.*

Når vi sammenligner klassetrinnene, er der ikke nogen tydelig tendens, der peger i retning af, at interessen for den sunde krop stiger med alderen. Andelen, der anser en sund krop som meget vigtig for deres fritidsinteresse, er næsten lige så stor i 3. klasse som i 6. klasse. Dette indikerer, at elevernes fokus på sundhed og kropsidealer starter tidligt. Til gengæld er det i væsentligt højere grad drengene, og især dem, der går til fodbold, som går op i den sunde krop: 58% af drengene mener, at en sund krop er 'meget vigtig' for deres fritidsaktivitet, hvorimod det gælder 44% af pigerne.

Det er vigtigt at understrege, at ønsket om en sund krop er én blandt flere motivationsfaktorer – og at det stadig er dimensioner som, at det er sjovt, at jeg udvikler mig, samt fællesskabet, der angives som de vigtigste motivationsfaktorer! Samtidig er det også vigtigt at være opmærksom på den indikation, som undersøgelsen peger på, i retning af, at det "lystbetonede" begynder at blive udfordret af oplevelsen af "pligten" til at holde sig i form. Risikoen er, at de fritidsaktiviteter, der gerne skulle være et frirum for børn og unges høje krav til sig selv, i stedet begynder at fungere som et middel til at præstere endnu bedre på perfekthedsskalaen.

VED FORÆLDRE, HVAD BØRNENE SYNES ER VIGTIGT?

Vi har sammenlignet, hvad eleverne anser som vigtige motivationsfaktorer i forbindelse med deltagelse i organiserede fritidsaktiviteter med, hvad forældrene vurderer som værende vigtigt for deres barn, når han/hun går til en fritidsaktivitet:

Figur 9: *Hvad er vigtigt for dit barn, når han/hun går til fritidsaktiviteter?* (Forældre) samt *Hvad er vigtigt, når du går til fritidsaktiviteter?* (Foreningsaktive i 3.-6. kl.) Flere svar kunne vælges. Viser andelen, der har svaret "Ja, meget". Procent.

'At have det sjovt' er ligesom hos eleverne øverst på forældrenes liste, men på andre parametre rammer forældrene ikke altid rigtigt i forhold til, hvad der er vigtigt for deres børn. Flere forældre overvurderer, hvor vigtig relationen til de andre udøvere er, og hvor vigtigt fællesskabet på holdet er for deres børn. Således vurderer henholdsvis 86% og 80% af forældrene, at det 'at have det godt med de andre børn' og 'at være en del af et fællesskab' er 'meget vigtigt' for deres børn, men det gælder reelt kun for henholdsvis 66% og 64% af børnene.

Til gengæld undervurderer flere forældre, hvor højt deres børn sætter kvalitet og personlig udvikling. For eksempel tror 44% af forældrene, at det 'at blive bedre til min fritidsaktivitet' er 'meget vigtigt' for deres børn, men spørger vi børnene, gælder det for 72%. Også betydningen af at skabe nye venskaber og have en sund krop undervurderer flere forældre. 'At have en sund krop' og 'at få nye venner' tror henholdsvis 37% og 29% af forældrene er 'meget vigtigt' for børnene, men reelt er det 'meget vigtigt' for 51% og 47% af børnene.

Forældrenes "foreningshistorik" har stor betydning i forhold til, at deres børn indleder deres karriere i foreningslivet (Fester & Kirkegaard 2012), men forældrene har også stor betydning i forhold til, hvorvidt deres børn, i takt med at de bliver ældre, fortsat tilvælger aktiviteterne (Østergaard 2009). Det har de bl.a. i forhold til vigtigheden af at spørge ind til aktiviteterne, men figur 9 peger også på, at forældrenes syn på, hvad der er vigtigt, hvis deres barn skal vedblive med at være en del af en organiseret fritidsaktivitet, måske har brug for en marginal opdatering!

4.3 Fører manglende udvikling til afvikling? – en opsamling

Sjov, fællesskab og udvikling er ifølge elever i 3.-6. klasse de vigtigste byggeklodser, hvad angår deltagelse i organiserede fritidsaktiviteter. Det bør ikke længere være til diskussion! Og i takt med, at udøverne bliver ældre, har de stadig større forventninger til det sociale og især "faglige" udbytte af aktiviteten. Fra 3. til 6. klasse ses der en statistisk signifikant udvikling i andelen af udøvere, der betoner vigtigheden af både ens egen udvikling og af dygtige trænere/instruktører, hvilket ofte hænger sammen. Udfordringen er så bare, at andelen af udøvere, der oplever, at de lærer meget, er lavere i 6. klasse end i 3.klasse! Det giver således mening, at man både i kommunale fritidstilbud og i foreningslivet stiller sig spørgsmålet om, hvorvidt manglende udvikling fører til afvikling?

Ofte er det forklaringer som "de mange muligheder", manglende tid og unges tendens til at "zappe", som bruges, når man søger at forklare, hvorfor især teenagere fravælger organiserede fritidsaktiviteter. I stedet for at have fokus på eksterne faktorer, som man kun har marginal mulighed for at påvirke, burde man måske i højere grad kigge "indad" og forholde sig til, at en voksende andel af udøvere på tærsklen til deres teenageliv ikke oplever, at de bliver udfordret tilstrækkeligt. Måske er det her, at fundamentet for fravalget i teenageårene grundlægges!

På baggrund af det, vi finder i undersøgelsen, er det blevet tydeligt, at vi er nødt til at se i retning af at aflive/begrave i hvert fald *nogle* af følgende *myter*

- **Det, der motiverer piger og drenge, er meget forskelligt!**

Dette argument holder ikke i mødet med virkeligheden. Der har igennem en længere årrække været en udvikling i retning af stadig større kongruens mellem kønnene. Det betyder ikke, at piger og drenge ikke er forskellige, og at der ikke kan være forskellige kulturelt indlejrede forventninger til henholdsvis piger og drenge, men grundlæggende motiveres drenge og piger af det samme.

- **At forældrenes engagement på sidelinjen er vigtigt**

Det er der ikke så meget, der tyder på. I virkeligheden er det måske sådan, at engagementet i en fritidsaktivitet er langt vigtigere for forældre end for deres børn, fordi den analoge fritidsaktivitet på fodboldbanen eller i svømme-

hallen i en tid, hvor deres børns liv leves på arenaer, som forældrene ikke er fortrolige med, måske er den sidste fælles kendte arena. Det betyder ikke, at forældrenes engagement ikke er vigtigt, men måske handler forældrenes engagement mere om at spørge ind til det relationelle aspekt af aktiviteten, barnets trivsel, og om der måske er erfaringer fra fritidslivet, som også kunne give mening på andre livsarenaer.

- **At det er vigtigt at vinde**

Undersøgelsen viser, at det at vinde er det, som betyder mindst for både drenge og piger, når de går til en fritidsaktivitet. Ind i en tid, hvor børn og unge fra en tidlig alder kan opleve et pres i forhold til at skulle præstere i skolen, på SoMe og i sociale sammenhænge, er det vigtigt, at der i fritidslivet er fokus på udvikling, øvearenaer og et frirum, hvor der er fokus på:

- at **forstå** – og ikke at bestå!
- at **udvikle** ved at øve sig, snarere end at fokusere på præstation.
- **fællesskab** mere end en hård, individuel konkurrence.
- fællesskaber, hvor man lærer at **se ud over sig selv**, snarere end at man har fokus på, *hvordan* man ser ud!

Set i lyset af dette kan den måske begyndende tendens til en instrumentalisering af dele af fritidslivet give anledning til bekymring. Et fritidsliv drevet af pligt, som konsekvens af bestemte sundheds- og kropsidealer, er et skråplan! Fritid handler om sjove fællesskaber, hvor man oplever at udvikle sig, og kommer gladere hjem, end da man tog afsted – og det er sådanne fællesskaber, som det store flertal af elever i 3.-6. klasse efterspørger. Reelt er det måske også sådanne fællesskaber, der kan rumme den gruppe af elever, som endnu ikke er blevet en del af en organiseret fritidsarena.

TIL OVERVEJELSE

Sjov, fællesskab og progression, som især efterspørges af eleverne i 6. klasse, ser ud til at være de afgørende "byggeklodser" i forhold til, at eleverne skal vedblive med at være en del af en fritidsaktivitet. Hvordan ser det ud med progression i jeres aktiviteter i overgangen fra 5. til 6. klasse?

Undersøgelsen peger på et par myter, som måske bør aflives, herunder at pigers og drenges motiver for at være en del af fritidslivet, er meget forskellige. Hvordan er tilgangen til denne tematik hos jer – og er der ting, I måske bør genoverveje i forhold til, hvordan I ser på hhv. piger og drenge i jeres aktivitet?

MARINE
PERFORMANCE

Døde blikke eller tindrende øjne? – perspektiver på esport og gaming

Gamere … Man kan se dem for sig: Det døde blik i de firkantede øjne, som stirrer ind i skærmen. Den blege hud, som ikke har set sollys i månedsvis. Pizzabakkerne og cola-dåserne, som hober sig op omkring det lille ensomme væsen, som aldrig vil få hverken kæreste eller venner. Tænk engang at gå til esport … Er det mon en konkurrence i høje BMI-tal og rektangulære øjne? Vi besøgte en e-sportsforening for at finde ud af det …

GAMING: Det at spille computerspil på en computer eller en spillekonsol
ESPORT: Organiseret dyrkelse af computerspil som konkurrenceform med turneringer, præmier og rangering af spillerne. (Ordnet.dk)

Langs væggen er de 12 selvlysende og farvestrålende computere linet op. De syv 9-12-årige drenge kommer dryppende ind i lokalet, og træneren siger "hej" til dem. Drengene er tydeligvis trygge ved ham og sætter sig hjemmevant foran skærmene i gamerstolene, som for de flestes vedkommende er så store, at de nærmest forsvinder ind i dem. Temperaturen i lokalet er høj, luften er tung, og stemningen er god. Piger er velkomne, men der er kun drenge på mandagsholdet, som træner Fortnite.

Træningen starter med en aim-øvelse[4] i et simuleringsspil, hvor spillerne skal ramme så mange blå bobler som muligt på 1 minut. Drengene vil gerne have de andre og træneren til at se, hvilken score de får, og rummet fyldes med "Jeg fik 75!! Jeg fik 75, er det ikke godt??" "Jeg fik 80!!" Flere gange må træneren små-råbe for at få hul igennem til de højstemte børn: "Tag hovedtelefonerne af og kig herop på mig!".

Dagens træning består også af et alle-mod-alle-spil på en digital træningsbane, hvor den futuristiske Fortnite-avatar bliver genoplivet, så snart de bliver skudt. Dagens træning slutter med et koncentreret Battle Royale[5]-spil i små hold: "Gå sammen 2 og 2 eller 3 og 3 med dem, I gerne vil spille med!" siger træneren. Roen sænker sig over lokalet. Der er fuld koncentration, og samarbejdet om spillet kommer til udtryk. Nu handler det om at vinde sin Battle Royale – måske endda være last-man-standing; men kommer man langt, og er blandt de sidste, er det flot og tilfredsstillende for drengene.

Klokken 18 begynder forældrene at stå klar uden for gamernes habitat: "Kom, Magnus, vi skal hjem og spise!". Dem, der har haft egen mus og keyboard med, kobler fra, og ruller det ned i rygsækken. Dagens træning er forbi.

4 En øvelse, som forbedrer spillernes skydeteknik og præcision
5 I Battle Royale placeres 100 spillere på den samme bane, hvor missionen går ud på at eliminere de andre spillere og selv overleve så længe som muligt for til sidst at stå alene, eller med sit hold, tilbage som sejrherrer.

Skift keyboard ud med støvler og Fortnite ud med 4 mod 4, og så minder denne træningssession om noget, der kunne være foregået i en hvilken som helst fodboldklub. Der er fokus på individuel træning i spilleteknik og gode vaner omkring gaming, men også på strategi, kommunikation og samarbejde. Udøverne møder andre børn og unge med den samme passion for spil som dem selv – og hertil kommer engagerede voksne, som kompetent rammesætter aktiviteterne og besidder de nødvendige spilfaglige, didaktiske og pædagogiske færdigheder, der gør, at de kan afvikle en træning, der formår såvel at udfordre som inkludere deltagerne. Udover træning er der sociale arrangementer, sommercamps og turneringer året rundt.

Esport er en ung, men vigtig spiller i dansk foreningsliv: Fra 2017 til 2020 er antallet af e-sportsforeninger steget fra 68 til 187 (DGI 2020) – og det er passion, fordybelse, fællesskab og tydelige voksne, der fylder i disse foreningsfællesskaber – og ikke pizzabakker og energidrikke!

I overensstemmelse med andre undersøgelser viser vores undersøgelse, at 4,5% af eleverne på mellemtrinnet går til esport (DGI 2020). Ser vi på køn, er der flere drenge, 6,1%, end piger, 2,8%, der går til esport. Denne kønsfordeling ses også ved den selvorganiserede gaming: her er det 8 ud af 10 drenge, der bruger deres fritid på at game sammen med andre over nettet eller hjemme. Det samme gør sig gældende for 4 ud af 10 piger.

Man lærer, at man ikke er bedre end det svageste led – forældre- og elev perspektiver på fritidslivets potentielle transferværdi

Er det at gå til ridning eller cross "bare" en fritidsaktivitet, eller har forældrene forventninger om, at deres børn tager mere end blot mudder og pokaler med hjem fra cross- eller ridebanen?

Svaret på det spørgsmål er, at forældre forventer sig langt mere end mudder på måtten og pokaler på hylden! Og det er særligt den relationelle dimension af at "gå til noget", som forældrene tillægger en særlig værdi. Disse forventninger kommer meget eksplicit til udtryk i en række af de interviews, vi har lavet med forældre:

Mor til pige i 4. klasse:

> *Til håndbold lærer hun, at man er ikke bedre end det svageste led. Du kan ikke bare drøne derudad. Du skal have alle med, og alle skal synes, at det er hyggeligt, rart og sjovt at være der, for ellers falder folk fra, og så er der ikke spillere nok, og så kan man ikke stille op til kamp. Så altså, det der med at være fælles om en ting, det tænker jeg, at hun får ud af det ...*

Mor til en dreng i 4. klasse:

> *Jeg tror ikke, han selv er bevidst om det, men jeg synes, det er værdifuldt, at han møder nogle andre typer af mennesker. Han går på en privatskole, så han møder nogle, der er anderledes end dem, han ser i skolen, der måske er meget artige, kan man sige. Han ser, at der måske er nogle andre børn, der har det sværere.*

Far til pige i 3. klasse:

> *Hun har lært nogle nye børn at kende, og hun prøver at komme ud i en, hvad skal man sige, et sted, hvor man ikke kender det hele, sådan at man skal gøre lidt selv også for at komme til at snakke med nogen, og det synes jeg faktisk, de er overraskende gode til. Det må jeg sige.*

Far til dreng i 5. klasse:

> *Der, hvor du er på dybt vand, og der, hvor du skal hive dig selv op, fordi 'nu er det sgu svært, ik'? Og man lærer at tackle nederlag. Det er jo faktisk en ret god sport til at lære, at nogle gange møder man nogle gode modstandere, og selvom man er ret god, så får man bank, og det skal man kunne håndtere!*

Som det fremgår af interviewene med forældrene, bliver fritidsaktiviteterne ofte set af forældre som noget, der udvikler barnet som menneske, og ikke bare som musiker, rytter eller springgymnast. Fritidsaktiviteterne medvirker potentielt til at udvide børnenes horisont, de lærer at møde nye mennesker, at stå på usikker grund og at kunne håndtere nederlag – og reelt anerkender forældrene fritidslivet som en vigtig dannelsesarena i deres børns liv.

De er dog også bevidste om, at deres børn som oftest "kun" ser deres fritidsaktivitet som en sjov fritidsaktivitet

I elevinterviewene er det tydeligt, at eleverne har svært ved at sætte ord på, om de lærer noget andet end vendinger og akkorder, når de går til noget.

Med lidt hjælp lykkes det dog at få eleverne gjort mere bevidste om, at f.eks. cross handler om mere end at få speederen i bund:

Interviewer: Oplever I, at I lærer noget til fritidsaktiviteten, som I også kan bruge andre steder end i forbindelse med jeres fritidsaktivitet?

(Det kan eleverne ikke svare ordentligt på. Nogle få forsøger, og andre er ikke helt med på, hvad spørgsmålet handler om)

Interviewer: OK, lad mig stille spørgsmålet på en lidt anden måde. Synes I, at I har ændret jer af at gå til jeres fritidsaktiviteter? Har det f.eks. gjort noget ved sådan jeres personlighed?

Elias: Ja, det synes jeg.

Interviewer: Hvordan det?

Elias: Det ved jeg ikke.

Interviewer: Kan du huske før, du startede til cross, og nu, er der noget, hvor du tænker, at det har ændret sig lidt?

Elias: Jeg var sådan genert nogle gange, og det er jeg ikke mere.

Interviewer: Og tænker du, at det har noget med cross at gøre?

Elias: Mmm. Fordi man kommer ud til de der stævner der. Så kan man stå og snakke lidt med en, man aldrig har mødt før. Snakke om sådan "god kamp" og "godt kørt" og sådan.

Interviewer: Og hvorfor tror du, at det kan være lidt lettere, når man f.eks. er til stævne, at man så lige pludselig godt tør sige noget?

Elias: Det er nok, fordi at man ved, at han har den samme interesse som en selv. Så føler jeg bare sådan "Ham kan jeg godt snakke med."

Samtalen med denne crosskører illustrerer to ting:

- At den store gruppe af børn har svært ved at omsætte, hvad det *også* er, de lærer til de organiserede fritidsaktiviteter, og at de erfaringer, de gør sig på fritidsarenaen, med stor sandsynlighed sjældent finder anvendelse på andre livsarenaer, såsom skolen, i vennegrupper m.v.
- At det faktisk **er** muligt at få udøverne til at reflektere over, hvilke kompetencer de tilegner sig, når de går til noget.

Hvis erfaringer fra en fritidsarena som f.eks. evnen til at fordybe sig over længere tid, rejse sig op, når man falder, og behovsudsættelse skal overføres til andre livsarenaer, kræver det som oftest, at erfaringer gøres "bærbare" gennem konkret italesættelse. Dette kræver, at man som træner, leder eller forælder med udgangspunkt i helt konkrete erfaringer hjælper udøveren til at se, at nogle af de ting, der måske er nemme og naturlige på fritidsarenaen – at turde kaste sig ud i noget nyt, evnen til at tale med nogen, man ikke kender så godt, eller evnen til kunne arbejde hårdt og målrettet med at lære en akkord eller et spring til gymnastik – reelt er kompetencer, som med stor sandsynlighed er overførbare til andre livsarenaer.

Det, som man med et andet ord kan betegne som fritidslivets potentielle transferværdi, spiller meget konkret ind i en dannelsesdagsorden, som en stor gruppe af forældre er eksponenter for. Den potentielle transferværdi er ligeledes en oplagt dimension af fritidslivet, som man med fordel kunne blive bedre til at italesætte, fordi det i praksis medvirker til at italesætte, at fritidslivet handler om meget mere end blot pokaler!

Et relevant spørgsmål i den sammenhæng er, hvorvidt fokus på fritidslivets transferværdi ikke blot vil føre til en instrumentalisering af fritidslivet – og spørgsmålet er relevant! Det er vigtigt, at børn og unge ikke skal gå til fodbold og spejder for at blive bedre mennesker, rumme forskellighed og håndtere at kunne fejle. De skal gøre det, fordi det er sjovt! Men det behøver ikke nødvendigvis at stå i modsætning til, at børn og unges oplevelser på en arena, hvor passion helst skal være drivkraften, også kan medvirke til at gøre dem klogere på sig selv og deres ageren på andre arenaer – f.eks. som når de oplever, at de fremtræder mindre generte!

TIL OVERVEJELSE

Vi er til basketballtræning. Der bliver spillet 3 mod 3, og spillerne er koncentrerede om spillet. Men det fungerer ikke rigtigt i forhold til at få bolden i kurven, og pludselig lyder trænerens fløjte: "Det er en holdsport, piger. Det er flot at kunne drible, men det er meget bedre at kunne få de andre til at score. Det er dumt at drible, hvis der står en ledig under kurven. I skal kigge op på jeres medspillere. Dem, der kommer med til kamp, er dem, der også kan se andre end sig selv!" (Baskettræner)

Det er helt oplagt, at der kan laves referencer fra banen til henholdsvis familien, vennegruppen og skolen i forhold til *at kunne se ud over sig selv* og *spille andre* (og dermed fællesskabet) *gode*. Denne kobling er ALTID de voksnes ansvar! Og dermed er træneren eller lederen helt afgørende i forhold til at gøre erfaringerne fra baskethallen "bærbare", så de potentielt kan tages til andre livsarenaer.

OVERVEJ

- Hvilke konkrete (livs)kompetencer træner man, når man er en del af den aktivitet, som I tilbyder i jeres forening?
- Hvordan kan I blive bedre til at italesætte denne transferværdi, så både medlemmer og forældre forstår den, og så transferværdien får betydning for jeres medlemmer?

RENTHAL
ZHAR
08

5 "JEG SKULLE UD AT PRØVE NOGET NYT. DER SKULLE MERE ACTION PÅ!" – PERSPEKTIVER PÅ "TIL-, SELV-, OM- OG FRAVALG"

Interviewer: Har I nogensinde overvejet at stoppe til det, I går til?

Sigrid: Ja, jeg har overvejet at stoppe til håndbold mange gange.

Interviewer: Hvorfor?

Sigrid: Fordi jeg ved, at det er smart for mig kun at gå til to ting ad gangen, fordi ellers ville jeg blive for stresset. Og der har været nogle andre ting, jeg gerne ville gå til, fordi jeg ville gerne prøve noget nyt. Og håndbold har jeg gået til i længst tid, og svømning er min yndlingssport. Jeg har bare haft lidt svært ved at stoppe, fordi min far siger altid, at jeg lige skal give det en chance til!

Interviewer: Så grunden til, at du ikke er stoppet, er, at dine forældre siger, at du skal prøve en gang til?

Sigrid: Ja, men det har de jo også ret i. Fordi jeg kan jo godt lide at gå til håndbold. Det er bare nogle dage, hvor jeg ikke har så meget lyst.

Der er mange veje ind i organiserede fritidsaktiviteter. I de kommunale fritidstilbud vil der som oftest være en naturlig overgang fra SFO til klub, mens deltagelse i foreningslivet ofte hænger sammen med familietraditioner, ønsket om at være sammen med nogle bestemte i vennegruppen, personlige interesser, eller at man "tilfældigvis" var på det rigtige sted på det rigtige tidspunkt, da spejderne afviklede rekrutteringsaktiviteter.

På samme måde er der også mange veje *ud* af det organiserede fritidsliv. For nogle handler det om et ***selvvalg***, forstået på den måde, at man begynder at "omgøre" de valg, som a) ens forældre har truffet på ens vegne i forhold til fritidsaktiviteter – eller som b) var betinget af bestemte sociale relationer, hvor man med afsæt i ønsket om at være sammen med nogle bestemte venner, valgte bestemte fritidsaktiviteter til.

Selvvalget kan føre til et **fravalg** af de faste fritidsaktiviteter, men for de fleste fører selvvalget snarere til et **omvalg**, der afspejler en stadig større bevidsthed omkring egne interesser, prioriteringer og den personlige fortælling, man gerne vil skrive om sig selv. Det betyder, at det, der i fodboldklubben eller spejdergruppen opleves som et **fravalg**, som oftest snarere skal forstås som et **omvalg,** der hænger sammen med en begyndende afklaring af egne interesser eller en prioritering af ens tid, idet kravet om en stigende "mødefrekvens" i én aktivet gør, at man er nødsaget til at vælge andre aktiviteter fra.

Denne lidt langhårede indføring til emnet skal gerne hjælpe til at illustrere, at til- og fravalg af fritidsaktiviteter ofte er komplicerede processer, der er påvirket af mange forskellige forhold. Der er både tale om "interne forhold", som man som "udbyder" af en fritidsaktivitet har indflydelse på (f.eks. kvalitet, mødefrekvens, kommunikation m.v.), samt "eksterne forhold", der f.eks. handler om opbrud i familien, øgede krav i skolen m.v. Og reelt er det kun er en meget lille gruppe af elever i 3.-6. klasse, der helt fravælger faste fritidsaktiviteter.

I dette kapitel vil der med afsæt i interviews med eleverne sættes fokus på, hvordan eleverne begrunder disse til-, om- og fravalg, hvem de deler deres overvejelser om dette med, samt hvordan fravalgsprocessen konkret fungerer. Dette suppleres med vores kvantitative undersøgelse foretaget blandt elever, der har fravalgt en af landets største tween-idrætsareaner: fodbold, gymnastik og svømning. Den kvantitative data er ikke repræsentativ for, hvad der på spil, når spejderarbejdet eller musikskolen fravælges, men data kan forhåbentlig være med til at tegne et mere nuanceret billede af, hvad der er på spil, når elever i 3.-6. klasse til- og fravælger faste fritidsaktiviteter.

5.1 "Man skal gå til noget fysisk aktivt hos os" – perspektiver på rekruttering

Mens rekruttering ind i de kommunale fritidsaktiviteter som oftest sker som en naturlig forlængelse af enten en SFO eller fritidshjem, er rekrutteringen til de øvrige fritidsarenaer lidt mere kompliceret. Overordnet kan man dog pege på tre "veje" ind i foreningslivet (Jessen m.fl. 2015: Østergaard 2015, Haugegaard & Østergaard 2020):

a. Min mor syntes, at jeg lignede Mikkel Hansen – når forældrene træffer et valg

Det er oplagt, at den primære socialisering har stor betydning for deltagelse i fritidslivet. Hvis forældrene er – eller har været – aktive i en fritidsaktivitet, påvirker det deres børn; og forældrene er meget bevidste om, hvad det er, de gør:

> *Men man skal gå til noget fysisk aktivt hos os. Og helst en holdsport! Det er sådan, det er blevet lagt op, og så har man selv fået lov til at vælge. Det betyder ikke, at vi ikke har præget dem - selvfølgelig har vi det. De har gået til håndbold, siden de var et par år og kunne trille rundt med en bold, og de har været med ude at se os spille, jeg ved ikke hvor mange gange.*
>
> Mor til piger i 4. klasse

> *Jamen, noget af det handler jo om egen arv. Egen opdragelse. Det er jeg jo ikke i tvivl om. At vi har fået at vide, at man skal gå til noget. Jeg har altid fået at vide, at man skal gå til en ting. Så meget af det har været opdragelse ... det der med, at man kommer ud og oplever at være nogle steder, hvor det ikke kun er skole, laver noget socialt og lærer at samarbejde.*
>
> Far til dreng i 4. klasse

Forældre med positive erfaringer fra spejderarbejde, musikskolen eller badmintonklubben introducerer helt bevidst deres børn til tilsvarende arenaer – og gerne så tidligt som muligt. Hvis man f.eks. ser på de analyser, der er foretaget på idrætsarenaen, er der en ret tydelig sammenhæng mellem børn og forældres idrætsdeltagelse:

- Hvis en eller begge forældre dyrker idræt, så dyrker hhv. 89% og 91% af deres børn også idræt
- Hvis ingen af forældrene dyrker idræt, dyrker 79% af børnene idræt

Hvilke idrætsgrene, forældrene dyrker, eller har dyrket, har også stor betydning. Håndbold er den idræt, som tiltrækker flest børn, såfremt mindst én af forældrene også spiller håndbold. Hele 62% af børnene går til håndbold, hvis mindst én af forældrene går – eller har gået – til håndbold. Derimod dyrker kun 18% af børnene håndbold, hvis ingen af forældrene har spillet håndbold. Samme tendenser ser man f.eks. inden for tennis, golf, bordtennis, ridning og badminton (Fester & Kirkegaard 2012)

b. Selma ville gerne have, at nogle af os kom med – når venner er vejen ind i aktiviteterne

For en gruppe af udøvere indledes mødet med de faste fritidsaktiviteter med, at de bliver inviteret med af deres "venner":

> *Det hele startede med, at der var noget, der hed Fodboldskolen. Det er tre år siden. Der gik en fra vores klasse, der hed Selma. Hun ville gerne have, at der var nogle fra klassen, der var med, og så var der andre piger, der gerne ville, og så tog jeg også med. Jeg syntes, det var sjovt, og så startede jeg til fodbold.*

Det er altså relationen, og ikke interessen, der bringer denne pige i kontakt med den lokale fodboldklub. For en gruppe af elever betyder valget om en ny fritidsaktivitet, at de måske udskifter den fritidsaktivitet, som deres forældre valgte på deres vegne, da de var yngre. For flertallet betyder det blot, at de nu går til to aktiviteter. For en mindre gruppe af elever medvirker sekundær socialisering til, at de måske bliver introduceret til foreningslivet for første gang.

c. Det var vildt sjovt – Når rekrutteringen er båret af interesse

Endnu en vej ind i en fritidsaktivitet er interesse – forstået som et ønske om at lære noget nyt, uden at der nødvendigvis er nogle af ens venner, der går til samme aktivitet. En mor fortæller om datterens vej ind i den lokale basketballklub:

Interviewer: Og hvordan med basket, hvordan kom det i gang?

Mor til piger i 3. klasse: Det var, fordi hun havde spillet det i skolen. De havde gjort det til idræt, og det, havde hun syntes, var helt vildt sjovt. Og så havde vi sagt: "Jamen, du ved godt, at man kan gå til det, ikke?" "Ja, det havde de godt sagt oppe på skolen, at man kunne gå til basket." Og så undersøgte vi, hvornår det var, og så startede hun til basket.

Her er det aktiviteten i sig selv, der er anledningen til, at den pågældende fritidsarena opsøges, hvilket har betydning for den motivation, som udøveren møder op med. At aktiviteten er interessebåret betyder som oftest, at udøveren er motiveret fra starten, men kræver så også, at man som udbyder af en fritidsaktivitet kan levere. Relationen står kun på ét ben, og hvis ikke, i dette tilfælde basketballklubben, tilbyder et kvalitetsprodukt, er udøveren med stor sandsynlighed hurtigt væk igen, fordi aktiviteten ikke levede op til forventningen.

Disse tre ovenstående rekrutteringsfaser afspejler ofte også udøvernes alder. De yngste bliver båret til "børn til bold". I 3. klasse er der meget relationelt på spil, og her gælder det om at blive en del af en gruppe, snarere end hvad vi laver sammen. Det interessebaserede valg kræver, at man tør møde op alene – et mod, der måske først kommer, når man er blevet godt forankret i at være elev på mellemtrinnet.

5.2 "Men så prøvede jeg rytmisk gymnastik og syntes bare, det var rigtig sjovt. Det var mere mig" – når rekruttering og fravalg reelt "blot" er et omvalg

Stina har tidligere gået til springgymnastik og forklarer i den forbindelse, at *"Det var sjovt, men det var nok mest på grund af, at mine venner også var der ..."*. På et tidspunkt bliver hun introduceret til rytmisk gymnastik – en disciplin, hun oplever, passer rigtig godt til hende. Efter sæsonens sidste opvisning siger hun farvel til springgymnastik og de venner, som hun begyndte med. Hun begynder i stedet for til rytmisk gymnastik, som hun oplever *"er meget mere hende"*.

Det, som på springholdet opleves som fravalg, og på det rytmiske hold som nyrekruttering, er reelt et omvalg baseret på interesse. I det følgende vil der blive introduceret til en række af de omvalg, som i stor stil bliver foretaget af elever i 3.-6. klasse.

Det så sejt ud – omvalg og identitet

Valg af fritidsaktiviteter begynder i stadig stigende omfang også at afspejle elevernes overvejelser omkring hvilken historie, de gerne vil fortælle om sig selv (Bauman 2006; Drotner 2004; Jenkins 2006). Rigtig mange kan sagtens se sig selv i de aktiviteter, de har været en del af i en årrække, mens det for andre betyder, at de er nødt til at vælge noget *fra* for at kunne vælge noget andet *til*, som er mere "dem".

Det samme gælder f.eks. for Theodor (5. klasse), der har fravalgt fodbold med begrundelsen *"det er bare ikke så meget mig!"*, og i stedet for er han og en klassekammerat begyndt til parkour:

I starten begyndte jeg, fordi det så sejt ud. Men nu synes jeg også, det er sjovt. Man bruger rigtig meget kroppen og kroppens bevægelser til at komme hurtigere rundt.

Hvor det i begyndelsen handlede om fascinationen af de "seje" spring og bevægelser, er det nu i højere grad bevægelsesglæden og aktiviteten i sig selv, der ser ud til være den grundlæggende motivation for Theodors tilvalg af parkour.

Det blev for kedeligt – omvalg med afsæt i ønsket om at prøve noget nyt

Mathias, der har gået til foreningsidræt siden 1. klasse, er en af de elever, der bruger argumentet "Det blev for kedeligt". Han fortæller:

> *Jeg har svømmet i fire år. Jeg skulle ud at prøve noget nyt. Der skulle mere action på.*

Det vigtigste, når man "går" til en aktivitet, er som tidligere nævnt, at det er sjovt, hvilket bl.a. betyder, at man kommer gladere hjem, end da man tog af sted (Fincham 2016). Efter fire år med svømning er det ikke længere den oplevelse, Mathias har, og han vælger i stedet at gå til sejlsport.

Det er vanskeligt helt nøjagtigt at indholdsbestemme, hvad der ligger i det elastiske begreb "kedeligt", men bl.a. ser det ud til at dække over, at man ikke længere "bevæges" af hverken aktiviteten eller fællesskabet.

"Jeg lærte simpelthen ikke noget!" – manglende progression

For den gruppe af udøvere, der er motiveret af at blive bedre til en aktivitet, bliver det helt naturligt problematisk, når de oplever, at de ikke længere bliver udfordret. Denne oplevelse har gymnasten Stinus, der går i 6. klasse, haft:

> *Stinus: Jeg stoppede på et tidspunkt til gymnastik, fordi det hold, jeg gik på, var mega-kedeligt. Jeg lærte simpelthen ikke noget!*
>
> *Interviewer: Fordi du var dygtigere end de andre?*
>
> *Stinus: Ja.*
>
> *Interviewer: Og kunne træneren ikke gøre noget for, at du lærte noget?*
>
> *Stinus: Næ.*
>
> *Interviewer: Hvorfor startede du så igen?*
>
> *Stinus: Fordi min storesøster gik på et hold, og så sagde hun, at det var noget for mig, fordi der får man også nogle udfordringer. Og så valgte jeg at prøve det, og så syntes jeg, at det var meget sjovt.*

Oplevelsen af manglende progression og udfordringer er medvirkende til, at en del af eleverne fravælger organiserede fritidsaktiviteter – eller som det blev udtrykt i kapitel 4: Manglende udvikling er lig med afvikling! Særligt for aktiviteter med lav mødefrekvens er dette en udfordring, fordi der naturligt ofte er en sammenhæng mellem, hvor tit man "træner/øver" og oplevelsen af progression (Grube & Østergaard 2013). For nogle lykkes det at finde andre fritidsarenaer, hvor de kan blive udfordret, mens det for andre betyder et exit fra de organiserede fritidsaktiviteter.

"... SÅ HAVDE JEG IKKE LÆNGERE TID ..." – NÅR FRAVALG ER ET UDSLAG AF SPECIALISERING

I takt med, at eleverne i 3.-6. klasse oplever stigende krav i skolen, stigende mødefrekvens i deres fritidsaktiviteter, og måske også bliver "selvtransporterende", bliver tid i stigende grad en faktor, som får betydning for til-, om- og fravalg. Det gælder eksempelvis også for Katrine (5. klasse), der må se i øjnene, at tiden ikke rækker til mere end to aktiviteter:

> *Interviewer: Hvorfor stoppede du med at gå til de andre ting, du har gået til?*
>
> *Katrine: Springgymnastik var ikke så sjovt. Sjipning var jeg ikke så god til. Og svømning valgte jeg fra, fordi jeg gik til spejder og fodbold, og så havde jeg ikke rigtigt tid til svømning.*

Når tiden bliver en faktor, er det på mellemtrinnet meget sjældent den eller de aktiviteter, som fylder mest, der fravælges. Disse aktiviteter ser nemlig ud til i et vist omfang at fungere som identitetsmarkører: Jeg forstår mig selv som fodboldspiller, musiker eller spejder. Det bliver derfor i højere grad de sekundære aktiviteter, der fravælges, for selvom det tidsmæssigt sjældent gør den helt store forskel, kan det alligevel opleves som en lettelse, at man kun går til én eller to aktiviteter (Østergaard 2015).

Når vennerne stopper – når andres fravalg får konsekvenser

I en tid, hvor man sagtens kan være "sammen" uden analogt at være sammen, betyder dét, at "vennerne" fravælger en aktivitet, markant mindre for den enkeltes fravalg, end det har gjort tidligere. For den gruppe af elever, der er eksponenter for en relationsmotiveret tilgang til fritidsaktiviteter, har det dog betydning, når dem, man er begyndt sammen med, stopper. Asta, der går i 5. klasse, fortæller:

> *Asta: Jeg gik til svømning sammen med nogle veninder, men de stoppede. Og så tænkte jeg, at det ikke var så sjovt, for de fleste var ældre end mig, og jeg kendte dem ikke sådan rigtigt.*
>
> *Interviewer: Så det er vigtigt, hvem man går med?*
>
> *Asta: Ja, måske – jeg ved ikke helt hvorfor. Men, ja, man skal kende nogen!*

For udøvere som Asta betyder dét at "kende nogen", at man har en lang historie med dem. For andre betyder det, at man "kender nogen", at man er aktivitetsvenner – at man har en fælles interesse, som man dyrker sammen, at man behandler hinanden ordentligt m.v., men derudover behøver man ikke at have noget med hinanden at gøre udenfor aktiviteten. Fokus for denne gruppe af elever er, at man går til NOGET med nogen – og ikke som Asta – at man går til noget med NOGEN (Grube & Østergaard 2016). For denne gruppe af elever risikerer andres fravalg at have den konsekvens, at man helt stopper med at være bruger af en fritidsaktivitet, og måske i stedet bevæger sig ind i et mere relationsbaseret og selvorganiseret fritidsliv.

”SÅ SKRIVER FORÆLDRENE TIL TRÆNEREN” – KORT OM EN OFTE LANG FRAVALGSPROCES

Overvejelserne i forhold til ”om- og fravalg” er ofte en længere, individualiseret proces, som ifølge eleverne kan løbe over en hel sæson:

> *Camilla: Både til sjipning og til spring sluttede jeg efter sæsonen, og da man så skulle starte op igen, så kom jeg bare ikke.*
>
> *Malene: Man blev der en sæson, og hvis man så ikke syntes, det var sjovt, så stoppede man bare.*

Udøverne stemmer i vid udstrækning med fødderne: De holder op med at komme til aktiviteten uden forudgående varsel. Det er kun en meget lille gruppe af udøvere, der deler deres overvejelser om at stoppe med deres træner, underviser eller leder. Det samme gælder i forhold til holdkammerater og venner:

> *Interviewer: Taler I med hinanden om det, hvis man gerne vil stoppe til noget?*
>
> *Patrick: Vennerne siger ikke så meget til det, hvis man siger, man vil stoppe.*

Forældrene ser således ud til at være den primære samtalepartner i forhold til ”om- og fravalg”, men ofte indledes samtalen først, når man har taget beslutningen om at stoppe:

> *Interviewer: Så hvis I skulle stoppe til noget, så taler I mest med jeres forældre om det?*
>
> *Patrick: Ja, og så plejer de at skrive til træneren.*

Man møder ofte op med sine forældre til en ny aktivitet, og det samme gælder, når en aktivitet afsluttes. Og måske meget forståeligt. Det er formentlig ikke helt nemt at forklare éns spejderfører, hvorfor man stopper, når man er 11-12 år gammel.

TIL OVERVEJELSE

Den individualiserede proces, hvor man i udpræget grad stemmer med fødderne, peger på vigtigheden af, at man som leder, træner og forælder forholder sig nysgerrigt til udøvernes overvejelser i forbindelse med udøvernes deltagelse i det organiserede fritidsliv ved løbende at spørge ind til, hvordan udøverne trives, og om der er noget, de ville ønske, der var anderledes?

Måske er der behov for at man to gange om året foretager en "trivselsundersøgelse" i spejdergruppen eller på volleyballholdet. Ikke noget stort og forkromet, men eksempelvis i form af, at udøverne to gange om året får spørgsmål som:

- Hvad synes du, er det sjoveste ved aktiviteten?
- Hvad synes du, er det mindst sjove ved aktiviteten?
- Hvad kunne gøre det endnu sjovere at dyrke aktiviteten?
- Hvad kunne gøre, at du holdt op med at dyrke aktiviteten?
- Hvad kunne du godt tænke dig at blive bedre til?

Svarene på disse spørgsmål kan udgøre et afsæt for a) gode snakke med udøverne og b) en intern refleksion blandt trænere/ledere/instruktører omkring, hvordan man potentielt optimerer på foreningens "produkt".

5.3 "Om- og fravalg" i foreningsidrætten – nedslag fra survey

Som det fremgår af ovenstående er der mange faktorer, der har betydning i forhold til såvel om- som fravalg af fritidsaktiviteter. I forsøget på at nuancere de kvalitative data (herunder de forhold, som kan være svære at indfange i et interview, særligt mistrivsel) har vi i undersøgelsen spurgt ind til, hvorvidt eleverne tidligere har fravalgt en eller flere af de tre største tween-idrætter: Fodbold, svømning eller gymnastik. Når netop disse tre aktiviteter er valgt, afspejler det en "erfaringsbaseret hypotese" om, at hvis vi ønskede at generere en analysérbar og sammenlignelig datamængde, ville det være naturligt at kigge på netop disse idrætter, der som tidligere nævnt sammen med fritidsklubberne udgør de største organiserede fritidsarenaer for elever i 3.-6. klasse.

"Missionen" lykkedes – forstået på den måde, at det er lykkedes at tilvejebringe tre analysérbare datasæt baseret på henholdsvis 460, 435 og 359 børn og unge fra svømning, gymnastik og fodbold, der har svaret på, hvorfor de ikke længere er aktive i en eller flere af disse idrætter – se tabel 7:

	Fodbold	Svømning	Gymnastik
Jeg havde lyst til at gå til noget andet	58,8	47,6	51,7
Det handlede for meget om at vinde	21,7	5,8	4,4
Jeg følte mig udenfor	18,1	6,3	11,5
Jeg blev ikke bedre	17,8	10,9	19,8
Jeg havde det ikke godt med trænerne/lederne	12,3	4,6	10,3
Mine venner stoppede	12,3	12	10,8
Fordi jeg oplevede drilleri eller udelukkelse	7	1,3	3,4
Mine forældre bestemte, jeg skulle stoppe	3,1	6,1	2,5
På grund af Corona	2,8	6,7	4,4
Ved ikke/kan ikke huske hvorfor	8,9	6,5	13,3
Andre grunde	24,2	26,3	28
Jeg lærte at svømme og behøvede ikke at gå der mere		35	

Tabel 7: *Hvorfor stoppede du med at gå til...?* Flere svar kunne vælges. Procent.

"Lysten til at gå til noget andet", som fylder stort set lige meget på tværs af de tre idrætsarenaer, afspejler det behov for forandring, der kan opstå, når man har været en del af en aktivitet igennem længere tid.

Når man kigger på tværs af datasættene, fremgår det, at landets største "tween-idrætter" kæmper med nogle af de samme udfordringer: Udøvere, hvis deltagelse er bundet op på relationer, og som derfor fravælger en aktivitet, når vennerne vælger at stoppe.

Derudover kan det betragtes som en naturlig konsekvens af "summen" af en række forskellige forhold, såsom relationen til træneren, kvaliteten af træningen og fællesskabet på holdet, som gør, at man har lyst til at prøve sig selv af i en anden arena.

Der er også markante forskelle, der springer i øjnene: Et åbenbart meget tydeligt fokus på at vinde medvirker til, at en gruppe af "fodboldspillere" søger væk, mens dette fokus nærmest ingen betydning har i forhold til fravalg indenfor hhv. gymnastik og svømning. Fravalg som resultat af mistrivsel ser også ud til at fylde mere i fodbold, end det gør i henholdsvis svømning og gymnastik.

Generelt har de elever, som tidligere har gået til fodbold, nemmere ved at pege på nogle af de opstillede faktorer, der har haft betydning for deres fravalg af idrætten. Svømning og gymnastik oplever langt større frafald af "*andre årsager*" end dem, der er muligt at indfange i et spørgeskema til eleverne. Gymnastik er f.eks. kendetegnet ved, a) at man ofte "kun" træner én gang om ugen i en kort sæson, og b) at det ofte er en sekundær idræt, der vælges fra, hvis man på et tidspunkt er nødt til at skære ned på fritidsaktiviteterne (Skat Nielsen 2014). Svømning har den særlige udfordring, at det for nogle børn er en såkaldt "skal"-aktivitet, som forældrene har valgt for dem. Lige så snart de har lært at svømme, er de oppe af bassinet igen.

De meget forskellige årsager, der ligger til grund for fravalget indikerer med al tydelighed, at der ikke kun er én tilgang i forhold til at arbejde med fravalg.

5.4 Der er i vid udstrækning tale om *om*valg – opsamling

Den store gruppe af elever i 3. klasse er en del af en organiseret fritidsarena, og det er de også i 6. klasse, men her er man aktiv i færre aktiviteter. Det betyder, at det, der for den enkelte forening kan opleves som fravalg, reelt er udtryk for:

1. Et *om*valg, hvor børnene omgør de valg, der tidligere er truffet af forældre og/eller med afsæt i et ønske om at være sammen med en bestemt gruppe af venner. Deltagelsen i fritidslivet bliver dermed stadig mere interessebaseret, hvilket på den ene side er positivt i forhold til udøvernes motivation, men på den anden side er problematisk, hvis man som aktør på fritidsarenaen ikke kan levere et kvalitetsprodukt, der udfordrer udøverne.
2. Et *fra*valg, der afspejler et ønske om at kunne fokusere mere intensivt på én eller to aktiviteter – måske som et *selv*valg i forhold til ønsket om fordybelse, eller måske som en nødvendighed, fordi træningsfrekvensen er stigende.

De faktorer, som tidligere udøvere peger på som medvirkende faktorer i forhold til, at de valgte at droppe ud af fritidsaktiviteter, er især koblet til trivsel og muligheden for at udvikle sig, som specielt i 6. klasse har signifikant betydning. I modsætning til fravalget blandt teenagere, som i vid udstrækning hænger sammen med, at "rammerne" omkring teenagelivet ændrer sig (altså eksterne forhold), er fravalget blandt eleverne på mellemtrinnet således primært knyttet til forhold, som aktører i fritidsarenaen, såfremt man ønsker det, har mulighed for at gøre noget ved!

Som det er påpeget, er der mange forhold, der har betydning i forhold til at forstå såvel om- som fravalg, og derfor er det også oplagt, at de forskellige aktører må finde deres egen vej i forhold til denne problematik.

Ét forhold, som dog ser ud til at fylde stadig mere, er, at respondenterne er stadig mere bevidste om fritidsarenaens betydning i forhold til den historie, de gerne vil fortælle om sig selv. Fritidslivet bliver således i stadig stigende omfang en tilvalgt identitetsmarkør, hvori man skal kunne "se sig selv". Set i det perspektiv er det oplagt, at fritidslivet udgør en naturlig arena for såvel *selv*- som *om*valg!

TIL OVERVEJELSE

Mange af de forhold, som respondenterne peger på, har betydning for, at de "omvælger". Manglende udvikling og dårlig trivsel er eksempler på faktorer, som idrætsforeninger, fritidsklubber og musikskoler reelt har indflydelse på! Hvad kan I i jeres sammenhæng gøre i forhold til at optimere på oplevelsen af a) at man udvikler sig, og b) at man trives?

”Der skal være noget udvikling … for ellers bliver det bare kedeligt, og så kan man gå videre til noget andet”

– Sekundære voksnes perspektiver på udviklingstendenser i fritidslivet

Med afsæt i et ønske om at forstå udviklingstendenser i fritidslivet har vi i interviewet en gruppe erfarne ”aktører” på nogle af de fritidsarenaer, som eleverne bruger en del af deres fritid på. Klubpædagoger, svømmetrænere, fodboldtrænere, spejderledere og musikundervisere, som har ageret på fritidsarenaen i mere end 10 år.

Af interviewene fremgår det, at der er mange ting, der ikke har ændret sig i årenes løb: glæden ved at være sammen med andre, begejstringen over at lykkes med noget nyt, evnen til at være fordybet i en aktivitet, man selv har valgt at være en del af osv.

Samtidig ser disse sekundære voksne en række ændringer, som ofte er forbundet til medlemmernes relationelle færdigheder, deres mod og evnen til at være vedholdende. Vi ser i det følgende nærmere på, hvordan de sekundære voksne oplever ændringerne i disse tre færdigheder, og hvordan det har betydning for deres arbejde.

De har sværere ved at finde sammen på kryds og tværs

> *Vi har børn fra forskellige skoler, og det tager lang tid for dem at finde sammen på kryds og tværs. Mange af børnene bliver i et trygt rum (red.: bliver i deres komfortzone), måske længere end de har gjort før.*
>
> (FDF-leder)

Jeg synes, børnene var mere sammen, da jeg startede her. I dag gemmer de sig mere bag skærmen. Det betyder, at vi har en større opgave i dag med at lære dem at være sammen – sådan helt basis at være sammen og finde ud af at konflikthåndtere.

(Klubmedarbejder)

Tidligere generationer havde i højere grad afluret de relationelle kompetencer, inden de blev aktive på fritidsarenaen. De kiggede nemlig bare på de andre i flokken på gaden eller i gården, og så prøvede de at modellere den samme praksis i forhold til at blive en del af en aktivitet eller få nye venner. Det store flertal af børn og unge har heldigvis evnen til ubesværet at indgå i fællesskaber, men der er en voksende gruppe, for hvem dette ikke er helt så naturligt. Her har fritidsaktiviteten, og især de voksne i fritidslivet, i nogen grad fået rollen som dem, der hjælper børn og unge med at træne de relationelle færdigheder, der er vigtige, når man gerne vil agere kompetent i fritidslivet.

"Jamen, vi øver os bare" – om frygten for at fejle

Jeg synes ikke i nær så høj grad, at man [tidligere, red.] var bange for at fejle. I dag synes jeg ofte, at jeg skal sige "Jamen, vi øver os jo bare" eller "Vi træner i at snitte, fordi vi skal blive virkelig gode til at snitte". Jeg synes, at jeg siger det flere gange, end jeg gjorde før. Men vi italesætter det også meget. At man skal øve sig for at blive bedre.

(FDF-leder)

Det organiserede fritidsliv som et rum, hvor vi med udgangspunkt i en fælles passion øver os på at blive bedre, og at det i den proces er ok at lave fejl, er et udgangspunkt, som stadig flere børn og unge ser ud til at skulle tilegne sig. Måske meget forståeligt er der børn og unge, der lige skal støttes i at aflære den 0-fejlskultur, som de oplever på andre arenaer, før de kan opleve fritiden som et reelt frirum, hvor der i nogen grad gælder andre regler – og hvor det – i arbejdet med at blive bedre til noget – er helt legitimt at fejle!

De er svære at fastholde – på nogle arenaer

> *Hvor jeg førhen godt kunne have 14 børn i gang på én gang med at lære at jonglere, så er vi måske nede på halvdelen. Jeg er nødt til at være tættere på dem, så jeg kan hjælpe dem, og de kan mærke, at der skal være noget udvikling... for ellers bliver det bare for kedeligt, og så kan man gå videre til noget andet.*
>
> (Klubmedarbejder)

Vedholdenheden i forhold til at lære nye kompetencer er ifølge klubmedarbejderen udfordret. Det har den konsekvens, at han er nødt til at arbejde med mindre grupper af børn og unge for at sikre den nødvendige progression i aktiviteten, for ellers kan "kunderne" bare gå videre og se, hvad der ellers er på hylderne i butikken.

Butik-metaforen er valgt for at illustrere, at fritidsklubben er en såkaldt "KAN-KAN"-arena. Man kan komme der, hvis man har lyst, og man kan deltage i aktiviteterne, hvis man har lyst. Det betyder i nogen grad, at dem, der står for aktiviteten, meget let bliver en del af "underholdningsindustrien" – forstået således, at det er underholdningsværdien, der er afgørende for, om der er nogen, der deltager. Dette illustrerer følgende observation i en fritidsklub:

Klubpædagogen har taget diabloen med ind i fællesokalet og går rundt blandt børnene og viser sine tricks. "Så får vi at se, om der kommer nogen," siger han. Han går over til en gruppe piger i sofagruppen. De er optaget af hver deres smartphone. Han prøver at fange pigernes opmærksomhed ved at vise nogle tricks og spørger dem, om de vil med ud og lære nogle tricks. Tre af pigerne viser deres mangel på interesse ved at rejse sig og stille sig lidt væk fra sofagruppen, imens de fortsætter deres gøremål på hver deres smartphones.

Klubmedarbejderens oplevelse står i modsætning til den del af fritidslivet, der kan karakteriseres som "KAN-SKAL"-arenaen: At man selv har valgt at komme, men når man er der, så er der kun én aktivitet, man kan være en del af, og rammen og indholdet i aktiviteten er fastlagt. Der er ingen valgmuligheder! Når du først er i aktiviteten, vælger du ikke bare til eller fra. Her deltager man i udgangspunktet på de præmisser, der opstilles af en leder eller træner. Her er man ikke en kunde, der skal underholdes, men en udøver, der er kommet, fordi man ønsker at blive bedre. Og det betyder også, at vedholdenhed kun sjældent er et problem!

TIL OVERVEJELSE

Genkender du billedet af spejdere, musikere og fodboldspillere, der har sværere ved at "connecte" med hinanden, lave fejl og fordybe sig i aktiviteter – eller er det en "boomer-tilgang", fordi vi som voksne ikke ser, at de bare connecter på andre måder, at de i vid udstrækning formår at fordybe sig i det, de synes er spændende osv.?

”Lige når man kommer hjem og spiser aftensmad, så glæder man sig bare til i morgen, hvor man skal ud at køre eller lave crosser”
– Trivsel i det organiserede fritidsliv

Det store flertal af eleverne i 3.-6. klasse trives i det organiserede fritidsliv. 97% af de foreningsaktive glæder sig altid eller oftest til at komme til deres faste fritidsaktivitet, og 90% af foreningsaktive angiver, at de altid eller for det meste har det godt med de andre i aktiviteten.

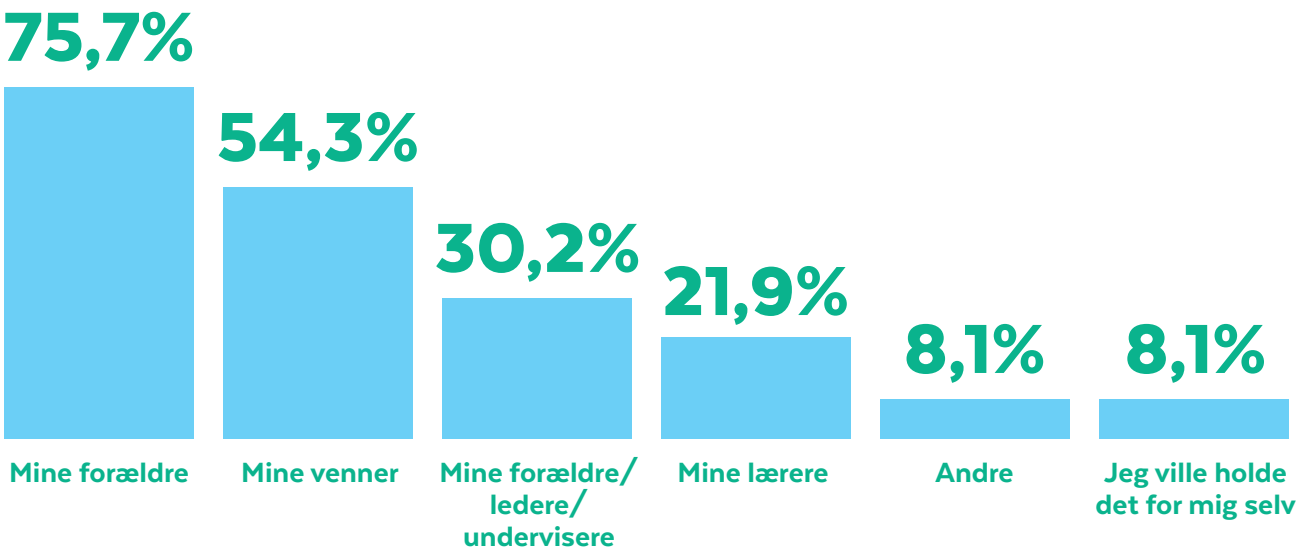
Trods denne positive tendens peger undersøgelsen samtidig også på et par opmærksomhedspunkter, som vi vil se nærmere på.

Taler vi mest om det, vi *ikke* vil – og mindre om det, vi *gerne* vil?

Sammenlignet med tidligere undersøgelser synes udøverne at have fået en mindre stærk relation til deres holdkammerater. Sammenlignet med 2017 mener færre udøvere i dag, at de til fritidsaktiviteten har et godt sammenhold, altid bakker hinanden op, og at de kan regne med, at deres kammerater hjælper dem, hvis de har det svært.

Årsagen til denne udvikling er muligvis, at man i det organiserede fritidsliv måske er blevet så gode til at tale om de ting, fællesskabet *ikke* bør indebære, såsom mobning, hård sprogbrug og diskrimination, at man kan komme til at glemme at snakke om fællesskabets potentialer. I hvert fald tyder noget på, at samtaler om de muligheder, der ligger i at være en del af et basketballhold eller spejdergruppe, i samme periode er blevet reduceret: Færre oplever, at de taler om, at det ikke kun handler om at vinde, at alle skal føle sig godt tilpas til fritidsaktiviteten, og om hvordan man er en god kammerat[6] – se figur 10.

6 Forklaringen kan dog også være, at svarene er indsamlet under Corona-pandemien, og at nedlukninger af fritidslivet har haft negative konsekvenser for fællesskabet i fritidsaktiviteterne og forventninger til dette.

Figur 10: *Hvem ville du gå til eller snakke med, hvis du fik ubehagelige kommentarer/situationer til en fritidsaktivitet.* Flere svar kunne vælges. *Procent.*

Der er stadig et mindretal, som ikke trives

Næsten én ud af fem af udøverne har oplevet at blive drillet, mobbet eller holdt udenfor til en fritidsaktivitet, og 9% er stoppet til en fritidsaktivitet grundet drilleri eller mobning. Sammenlignet med 2017 ses der ikke den store forskel.

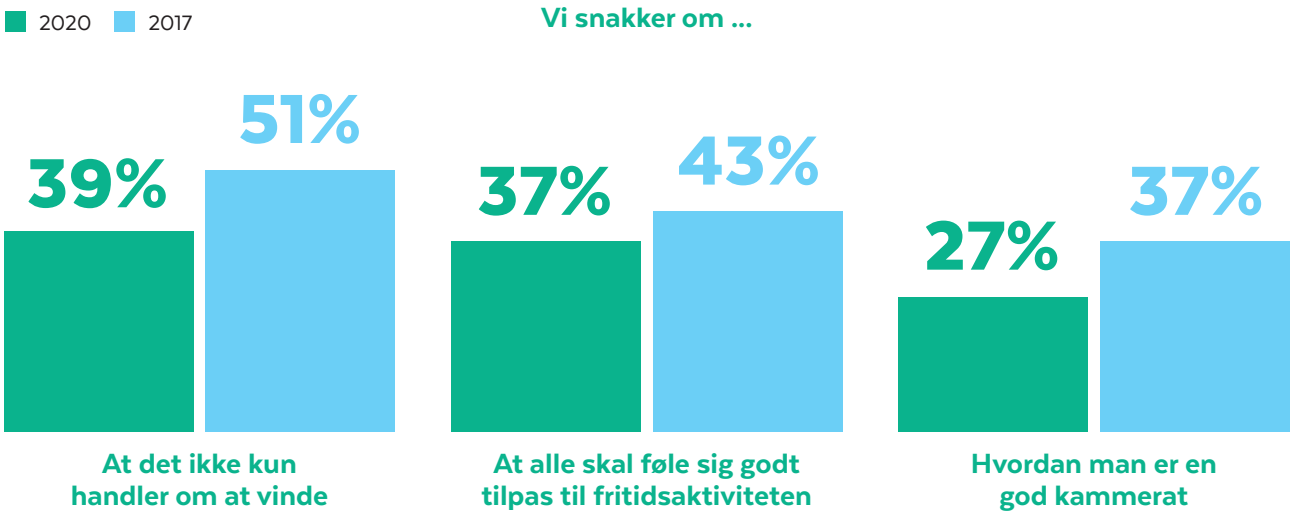
Vi ser samtidig, at mistrivslen forekommer oftere:

- ***I de fællesskaber, hvor mødefrekvensen er lavest***
  Dette kan måske forklares ved, at det er lettere at drille og holde nogen udenfor, hvis du ikke kender dem så godt.
- ***Blandt de yngste udøvere***
  Det kan skyldes et børneliv, hvor man i mindre omfang socialiseres i selvorganiserede legefællesskaber. En voksende gruppe har dermed brug for at blive introduceret til, hvordan man behandler hinanden i et analogt fællesskab.

Drenge og piger oplever lige ofte at blive drillet, mobbet eller holdt udenfor, men det foregår ikke nødvendigvis på samme måde. Drengenes drilleri og mobning forekommer mere eksplicit og direkte, hvorimod pigernes oplevede mobning og drilleri er mere diskret og indirekte. Årsagen til kønsforskellen kan muligvis findes i de forskellige dynamikker, der er på spil i pige- og drengefællesskaber, som er beskrevet i kapitel 3.

Det er sjældent træneren, man går til, når der opstår problemer ... – Forældrenes rolle

Undersøgelsen indikerer, at den enkelte voksne i fritidslivet oftest handler kompetent, *når* de bliver opmærksomme på udøvere, der mistrives. Udfordringen er den mistrivsel, som man som træner og leder ikke er opmærksom på: Opstår der mistrivsel i det organiserede fritidsliv, går udøverne i vid udstrækning til deres forældre og ikke til træneren eller lederen. Undersøgelsen indikerer dermed en nødvendighed af at involvere forældrene aktivt i arbejdet med trivsel. Både for at opdage det enkelte barns mistrivsel, men også fordi mistrivsel er et udtryk for en dysfunktionel kultur, som det for alles skyld er vigtigt, at den voksne i fritidsaktiviteten bliver gjort opmærksom på.

Figur 11: *Hvilke sætninger passer på dem, du er sammen med til dine fritidsaktiviteter?* Flere svar kunne vælges. Figuren viser tre af svarmulighederne. Kun foreningsaktive er blevet spurgt. Krydset med: Udvikling. *Procent*

TIL OVERVEJELSE

Genkender du udviklingen i retning af, at et øget fokus på, hvad vi *ikke* vil acceptere i fællesskabet, har fjernet fokus fra fællesskabets potentialer?

6 ”DET HELE KAN GODT FØLES LIDT USIKKERT, NÅR MAN STÅR MED DEN ENE FOD I BARNDOMMEN OG DEN ANDEN I UNGDOMMEN” – PERSPEKTIVER PÅ TRIVSEL

Interviewer: Og er der noget, I sådan bekymrer jer om i forhold til at blive ældre?

Thea: Meget. Da jeg var mindre og også stadig nu, der var jeg bange for at blive stor. Det er bare det, at min gamle matematiklærer sagde, at det ville være en god tid for os. At vi nok skulle komme igennem det. At det nok skulle gå godt for os. Det er bare dejligt at få at vide.

Interviewer: Kan du huske, hvad det var, der bekymrede dig i forhold til at blive ældre?

Thea: At fejle i test. Ikke at være god nok. Det var bare sådan noget, der begyndte at bekymre mig.

Interviewer: Og hvornår begyndte du at blive bekymret over det?

Thea: Jeg tror måske, at det var der omkring 3. klasse. Der var man de ældste, og man skulle ligesom til mellemtrinnet, og jeg kan huske, at jeg var bange for, at det ville blive virkelig svært. Og nu er jeg i 5. og skal snart i 6. klasse. Det er det højeste for os, og så skal vi over i overbygningen. (Pige 5. klasse)

”Det er svært at være 11 år,” sang Krumme i starten af 1990’erne, og den sang er lige så aktuel i dag som for 30 år siden. Årene i 3.-6. klasse er kendetegnet ved at være en transformativ periode: Man har den ene fod i barndommen, den anden i ungdommen, og alting er under forandring. Pludselig føles kroppen ikke helt som før, og man må sande, at de forældre, som måske tidligere havde superhelte-status, har udviklet sig til både at være pinlige

og uvidende novicer i forhold til, hvad der foregår i deres børns liv! Især for pigerne går det stærkt: For hovedparten af pigerne starter puberteten i 10-13 års-alderen, og flere af dem skal pludselig forholde sig til både menstruation og blødere former. Som Thea beskriver i citatet, er det en tid, hvor man får nye forventninger til sig selv, og hvor fremtiden pludselig kan begynde at se faretruende ud. Det kan derfor også være en periode, hvor man har brug for en matematiklærer, forælder eller spejderleder, som siger, at det hele nok skal gå.

Den gode nyhed er, at langt de fleste elever i 3.-6. klasse kommer gennem denne transformative periode uden de store kvaler. Flertallet trives! Hovedparten har det godt med deres krop og er hverken ensomme eller stressede. Der er dog et betydeligt, og desværre også voksende, mindretal, som slås med trivselsproblematikker, og især pigerne oplever at skulle "tumle" med stadig flere trivselstematikker i takt med, at de bliver ældre.

Trivsel er en mangefacetteret størrelse, hvor flere elementer er i samspil med hinanden. I dette kapitel sætter vi et særligt fokus på tre aspekter, som har central betydning for trivsel: kropstilfredshedshed, hvorvidt man oplever at være en del af et fællesskab, og forventningspresset fra sig selv og andre. Disse faktorer har i høj grad betydning for oplevelsen af trivsel og er samtidig også faktorer, hvor "voksne" potentielt har en afgørende betydning for, hvordan eleverne håndterer eventuelle trivselsudfordringer.

6.1 Alle kroppe er perfekte – undtagen min

Line: Jeg synes, at alle kroppe er flotte, og man er smuk, som man er. Jeg synes ikke, man skal lave om på det. Jeg synes, jeg er pæn, og alle er pæne, og ingen er uperfekte, og ingen er perfekte. Hvis jeg skal sige det rigtigt, så er alle perfekte, som de er.

Interviewer: Der er mange undersøgelser, der siger, at børn kan være lidt utilfredse med deres kroppe, har I prøvet det?

Sigrid: Ja, jeg har, men det er jeg ligesom kommet væk fra, fordi man er lige så perfekt, som man er. Og man kan ikke så meget gøre om på det.

Interviewer: Kan I forestille jer, hvorfor nogle måske er utilfredse med deres kroppe?

Sigrid: Måske fordi de synes, de er for tykke eller for tynde. F.eks. for tynde håndled (...)

Interviewer: Sigrid, du sagde noget om et for tyndt håndled, er det noget, du har hørt?

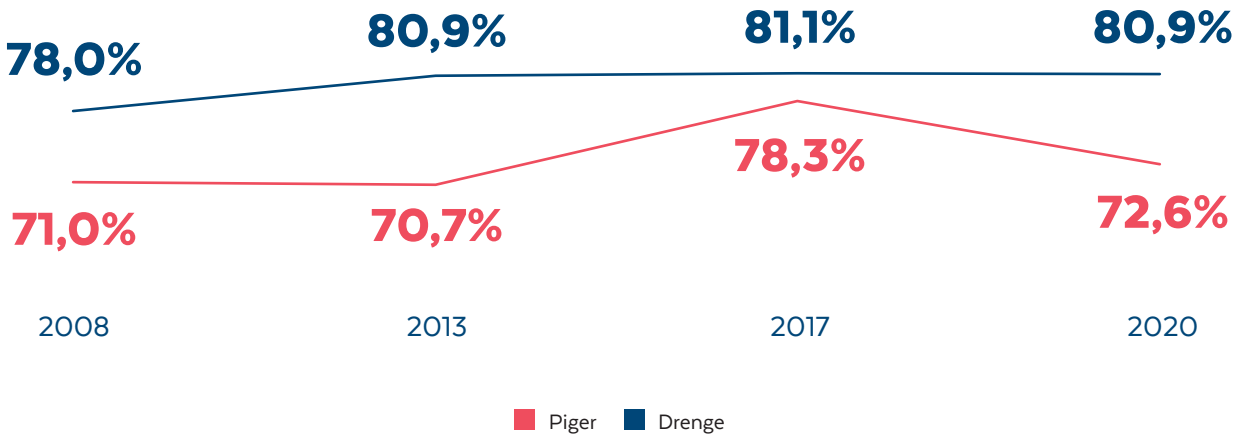
Sigrid: Ja en af mine venner. Hun siger selv, at hun har for tynde håndled, og at hun er for tynd. Men jeg synes, hun er helt perfekt.

Interviewer: Har hun sagt, hvorfor hun har det sådan?

Sigrid: Ikke rigtigt, men jeg tror, det er, fordi det er ens egen krop, så man ved på en måde lidt selv, hvordan man vil have den skal være. (Piger, 4. klasse)

Der har gennem de seneste år været stort mediefokus på at udfordre eksisterende kropsidealer og i stedet hylde mangfoldigheden af kroppe. Vi ser undertøjsmodeller med runde maver, influencere poster billeder med "morgenhår og minus makeup", børneprogrammer som "Ultra smider tøjet", der viser kroppe i alle størrelser og former m.v.

Denne diskurs skaber genklang hos nogle elever. Når vi i interviewene spørger, hvad en flot krop er, svarer flere af dem prompte: alle kroppe. Betyder det så, at elever i 3.-6. klasse reelt er blevet gladere for deres krop? Det giver figur 12 en indikation af:

Figur 12: *Synes du, at du vejer?* Viser andelen, som svarer "Tilpas." Krydset med: *Køn* og *Udvikling*. Figuren viser kun for 3.-5. klasse, så det er muligt at sammenligne med de tidligere undersøgelser. Procent.

Andelen af piger og drenge, som mener, at de vejer tilpas, har ligget på stort set samme niveau siden 2008. For pigerne så vi i 2017 en positiv udvikling med flere, som var tilfredse med deres vægt – men tallene fra 2020 viser, at det ikke har været en varig tendens. Tværtimod er andelen næsten tilbage på niveau med 2008.

Et større mediefokus på mangfoldigheden af smukke kroppe kan have medført, at flere elever ser andres kroppe som perfekte – men det betyder ikke nødvendigvis, at deres egen selvkritik er ophørt. Det er måske lettere at fortælle veninden, at hun er smuk, som hun er, frem for at se sig selv i spejlet, sige det samme og faktisk også tro på det. Som Sigrid forklarer med udgangspunkt i sin venindes utilfredshed: *"Jeg tror, det er, fordi det er ens egen krop, så man ved på en måde lidt selv, hvordan man vil have, den skal være."*

Elever i 3.-6. klasse kan i nogen grad forstås som kollektivt orienterede individualister: De bidrager gerne til fortællingen om, at alle kroppe er perfekte, samtidig med at de sammenligner sig med deres venner og er i gang med et individuelt krop-optimeringsprojekt, så den kan blive præcis "som man vil have, den skal være". At det ikke altid er nogen let øvelse, introducerer Louise i 4. klasse:

> *Jeg har også tænkt, at jeg spiser for lidt, fordi jeg er kræsen, og så er jeg bange for, at jeg bliver alt for tynd. Og andre gange er jeg bange for, at jeg måske er blevet for tyk. Man skal virkelig gå og tænke over det meget. Men jeg er begyndt at tænke mere, hvis du bliver for tynd, så skal du tænke på der, hvor du tænkte, du blev for tyk. Så kan man tænke, jeg er helt perfekt. Jeg har lidt lært at sige det i stedet.*

TIL OVERVEJELSE

Diskursen om, at alle kroppe er perfekte, synes at være blevet mere udbredt i 3.-6. klasse, men det har umiddelbart ikke medført, at flere elever er blevet tilfredse med det, de ser i deres spejlbillede. Selvom man har lært, at alle kroppe er smukke, kan det måske være svært at slippe det selvkritiske blik – især når både ens egen og vennernes kroppe pludselig begynder at ændre sig eller ikke ændrer sig "nok". Der er derfor stadig brug for voksne, som tør tale om størrelser på både taljer og håndled – og ikke nødvendigvis stopper snakken, når de hører "Alle kroppe er perfekte"-svaret.

OVERVEJ

- Hvad tænker du selv, at "alle kroppe perfekte"-diskursen betyder for snakken om krop med børn og unge?
- Hvordan kan du i din kontekst facilitere samtaler om krop, vægt og idealer, som reelt rammer ind i de temaer, som er på spil i børn og unges liv?
- Hvad er det, som gør, at denne samtale også kan være vanskelig?

Kropsutilfredsheden starter tidligt for pigerne, og det bliver ikke bedre med alderen ...

Interviewer: Kan I nogle gange være utilfredse med jeres udseende eller krop?

Ella: Nogle gange. Ikke så tit. Men det har jeg haft i en periode, hvor jeg ikke havde det så godt med det.

Interviewer: Hvad var så det?

Ella: Det var, fordi jeg var faktisk overhovedet ikke overvægtig, der var bare rigtig mange fra min klasse, som var tynde, og så begyndte jeg ikke rigtigt at spise, fordi jeg syntes, at jeg var tyk og sådan noget. Det er noget tid siden. Men så fandt min mor ud af, at jeg ikke rigtigt spiste så meget. Så vejede vi mig. Og jeg vejede 29 kg, og det er ikke særlig meget i forhold til det, jeg skal veje. Jeg skal veje omkring 32 kg mindst. Så sagde min mor, at jeg skulle lade være med ikke at spise så meget, og jeg skulle til at spise normalt igen.

Interviewer: Begyndte du så at spise normalt igen?

Ella: Ja

Interviewer: Hvornår var det?

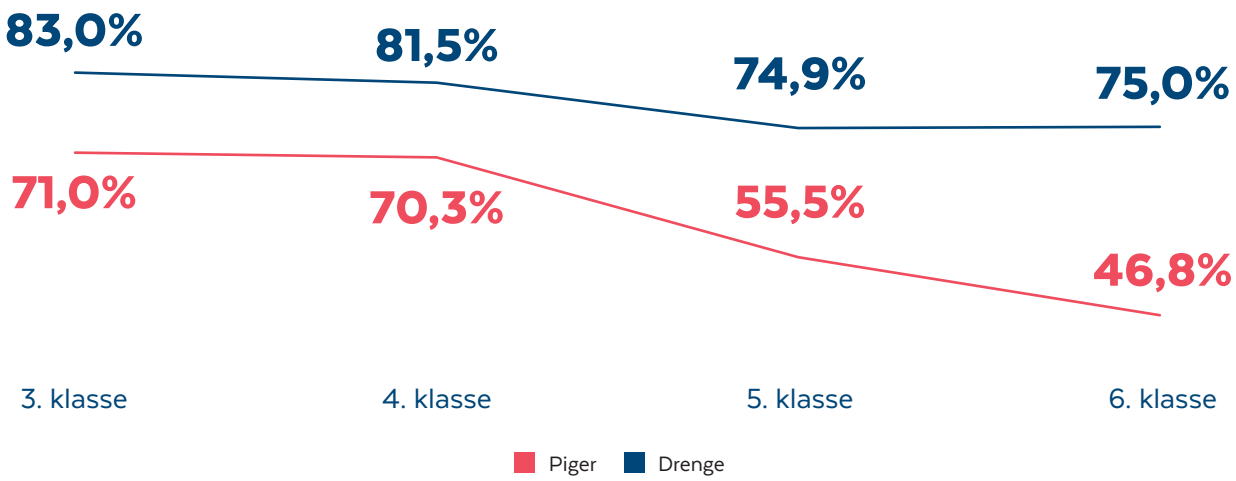
Ella: Jeg tror, det var i slutningen af 2. og starten af 3.

Interviewer: Og hvorfor var du begyndt at føle dig lidt tyk?

Ella: Det var, fordi at rigtig mange fra min klasse var lige pludelig virkelig tynde. De var bare sådan helt tynde.

For nogle piger starter utilfredsheden med deres krop tidligt. Allerede i 3. klasse er hver fjerde pige holdt op med at svare ja til, at de er tilfredse med deres krop – se figur 13. 10,1% er decideret utilfredse med deres kroppe og 18,8% er i tvivl, om hvad de synes. De høje tal gælder ikke i samme grad blandt drengene, og der er således allerede i 3. klasse flere piger end drenge, som sender deres spejlbillede kritiske blikke.

Kønsforskellen i kropstilfredshed stiger i takt med, at eleverne bliver ældre. Især efter 4. klasse går det ned ad bakke for pigernes kropstilfredshed, og i 6. klasse er under halvdelen af pigerne tilfredse med deres krop. At piger har en mere kritisk tilgang til deres krop, og at tendensen forstærkes i takt med at de bliver ældre, ses også i lignende undersøgelser (Korsgaard m.fl. 2019; Rasmussen m.fl. 2019, Haugegaard & Østergaard 2020).

Figur 13: *Er du tilfreds med din krop?* Viser andelen, som svarer "Ja." Krydset med: *Køn* og *klassetrin*. Procent.

"Du siger hele tiden, at du synes, du er for tyk, og du gerne vil lave det om." – Samtaler om krop begynder tidligt

I nogle pigegrupper starter samtalerne om kroppen og alle dens fejl og mangler også tidligt. Allerede i 4. klasse kan både vægtproblemer og størrelsen på håndled være samtaleemner i pigegrupper. Et af interviewene med to piger i 4. klasse viser, hvordan den ene piges krop ofte bringes op:

> *Interviewer: Tænker I meget over, hvordan I ser ud og jeres kroppe?*
>
> *(De griner)*
>
> *Karla: Jeg tænker ikke rigtigt over, hvordan jeg ser ud.*
>
> *Frederikke: Du siger hele tiden, at du synes, du er for tyk, og du gerne vil lave det om.*
>
> *Karla: Ja, men det er bare, fordi jeg føler bare, jeg er så tyk. Men når jeg så ser på alle de andre, så kan jeg se, at vi er lige tykke (Hun griner). Ikke tykke, men...*
>
> *Interviewer: Hvorfor tænker du, at du er tyk?*
>
> *Karla: Det er, fordi at jeg går ikke til noget sport mere, og jeg spiser rigtig usundt. Det ved jeg ikke, men jeg føler bare altid, at der er et eller andet galt med mig, men ellers så tænker jeg ikke rigtig over, hvordan jeg ser ud. Jeg vokser, som tiden går, og så må min krop udvikle sig efter det.*

Piger bliver således ofte i en tidlig alder ikke kun bevidste om deres egen krop, men også om deres venners. Ifølge Sex & Samfunds undersøgelse af udskolingselevers kropstilfredshed mener eleverne, at deres venner påvirker deres kropstilfredshed – og det gælder især for pigerne (Smidt & Nebelong 2017).

Det er på mange måder positivt, at pigerne ofte har venskaber, hvor de er åbne om deres krop og bekymringer. Sex & Samfund problematiserer dog, at fællesskabet indebærer en risiko for en hyppig negativ omtale af sin egen krop og dyrkelsen af uopnåelige kropsidealer (Smidt & Nebelong 2017). Samtalerne risikerer at blive til en omsiggribende problematisering af alle kroppens detaljer: Når min veninde er utilfreds med sine håndled – hvad synes jeg så om mine? Og synes hun om mine – og jeg om hendes?

TIL OVERVEJELSE

Mange piger er fra en tidlig alder kropsbevidste og interesserede i at tale om det. Udfordringen er bare, at det ofte bliver med veninderne, som tumler med de samme spørgsmål og søger de samme svar. Forholdet til kroppen er et af de områder, hvor det potentielt giver mening at voksne, selvom vi også ofte selv er indlejret i en bestemt kropsdiskurs, spiller os selv på banen.

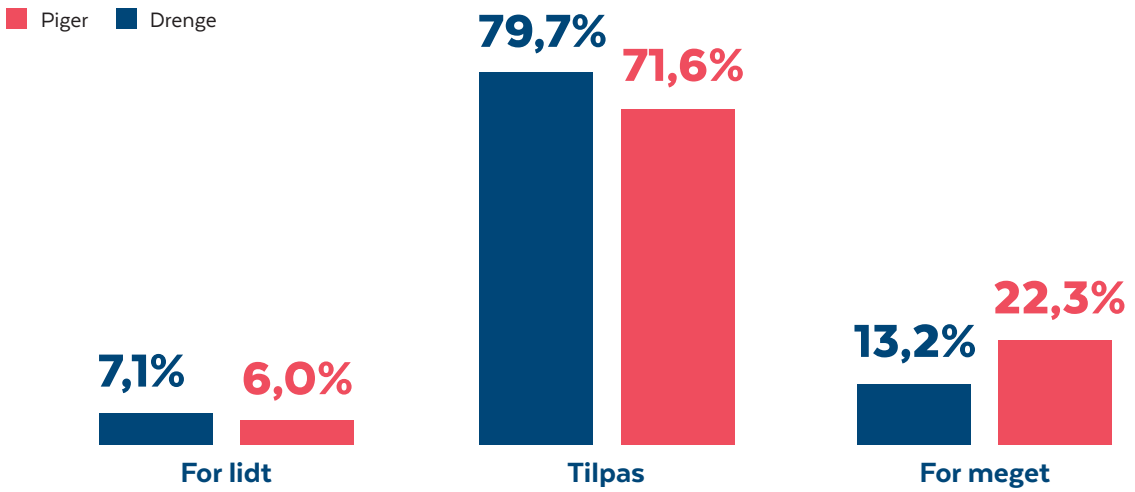
Overvej, hvordan du – i den sammenhæng, du er en del af – kan:

- facilitere samtaler om kroppen, som skaber større tryghed og tilfredshed fremfor at hælde mere vand på bekymrings-møllen?
- Indlede samtaler om kropstilfredshed, der ikke kun handler om vægt, men også om alle de andre dele af kroppen, som eleverne kan være bekymrede for eller utilfredse med?

EN SKINNY BITCH, JA TAK! – PERSPEKTIVER PÅ KROPSIDEALER

De elever, som mener, at de ikke vejer tilpas, drømmer i højere grad om at blive slankere frem for at blive større. I overensstemmelse med lignende undersøgelser er dette gældende for både drenge og piger, men væsentlig mere udtalt blandt pigerne (Rasmussen m.fl. 2019). Utilfredsheden med "vægten" handler dog i mange tilfælde ikke om et reelt vægtproblem, men tværtimod om elevernes kritiske blik på deres egne kroppe og forestillingen om en tynd idealkrop. Især pigerne i 5. og 6. klasse har ofte et noget "forvrænget" forhold til deres egen krop: 28,6% af pigerne i 5. klasse angiver, at de synes, at de vejer for meget. Andelen af 11-årige piger, der reelt vejer for meget, udgør 9% (Rasmussen m.fl. 2019).

Figur 14: *Synes du, at du vejer...?* Krydset med: *Køn.* Procent.

KROPSTILFREDSHED ER MERE END ENS VÆGTSTATUS ...

Flere elever er tilfredse med deres vægt (75,6%) end med deres krop (68,8%). Denne tendens har vi også set i en tidligere undersøgelse (Benn 2018), og tendensen afspejler, at kropstilfredshed handler om mere end ens vægt. Man kan også være utilfreds med ens højde, kropsbehåring eller håndled. En undersøgelse af udskolingselevers kropstilfredshed viste, at mave og vægt var de parametre, som flest unge var utilfredse med – men at mange andre kropsdele også gjorde sig uheldigt bemærket (Smidt & Nebelong 2017).

6.2 "Jeg tror, vi er lidt for mange til, at der kan være flere med ..."
– Perspektiver på fællesskaber og eksklusion

Interviewer: Har I prøvet at blive holdt udenfor?

Cecilie: Ja, f.eks. hvis man spørger nogen, om de vil lege med én, og så siger de "Nej, ellers tak". Så kan man se, at 1 min. senere, så kommer der én hen og spørger den samme person, og så siger de ok. Så går de udenfor, så siger man til dem "Skal vi så lege alle tre sammen?" og så siger de "Nej, jeg har lige lyst til at lege alene med personen, fordi at det er lang tid siden, vi har leget sammen". Og så bliver man holdt meget udenfor.

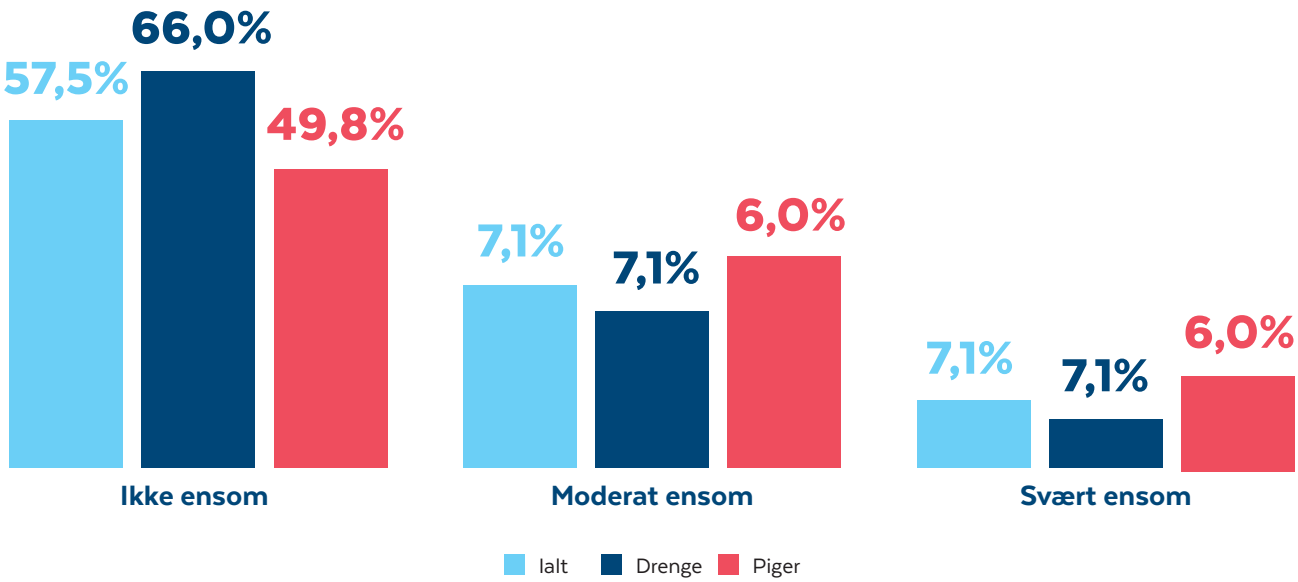
Interviewer: Er det noget, I har oplevet tit?

Cecilie: Nej, ikke så tit.

Tilde: Det er også f.eks., hvis man er den eneste, som ikke bliver spurgt, om de vil have en legeaftale hjemme hos dem. Så bliver man trist, fordi man står lige ved siden af, og de spørger alle andre. Og når man spørger dem, så siger de sådan "Ahh, jeg tror, vi er lidt for mange til, at der kan komme flere". Eller et eller andet i den stil.

Interviewer: Har du prøvet det?

Tilde: Ja.

Figur 15: *Sammenlagt variabel for ensomhed.* Krydset med: *Køn.* Procent.

Fællesskaber er ikke altid inkluderede, og for nogle børn og unge er det ikke kun en sjælden gang imellem, at man ikke inviteres med til den fælles legeaftale. Mere end hver tiende elev er svært ensom, og ser man på pigerne, er det mere end hver syvende.

Fortællingerne i interviewene viser, at det ofte er vigtigt for eleverne at holde sig indenfor fællesskabets normer og interesser, og at det tit gør ondt, hvis man falder uden for fællesskabets trygge mure. I dette afsnit ser vi derfor nærmere på, hvordan både ens modenhed og look kan spille ind på inklusion i et fællesskab. Til sidst ser vi nærmere på, hvordan den øgede skærmbrug sætter nye rammer for inklusion og eksklusion.

MOBNING

Selvom mobning har været faldende de sidste 25 år, er det fortsat et problem for nogle børn og unge. 6% af pigerne og 5% af drengene på 11 år bliver mobbet mindst et par gange om måneden (Rasmussen m.fl. 2019). Mobning opstår ofte i utrygge fællesskaber, som udviser lav tolerance overfor hinanden, og som mangler et positivt samlingspunkt. At mobbe kan således være en overlevelsesmekanisme i et fællesskab, hvor man er utryg på sin egen position. Mobning bør derfor grundlæggende ses som en gruppedynamik og resultatet af et problematisk fællesskab (Bindslev 2017).

”Jeg sover med bamser, og det gør de ikke ...” – Når bamser og enhjørningekjoler pludselig ikke længere er et hit.

Nicoline: De [andre piger i klassen, red.] tager altid flower power-bukser på. Og så føler jeg mig bare lidt mere udenfor, fordi de tager nærmest sådan nogle bukser på hver dag. Og så bliver jeg lidt ked af det, fordi jeg tager nærmest kun kjole på. (...)

Interviewer: Er det alle pigerne i klassen, der har de der flower power-bukser?

Nicoline: Ikke sådan alle-alle. Men det er virkelig mange, der har det, og de går virkelig meget sådan i bukser. Og så føler jeg mig bare lidt barnlig, fordi jeg bliver ved med at gå i kjoler.

Interviewer: Men er det fordi, du godt kan lide at gå i kjoler, at du går i kjole?

Nicoline nikker: Og jeg føler lidt, at mine kjoler er lidt barnlige, fordi det er sådan lysende farver, og så kan jeg nogle gange have sådan lidt goofy kjoler på. Og det kan jeg godt lide, men jeg føler bare, at pigerne synes, at jeg er lidt for meget goofy, når jeg har de kjoler på. Så tror jeg ikke rigtigt, at de kan lide mig, for jeg har ikke sådan helt vildt mange bukser....Og så har jeg nogle unicorn-kjoler, og dem vil jeg nogle gange gerne have på. Og så har jeg en, der er lidt for barnlig, fordi den er sådan sort med glitter nederdel og så er det bare sådan en stor enhjørning på midten.

Interviewer: Og er der nogle andre gange, hvor du føler dig sådan lidt barnlig i forhold til pigerne i klassen?

Nicoline: Det er nogle gange hele tiden, at jeg synes det. Fordi jeg sover med bamser, og det gør de ikke.

For nogle går udviklingen stærkt i 3.-6. klasse. Pludselig spirer hår frem alverdens nye steder og både interesser og relationer ændrer sig. Det kan være svært, hvis udviklingen går alt for stærkt, men det kan også være vanskeligt, hvis man oplever, at den går for langsomt. For de elever, som ikke går lige så hurtigt i puberteten som deres venner, kan 3.-6. klasse være en svær periode, hvor man pludselig oplever, at man er bagud. Fællesskabet finder ikke længere glæde ved de samme ting som tidligere, og det kan være svært at navigere i for dem, som endnu ikke har lagt enhjørningekjolen på hylden.

Tidligere samledes børn og unge ofte i vertikale fællesskaber på tværs af aldersgrupper, og fællesskabet var derfor øvet i at rumme forskellige niveauer af modenhed. I dag er vennegrupperne ofte kendetegnet af at være horisontale fællesskaber bestående af jævnaldrende, hvilket betyder, at man let kan ende udenfor fællesskabet, hvis ikke man udviklingsmæssigt er samme sted som sine jævnaldrende.

Hvis du vil være med i gruppen, må du også ligne en fra gruppen!

Kropsstørrelse og tøjvalg er i nogle fællesskaber en tydelig markør for, hvem der står indenfor og udenfor fællesskabet. Der er dem, som følger fællesskabets trend, og dem, som ikke gør. Der er de piger, som går i flower power-bukser, og dem, som stadig går i enhjørningekjoler. Nogle oplever derfor også, at de med tiden må ændre deres tøjstil, så de ”passer bedre ind.” Forbrug bliver således for nogle elever et vigtigt redskab til at signalere deres berettigelse i fællesskabet.

Fillippa: Altså jeg føler også hele tiden, at jeg er for tyk, fordi jeg føler ikke rigtigt, at jeg taber mig, når jeg går til en sport. Jeg føler også, at jeg er i dårlig form, fordi jeg bliver ret hurtigt forpustet. Og jeg er også ret tit bange for, om det har nogen betydning for de andre. Fordi jeg har prøvet at tage noget på, jeg gerne selv ville have på, så var der andre, der sagde: ”Ej, hvad er det for noget, du har på?” Og derfor er jeg forsigtig med, hvad jeg tager på lige siden.

Interviewer: Ok, så du tænker over, hvilket tøj du skal have på? Det tøj, du tager på, er det din stil, eller kunne du godt tænke dig at have noget andet på?

Filippa: Jeg kunne godt tænke mig at tage noget andet på, men ...

Mona: Der vil jeg lige sige en ting, du skal tage det på, du vil, lige meget hvad de andre synes.

Naja: Jeg kan godt følge det, Filippa siger. Fordi da mig og Filippa var yngre, da gik vi begge to i sådan noget anderledes tøj end de andre, og vi har begge to ændret vores stil meget, så vi passer bedre ind.

Interviewer: Hvem er det, der bestemmer stilen?

Naja: Altså det er bare trenden egentlig, men der er jo mange, der går i det. Så det er sådan lidt, hvad de andre går i.

Det er dog ikke kun forbrug, som er vigtigt for at signalere tilhørsforhold. Ens udseende og kropsstørrelse kan også have betydning. Derfor bekymrer pigen i citatet sig heller ikke kun om overvægt og hurtig forpustelse ud fra et helbredsperspektiv, men snarere fordi hun gruer for fællesskabets reaktion. Denne "frygt" ligger i god forlængelse af en undersøgelse fra Børns Vilkår, der viser, at hver fjerde pige og hver sjette dreng i 6. klasse føler, at de skal se ud på en bestemt måde for at blive accepteret i klassen (Korsgaard m.fl. 2020).

Denne utryghed ved at skille sig ud er for nogle kommet snigende med alderen. Da de var yngre, var det ikke på samme måde faretruende at svømme mod strømmen. Astrid fra 5. klasse fortæller:

> *Interviewer: Synes I godt, at man kan have lidt sin egen stil, eller skal man lidt passe ind?*
>
> *Astrid: Jeg har altid fået at vide, at jeg har min egen stil. Men nu, der begynder det at blive lidt mere sådan, at nu vil jeg godt have noget lidt ligesom de andre.*

I løbet af 3.-6. klasse bliver det vigtigere at ligne de andre i gruppen – og her spiller både forbrug og udseende en vigtig rolle for at markere, om man er inde eller ude af flower power-fællesskabet. Stille og roligt tages der hul på identitetsarbejdet, der i de tidlige teenageår meget handler om hvorvidt, og hvordan, jeg passer ind i fællesskabet!

Det er meget nemmere at kalde nogen "kælling", hvis man ikke ser hende i øjnene imens ... – Online-konflikter

Fællesskaber udfolder sig i dag både online og fysisk. Det sætter andre rammer for elevernes samvær og trivsel og nye måder at inkludere og ekskludere på. I dag behøver du ikke at se din veninde i øjnene, når du fortæller hende, at du er træt af hende. I stedet kan du unfollowe hende på TikTok.

Med TikTok og Snapchats store popularitet er videoer blevet en naturlig del af børn og unges hverdag og samvær. Videoerne er ofte til stor morskab og noget, man samles om og deler med hinanden. En gang imellem bliver videoerne dog også brugt til at udstille enkelte elever til morskab for resten af fællesskabet.

Signe: Der i 3. klasse, der havde Molly og Sascha facetimet. Og så havde de så filmet mig og kaldt mig noget. (...) Som gravid og sådan noget. Fordi de syntes, at jeg var tyk. Og man er også blevet kaldt alt muligt andet (...)

Interviewer: Hvor havde hun filmet dig henne?

Signe: I skolen da jeg kom ind. Og så havde de åbenbart sagt noget, og så går det hurtigt videre. Hende Molly hun har så skrevet undskyld, men det er jo ikke noget, man lige glemmer.

Mille: Når vi laver en Tiktok sammen, og så sætter Rachel et eller andet filter på, som bare er helt vildt grimt, så jeg bare bliver gjort til grin. Og så med en eller anden underlig sang til f.eks.

Interviewer: Og så lægger hun det på TikTok?

Mille: Eller bare viser det til andre. Hvor jeg alligevel siger "Lad nu være". Der er hun bare ligeglad.

Den online ramme medfører også, at tonen risikerer at blive ekstra hård, netop fordi man ikke sidder sammen:

> *Asta: Det er meget nemmere at blive uvenner, hvis man er online, så kan de meget hurtigt sige nogle onde ting. Ting, som de ikke mener i virkeligheden, men det kan ske ret hurtigt, fordi du er bare bag en skærm, så tænker man sikkert: "Jamen, det er jo ikke virkeligheden, så det er okay."*

Gruppechats, der eskalerer, er et velkendt fænomen i 3.-6. klasse. Man kan ikke fornemme hinanden ordentligt, og noget, som til at starte med, var sjovt, bliver pludselig en ubehagelig oplevelse. Silje i 5. klasse fortæller om en konflikt over en gruppechat:

> *Interviewer: Og svarede du så tilbage på hendes?*
>
> *Silje: Ja, og det er bare sådan noget, der automatisk sker. Så bliver jeg ved med skrive noget igen, fordi jeg synes bare, at det er irriterende. Og jeg ved jo godt, at det ikke er den gode måde at gøre det på. Men det sker bare automatisk. (...)*
>
> *Interviewer: Er det tit, at I har de der skænderier online?*
>
> *Silje: Ja. Men det er sådan, at jeg kan godt lide det, men nogle gange, så begynder jeg også bare at ryste over det hele.*
>
> *Interviewer: Hvornår begynder du at ryste over det?*
>
> *Silje: Det ved jeg ikke.*
>
> *Interviewer: Men på et tidspunkt holder det op med at være sjovt?*
>
> *Silje: Ja.*
>
> *Interviewer: Men nogle gange kan det også være lidt sjovt eller hvordan?*
>
> *Silje Ja. Det er bare nogle gange, når hun ikke kan se tingene, så er det bare mega-grineren at køre længere ud i det, til hun slet ikke fatter noget, og så bliver hun bare sur.*

Til forskel fra konflikter, som udspiller sig i den fysiske verden, er det sværere at få signaleret, når den anden er gået over stregen. Samtidig udspiller konflikten sig foran en række tilskuere i gruppechatten, som enten kan se passivt til eller selv kaste sig ind i tastaturkrigen – og sjældent for at få konflikten afsluttet. Og fordi konflikten ikke er bundet til, at parterne er fysisk sammen, kan konflikten udspille sig både om natten, under morgenmaden eller på besøg hos bedsteforældrene.

TIL OVERVEJELSE

At konflikterne også er rykket online, sætter nye krav til voksne. Der kan blive delt stødende videoer eller sendt hårde beskeder lige for næsen af én, uden at man opdager det. Det betyder, at man som voksen må have antennerne godt ude, men også, at man i endnu højere grad bliver nødt til at spørge ind til børnenes erfaringer online for at kunne opdage konflikterne.

OVERVEJ

- Hvad handler konflikterne som oftest om? Og hvordan opstår de?
- Hvordan kan du sørge for at spørge kontinuerligt ind til online-trivsel?
- Hvilke kompetencer vurderer du, at det er vigtigt at sætte fokus på i forhold til, at børn bliver bedre til at undgå, at f.eks. chattene udvikler sig til konflikter?
- De seneste år har der været stort fokus på, at unge ikke skal dele billeder af seksuel karakter. Men er der også behov for samtaler om videodeling, som elever i 3.-6. klasse i højere grad kan relatere til i deres hverdag?

ET NEDSLAG FRA VIRKELIGHEDEN

Vi er i klubben. Efter at være blevet krydset af hos pædagogerne sætter syv 4. klasser sig i sofaerne. Fire drenge i den ene og tre piger i den anden. De har alle taget hver deres telefon frem, som de kigger på. Der bliver spillet spil og set videoer. En gang i mellem viser de sidemanden noget på skærmen, men ellers taler de næsten ikke sammen. Her hersker en utrolig ro, hvor alle er fordybet i hver sit.

"Ad," siger en af pigerne og viser noget til de to andre piger på skærmen. To af pigerne snakker om, at de vil forlade noget online. De aftaler at gøre det på samme tid: "1, 2, 3, nu," siger de og trykker. "Jeg ved bare, at hun begynder at græde over det," siger den ene så – uden den mindste smule medlidenhed. "Jeg kan se det for mig," istemmer den anden pige.

Få minutter efter har den pige, som pigerne omtaler, skrevet til den ene af pigerne. "Hvad skrev hun?" spørger den anden og får beskeden at se. Kort tid efter siger den anden pige: "Nu skriver hun også til mig. Oh my god." Pigerne er tydeligt optaget af den dramatiske stemning og taler lavmælt sammen, imens de kigger på hinandens telefoner. Det er ikke noget, drengene kommenterer.

Som en del af dramaet skal en af pigerne skifte navn på en bruger. Hun spørger den anden pige, hvad hun skal kalde sig. "Røvhul" svarer veninden.

Vi står få meter fra dem og kan ud fra samtalen forstå, at en tredje pige, som ikke er i rummet, er blevet gjort ked af det, og at en konflikt er i gang. Men fordi det hele foregår på skærme, kan vi ikke se, hvordan konflikten udspiller sig, eller hvordan den tredje pige reagerer.

6.3 ”Alle forventer noget af en ...”
– Men hvad er det egentlig, de forventer?

Interviewer: Og er det noget, I tænker over en gang imellem det her med, at der kommer eksamen og krav og sådan noget?

Victoria: Ja, og det er også bare sådan, at alle forventer jo noget af én. Altså alle forventer noget. Det er bare sådan. Det er ikke altid, at man lige kan ...

Interviewer: Hvad tænker du, at folk sådan forventer af dig?

Victoria: Det ved jeg ikke.

Interviewer: Er det dine forældre, du tænker, der forventer noget?

Victoria: Jeg tænker, at det er dem alle sammen. Alle forventer jo noget af én. Det er bare lige, hvad det er.

For en gruppe af elever er 3.-6. klasse en periode, hvor man oplever at blive mødt med nye forventninger. Både fra sig selv, sine venner og de voksne omkring en. Forventninger er ikke nødvendigvis negative. Tværtimod er det en del af det at blive ældre og grundlæggende for at udvikle sig. Det er ofte rart at blive mødt af positive forventninger: en tiltro til, at man kan løfte et ansvar, og har evnerne til at udføre noget. Men forventninger kan føles tyngende, hvis de virker uoverskuelige, er umulige at leve op til, eller fordi de er uudtalte. En del af eleverne oplever særligt, at dette gør sig gældende i forhold til forældrenes forventninger. Det kan være svært at føle sig tilstrækkelig, hvis man oplever, at alle forventer noget af én – uden reelt at vide, hvad der forventes.

Hvad sker der så, hvis man ikke lever op til de forventninger, man oplever at der er til en? For nogle elever kan det være svært at svare på. De oplever at være bekymrede for ikke at klare sig godt nok, men uden at vide, hvad konsekvensen vil være. Pernille i 5. klasse fortæller:

Interviewer: Og hvorfor tænker I, at det vigtigt, at man klarer sig godt i skolen?

Pernille: Jeg er bange for at fejle i test. Altså virkelig. Det kan jeg ikke. Jeg ved selvfølgelig godt, at det ikke sker. Det sker jo ikke. Men stadig frygten for det.

Interviewer: Og hvad er det, du er bange for ved at fejle i en test?

Pernille: Det ved jeg ikke. Nok bare det hele.

Interviewer: Hvad tænker du, at der kunne ske, hvis man fejlede i en test?

Pernille: Jeg ved det simpelthen ikke.

Individualiseringen har på godt og ondt medført, at børn og unge i højere grad end tidligere vokser op med idéen om, at de kan blive det hele, hvis bare de gør sig umage. Sociologen Anders Petersen beskriver i sin bog ”Præstationssamfundet”, at der eksisterer et klart ideal om at præstere, men at præstationssamfundet ikke udstikker

klare retningslinjer for, hvordan det skal efterleves. Det er et usikkert samfund, hvor målskiven hele tiden rykker sig (Petersen 2016) – et individualiseret samfund, hvor man er sin egen lykkes smed. Men det kan være en frustrerende proces at smede, hvis man ikke aner, hvordan lykken ser ud – og alle de andre virker lige så famlende som én selv!

TIL OVERVEJELSE

Det kan virke nedslidende at løbe efter en målstreg, som man ikke aner, hvor ligger. Børn og unge har brug for voksne, som er tydelige om deres forventninger. På den måde kan de opleve tilfredsstillelsen ved faktisk at nå i mål frem for at være usikre på, hvornår noget egentlig er godt nok.

Hvis du er forælder, så overvej følgende:

- Hvilke konkrete forventninger har du som forælder til dit barn?
- Hvordan udtrykker du dette?
- Hvordan ved du, om dit barn har samme forståelse for dine forventninger, som du har?
- Er der brug for, at du er mere konkret i dine forventninger?

Hvis du er træner/instruktør/leder, så overvej følgende:

- Hvilke forventninger har du som træner eller leder i forhold til de børn og unge, som er i jeres kontekst?
- Er det noget, I taler om?
- Kunne det blive mere tydeligt for børnene og de unge, hvilke forventninger du/I har til dem?
- Hvordan kan du være en hjælp for børn og unge i forhold til at blive mere bevidst om konkrete forventninger både fra sig selv og fra andre?

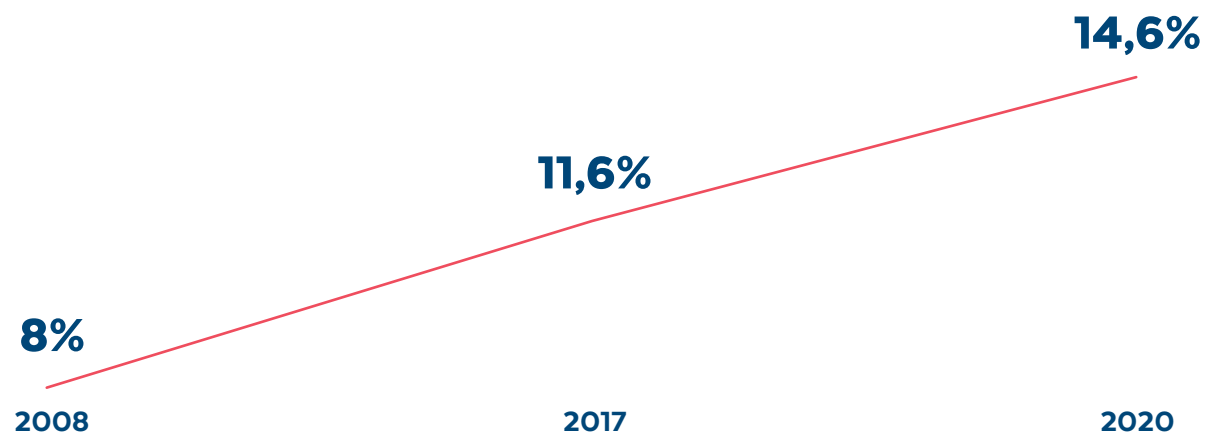
MED TIDEN ER DET BLEVET SVÆRERE AT NÅ DET HELE ...

Siden 2008 har vi spurgt eleverne, hvor ofte de føler sig stressede i forhold til, at de har svært ved at nå alt det, som de skal nå, som f.eks. lektier og være sammen med venner og familie. Andelen, som ofte føler, at de har svært ved at nå alt det, som de gerne vil, har været støt stigende gennem årene. Der er mange plausible forklaringer på den udvikling:

- At man vokser op i en tid kendetegnet ved "eskalerende acceleration", hvor man i løbet af en dag går ind og ud af mange forskellige, såvel fysiske som virtuelle, arenaer
- At man er en del af en 24/7-kultur, hvor venner (og intriger) altid er lige ved hånden
- Den konstante forventning om at være tilgængelig og opdateret online
- Færre frikvarterer og pauser

Kun fremtiden kan vise, om det vil få langsigtede konsekvenser, at man føler, at man er på konstant overarbejde, eller om det er et livsvilkår, vi som mennesker formår at omstille os til!

I 2008 så vi ingen signifikant forskel på drenge og piger ift. stress. I dag har pigerne i højere grad end drengene sværere ved at nå alt det, som de gerne vil. Stressen er dermed især steget for pigerne, og den stiger i takt med, at de bliver ældre.

Figur 16: *Hvor ofte føler du dig stresset? (At du føler, at du ikke kan nå dét, du skal nå, f.eks. at være sammen med venner, familie, lave lektier m.m.).* Viser andelen, som svarer "Ofte". Krydset med: *Udvikling.* Figuren viser kun for 3.-5. klasse, så det er muligt at sammenligne med de tidligere undersøgelser. Procent.

Skyhøje forventninger: Når perfektion er målet

Interviewer: Går I op i at klare jer godt i skolen eller til fritidsaktiviteter?

Mette: Ja, jeg går ret meget op i det. Men jeg føler ikke, at det er noget, der presser mig. Jeg går op i det, fordi jeg kan lide det og trives i det. Måske ikke rigtigt skolen. Skolen går jeg også meget op i. Jeg kan godt lide at være lidt perfekt.

Yasmin: Også mig.

Mette: Lille smule perfektionist måske (Hun griner).

Interviewer: Også dig, Yasmin?

Yasmin: Ja, både i skolen og til fritidsaktivitet.

Interviewer: Hvorfor vil I gerne være perfekte?

Yasmin: Fordi når jeg bliver ældre, hvis jeg ikke har lært matematik, så kan jeg det ikke, når jeg bliver ældre.

Mette: Jeg føler, at ens venner kommer til at synes mere om én.

Interviewer: Hvis man er perfekt?

Mette: Ja, men jeg tror ærlig talt, at de er lidt ligeglade, men man kan godt alligevel føle sådan. Fordi hvis man nu virkelig bare har dummet sig til et spørgsmål, læreren har stillet. Så tænker man "åh, gad vide, om mine venner tænker, jeg er dum nu, eller sådan noget." Jeg tror virkelig også, at det er sådan noget, man kan komme til at tænke for meget på. (Piger, 4. klasse)

I præstationssamfundet er forventningen at toppræstere på ikke bare enkelte, men på alle livets arenaer (Petersen 2016; CEFU 2019). Men også perfektion kan være et usikkert mål, for hvornår er noget perfekt? Og det kan være endnu sværere helt at vide, hvorfor man egentlig stræber efter perfektion. En af pigerne argumenterer for, at perfektion er vigtig for relationen til hendes venner, men bliver undervejs i interviewet i tvivl og antyder, at det er er en udfordring, at man let kommer til at overtænke i forhold til ting, der reelt ikke er specielt betydningsfulde.

Anders Petersen argumenterer for, at præstationssamfundet kan medføre en oplevelse af meningstomhed: At man udfører en præstation, men uden at der ligger nogen større mening bag den (Petersen 2016). Den tendens antydes i nogle af interviewene, idet eleverne giver udtryk for, at der er en bestemt måde, man skal agere på – men de ved bare ikke hvorfor!

TIL OVERVEJELSE

Det er ikke negativt at være ambitiøs og præstere godt, men det kan være vigtigt at få børn og unge til at reflektere over, hvorfor det er vigtigt for dem at præstere godt i en bestemt sammenhæng. Hvad driver dem? Frygten for at skuffe deres forældre eller venner? Lysten til at lære noget? Konkurrencen mod andre?

For nogle elever kan det også være vigtigt at tage snakken om perfektion. At det er en umulig opgave at klare alt i livet til perfektion, og at det heller ikke nødvendigvis er vejen til det gode liv.

OVERVEJ

- Hvordan kan du i din kontekst hjælpe børn og unge med at reflektere over meningen med deres præstationer?
- Hvordan kan du hjælpe børn og unge med at sætte ambitiøse, men realistiske, målsætninger?
- Hvordan kan du hjælpe dem til at sætte fokus på, hvad der giver dem energi i en læringsproces og dermed forsøge at fjerne fokus fra målet/karakteren?

Forventninger til den gode præstation: Altid at svare rigtigt eller at turde række hånden op og svare forkert?

Elevernes forventninger til sig selv handler ofte om at præstere. For nogle bliver det vigtigt at præstere fejlfrit: At man kun rækker hånden op i timen, når man føler sig tryg og kender svaret, og at man lukker munden, hvis der er en risiko for at fejle. En undersøgelse fra Børns Vilkår viser, at 42% pigerne og 32% af drengene i 6. og 9. klasse i mindre grad eller slet ikke er trygge ved at lave fejl i timerne (Korsgaard m.fl. 2020). To 5. klasses-piger forklarer, hvad der er på spil:

> *Luna: Jeg synes, det er svært, det der med at oppe i ens klasse når læreren stiller spørgsmål ... for jeg har ikke så meget lyst til at række hånden op, fordi jeg er bange for, at når man så siger svaret forkert. Og jeg ved selvfølgelig godt, at det er lige meget, de andre griner jo ikke af én, for de laver jo også selv fejl, men jeg har det stadig ikke så rart med det. (...)*
>
> *Interviewer: Hvordan med dig, Lærke, hvordan har du det med at række hånden op i timerne?*
>
> *Lærke: Det er lidt blandet. Altså i engelsk, der er det ikke lige mig at række hånden op. Og i tysk og sådan. Jeg tror bare ikke, at jeg er særlig god til at lære nye sprog så hurtigt. Især ikke i engelsk. Så er jeg heller ikke så tryg igen ved min engelsklærer.*

Der er dog også en væsentlig andel af eleverne, som føler sig komfortable i at træde ud på usikker grund i skolen. En dreng i 4. klasse fortæller:

> *Interviewer: Hvad med dig, Gustav, hvordan har du det med at sige noget i skolen?*
>
> *Gustav: Jeg er ligeglad med, hvis de griner ad mig, jeg rækker hånden op på næsten hvert eneste spørgsmål.*
>
> *Inteviewer: Og har du altid turdet sige noget i skolen?*
>
> *Gustav: Ja.*

Nogle elever rækker hånden op til næsten hvert eneste spørgsmål, og så gør det ikke så meget, om der grines, eller at man skyder lidt forbi. Andre elever har derimod en forventning til sig selv om at præstere fejlfrit, og så melder man sig kun på banen, når man ved, at man kan få bolden helt i mål. Reelt er der tale om to meget forskellige mindset i forhold til den gode præstation: altid at turde have hånden oppe eller altid svare korrekt.

KØNSFORSKELLE I FORVENTNINGER?

I interviewene er det primært pigerne, der forekommer tyngede af deres egne og andres forventninger. Det betyder dog ikke, at drengene ikke mødes af forventninger eller har forventninger til sig selv. Flere undersøgelser indikerer dog, at drenge og piger ikke altid oplever de samme forventninger – både fra sig selv og fra omverden.

Eksempelvis viser Skolebørnsundersøgelsen blandt 11-15-årige, at flere drenge end piger har et godt selvværd, og at drenge oftere end piger har en mere positiv og afslappet tilgang til sig selv og egne evner (Rasmussen mfl. 2019). Flere drenge end piger mener:

- at det vil gå godt i fremtiden
- at de klarer problemer godt
- at de føler sig nyttige
- at de føler sig afslappede (Rasmussen m.fl. 2019)

Andre undersøgelser peger på, at det såkaldte "fixed mindset" er mere udbredt blandt piger end drenge. Ved et fixed mindset har man fokus på det trygge, konkurrence med andre og internalisering af dårlige præstationer (Dweck 2008). Omvendt er et "growth mindset" mere udbredt blandt drenge. Et growth mindset er karakteriseret af, at man har lyst til at prøve nyt, lære af andre og i mindre grad lader sig gå på af fejltrin på vejen (Dweck 2008).

TRIVSELSPROBLEMER RAMMER OFTERE PIGERNE – OG MED ÅRENE ER DET IKKE BLEVET BEDRE

Sammenligner vi piger og drenge, bonner pigerne i denne undersøgelse ud på flere trivselsparametre, hvilket stemmer overens med en række lignende undersøgelser (Rasmussen m.fl. 2019; Korsgaard m.fl. 2019 & 2020).

Piger er oftere end drenge:

- Utilfredse med deres krop og vægt
- Ensomme
- Stressede

I takt med, at pigerne bliver ældre, får flere det også sværere: Kropstilfredsheden falder, og stressen stiger.

Desværre ses der ingen fremgang for pigernes trivsel – tværtimod. Sammenligner vi med 2017, har flere piger fået det dårligere: både ensomheden, stressen og utilfredsheden med vægten er steget på tre år. Til sammenligning har drengenes trivsel ligget forholdsvis stabilt i den samme periode.

HUSK PÅ ...

... at selvom tiden i 3.-6. klasse for nogle kan være svær, så trives det store flertal. Mange oplever det som en spændende periode, hvor de oplever nye ting og udvikler sig:

> *Thea: Min gamle matematiklærer fortalte os, og det har hjulpet mig virkelig meget, at det her med at man bliver teenager, at de år, vi går igennem nu her fra 4. klasse til man bliver 18, det er de bedste år af ens liv. Det har jeg virkelig set frem til, fordi han sagde det bare på en god måde. Det har bare gjort mig glad. (...)*
>
> *Interviewer: Har du nogen ide om, hvorfor det her er den bedste tid i ens liv?*
>
> *Thea: Fordi der sker så meget. Der sker hele tiden noget. Det gør der bare. (...)*
>
> *Interviewer: Og hvad er det for noget, der sker?*
>
> *Thea: Det er jo også bare det der med pubertet. Man begynder at kunne se frem til nogle forskellige ting, som man ikke har kunnet se, da man var mindre.*

Det er heller ikke alle, som oplever at være tynget af stigende forventninger, men ser tværtimod denne periode af deres liv som bekymringsfri:

> *Malou: Når man kommer i de højere klasser, så tænker man "ej, er jeg god nok?" "er jeg perfekt?" eller "Kan en dreng lide mig?". Nu er det bare sådan lidt (trækker på skuldrene), så kan man egentligt bare nyde det.*

3.-6. klasse er en foranderlig og kompleks tid og opleves langt fra ens af alle elever. For mange er perioden også kendetegnet af "både og": Når man selv og verden pludselig begynder at forandre sig, kan det på en og samme tid virke både spændende og skræmmende.

6.4 Når man er på gyngende grund, kan der være brug for en støttende hånd ... – En opsamling

Kroppen, fællesskabet og forventningerne er sjældent de samme, fra man starter i 3. klasse, og til man går ud af 6. klasse. Det er en periode, hvor rammerne omkring ens liv ændrer sig og aldrig bliver den samme igen.

Kapitlet viser, at mediernes hyldest af mangfoldigheden af kroppe synes at have vakt genklang hos en gruppe af børn og unge i 3.-6. klasse. Flere piger fortæller, at "alle kroppe er perfekte, som de er". Udbredelsen af det omfavnende kropsideal synes dog ikke at have medført en større kropstilfredshed blandt eleverne. Eleverne køber således måske ind på, at alle kroppe er smukke – men kun med undtagelse af deres egen. For nogle piger starter kropsbevidstheden tidligt, og det gælder både bevidstheden om deres egen og andres. Størrelsen på håndled og taljer er et samtaleemne i nogle pigegrupper, og det indebærer en risiko for, at nogle fællesskaber dyrker kropsutilfredshed frem for at udfordre den.

I kapitlet viste vi, hvordan elever af forskellige årsager kan føle sig udenfor fællesskabet. Man kan let føle sig udenfor, hvis man stikker for meget ud: Det kan blive ubehageligt, hvis man ikke lever op til fællesskabets modenhed og normer for et godt look. For mange gælder det så at sige om at "følge trenden" – og det synes kun at blive vigtigere med alderen. Samtidig har den virtuelle verden sat nye rammer for inklusion og eksklusion i fællesskaber: Man risikerer lettere at gå galt af hinanden, og den online platform kan være et effektivt redskab til at udstille individet foran fællesskabet.

Samtidig oplever eleverne flere forventninger til sig selv, men disse forventninger er ikke altid helt klare, og de kan derfor også til tider være svære at indfri. For nogle bliver forventningen om at præstere påvirket af en perfektheds-kultur, hvor der ikke er plads til fejl, og det betyder, at en gruppe af elever kun spiller med, når de er på hjemmebane.

En væsentlig pointe i kapitlet er, at det store flertal trives, men at et betydeligt mindretal har det svært. Det er især pigerne, som løber ind i trivselsproblematikker. De er både mere ensomme, stressede og utilfredse med deres krop end drengene, og med alderen får flere det sværere. Sammenligner vi med undersøgelsen fra 2017, er der ingen tegn på, at pigerne oplever en forbedring af deres trivsel – tværtimod.

I diskussionen om og arbejdet med børn og unges trivsel må mellemtrinnet derfor ikke glemmes. For nogle er det en periode med store ændringer, og der bliver i disse år lagt et vigtigt fundament for trivslen i teenageårene. Der er derfor brug for voksne, som tør tage de lidt svære snakke om: krop, ensomhed og forventningspres. Det kan være vigtigt med samtaler om, at "alle kroppe er perfekte" og "at man bare skal gøre det, så godt man kan", men nogle gange vil der også være brug for at tale mere konkret om trivsel. At tage snakken om: Hvad er en fornuftig vægt eller en god størrelse på et håndled? Hvornår er en video grænseoverskridende? Og hvornår er noget egentlig godt nok?

Nogle gange vil der også være behov for en voksen, der, som den tidligere omtalte matematiklærer, siger, at det hele nok skal gå: At det altid har været svært at være 11 år – men at det ikke er så svært, når man først får det lært. For det hele kan føles lidt ustabilt, når man står med den ene fod i barndommen og den anden i ungdommen. Der kan altså være brug for en voksen, der rækker hånden ud, så man ikke taber balancen.

Man taler meget om ”ny udsathed” – men den traditionelle udsathed lever også stadig i bedste velgående!

Der har de senere år været fokus på det, som er blevet betegnet som ”ny udsathed”, forstået sådan, at de negative konsekvenser af at leve et børne- og ungdomsliv, hvor individualisering og perfekthedskultur er et rammevilkår, går på tværs af socialgrupper. Denne ”demokratisering af udsatheden” har medført, at også middelklassens børn og unge i stigende grad oplever at skulle håndtere psykisk mistrivsel (Görlich m.fl. 2019).

At udsatheden er blevet demokratiseret, betyder dog ikke, at den traditionelle form for udsathed er forsvundet:

Vi er på besøg i en fritidsklub. Foran os sidder de tre klubmedlemmer Liva, Dennis og Baran. De er i alderen 11-13 år. De suger og suger på hver deres Slush Ice. De har fået lovet, at hvis de vil stille op til interview uden at fyre alt for meget pølsesnak af [slang for gadesnak, red.], så får de en tur på McDonald's med klublederen.

Fritidsklubben er et vigtigt holdepunkt i deres liv. De har et godt forhold til de voksne i klubben, og de kommer her hver dag. ”Jeg plejer at komme i klub med Liva her, og så vaper jeg lidt på min vape her,” fortæller Dennis og viser sin e-cigaret. De plejer at være i klubben indtil kl. 19 og efter det: ”Så hænger vi ud på gadehjørnet ved kiosken, vi er lidt hjemme, mest ude.” Det er ikke altid, at der er overskud hjemme hos forældrene.

Dennis har gået på tre forskellige skoler og går nu på en behandlingsskole i en anden kommune, men i denne uge er han bortvist på grund af noget ballade. Han går stadig i den samme klub, fordi her går hans shababs [venner, red.] og hans bedste veninde, Liva. De har et tæt og tillidsfuldt venskab og kan udveksle erfaringer om både kontaktpersoner og psykologer.

Liva fortæller, at hun gerne vil være læge, og Dennis griner ad hende. Han fortæller, at når han bliver stor, så vil han være rocker eller LTF medlem. De tre unge kender folk i det kriminelle miljø: både venner og familie, som har været på kanten af loven. Dennis fortæller, hvordan en af hans venner forleden måtte løbe fra politiet, og Barans største fremtidsbekymring er, at ”der er folk, der kommer og prøver at skyde mig ned.”

Udover skole, klubben og gaden indgår det organiserede fritidsliv også som en del af Dennis' hverdagsliv. Han går til kampsport, hvor han oplever at være en del af et fællesskab med stærke værdier – man arbejder stenhårdt, lytter til, hvad træneren siger, og hjælper hinanden.

I et efterfølgende interview talte vi med Dennis' mor, som fortalte, hvad hun oplevede, at Dennis fik ud af kampsporten:

> *Han får brugt sig selv fysisk, og han indgår i et fællesskab. Han skal tage ansvar for dem, der er mindre, han skal lytte til, hvad instruktøren siger, og han føler sig som en del af noget. Og det, synes vi, er rart, fordi han har som sagt rigtig, rigtig svært ved relationer.*

Dennis' og de to andre unges hverdagsliv står i stærk kontrast til mange andre 11-12-åriges liv, men i lighed med deres jævnaldrende længes de efter at være en del af et fællesskab med rammer og struktur, hvor de oplever at blive anerkendt og lykkes med de ting, de drømmer om.

De er nemlig ikke primært *udsatte* unge, men *unge,* der lever i en udsat position! Hvis der er den rette struktur og målrettede aktiviteter, kan det organiserede fritidsliv – såvel fritidsklubber som idrætsforeninger, musikskoler og spejderkorps – være en arena, hvor unge i udsatte positioner oplever at lykkes og "føle sig som en del af noget". For Dennis er "drømmen" lige nu at blive en del af LTF – men måske kunne han lige så godt få sine drømme opfyldt i det organiserede fritidsliv, som han også er en del af? Det må tiden vise …

7 SÅ FINDER MAN LIGE PLUDSELIG UD AF, AT DER FAKTISK VAR EN LEGEAFTALE I GANG – PERSPEKTIVER PÅ FORÆLDREROLLEN

> *Så går man lige ind på værelset og siger "Så, unge dame, du skal lige have rydet op. Nå, hej Sofie. Sidder du lige der?" Så finder man lige pludselig ud af, at der faktisk var gang i en legeaftale, selvom veninden ikke er der fysisk. Så skal man lige overveje, hvad man gør eller siger. Det er jo helt anderledes – og det skal man lige vænne sig til. Ofte bliver det bare sådan noget "Hej med dig", og så går man bare lige så stille igen.*
>
> *(Mor til pige i 3. klasse)*

Som forældre kan det være svært at sætte sig ind i, hvad der sker i børnenes liv, fordi dele af det liv, der leves, er så forskelligt fra ens egen barndom. Legeaftaler kan foregå digitalt, den frie leg på gaden er en sjældenhed, og tidligere tiders frygt for "børnelokkeren" er blevet afløst af en nødvendig snak om "grooming". De ændrede rammevilkår omkring børnene medfører, at mange er nødt til at gentænke deres "opdragelsesmetoder"! Hvilke kampe, der er værd at kæmpe, samt hvilke pejlemærker, man som forælder ønsker at navigere efter, når en del af forældrerollen skal praktiseres i ukendt terræn, som ydermere kan være afløst af et helt anderledes terræn om et par måneder.

Udfordringen bliver ikke mindre af, at ens barn i 3.-6. klasse er i gang med en løsrivelsesproces, hvor mange gør sig mindre afhængige af forældrene, og i stigende omfang orienterer sig mod vennegruppen. Denne transitionsperiode foregår sjældent helt gnidningsfrit, og samtidig med at forældrene i denne periode har en tendens til at være mega-pinlige, er det måske også her, at barnet har brug for, at forældrene hjælper til. For det kan nogle gange være svært at navigere i en vennegruppe, hvor de fleste er lige så usikre som en selv, og hvor man let kan komme til at træde forkert.

I dette kapitel vil der blive fokuseret på relationen mellem børn og deres forældre med særligt fokus på samtalerne omkring middagsbordet, samt de udfordringer, som forældre oplever i forhold til at skulle være eksperter i "digital dannelse", når de oplever sig selv som novicer. Hvordan tackler man den opgave? Næppe ved "lige så stille at liste af igen"!

7.1 "Vi har en halv times kørsel til skole ... De der to gange en halv time om dagen, det er bare guld ..."

> *Vi har en halv times kørsel til skole, og han har selv konstateret, at de der to gange en halv time om dagen, det er bare guld. For så sidder vi og hører musik, deler playlister, snakker lidt, nogle gange siger vi ingenting, og andre gange får vi tømt hovedet for, hvad der har været på spil i dag.*
>
> *(Far til dreng i 5. klasse)*

Det store flertal, 8 ud af 10 børn, oplever en høj grad af fortrolighed med deres forældre (Ottosen mfl. 2018), og interviewene i denne undersøgelse vidner om børn, der oplever, at forældrene virkelig også forsøger at lytte og forstå dem:

> *Interviewer: Hvem snakker I med, hvis det har været en dårlig dag i skolen, eller hvis I bare har brug for et godt råd?*
>
> *Clara: Ja, hvis der er sket noget på skolen, som jeg ikke kan sige til mine venner, fordi det måske er nogen af dem, det handler om, så siger jeg det jo til mine forældre. Fordi de forstår mig, og jeg føler mig meget mere komfortabel med dem, når jeg sådan snakker, fordi de forstår mig. De er jo alle sammen på min side. Det er meget rart at have nogen at snakke med.*
>
> *Interviewer: Kan I sige lidt mere om, hvorfor det er godt at snakke med sine forældre?*
>
> *Alma: Jeg synes, at mine forældre er gode til at mærke, hvis der er noget galt. Hvis der er noget, jeg ikke har fortalt. Eller hvis jeg er blevet sur på dem, eller de er blevet sure på mig, og jeg er blevet ked af det, gået på mit værelse og smækket døren. Så er de gode til lige at lade mig være i 2 min. Og så kommer de ind og siger "nej, det må du altså undskylde" og snakker med mig om det. I stedet for at blive endnu mere sure på mig. Men det er nok også, fordi de er mine forældre, så de er nok ikke lige så hårde ved mig.*

Børnene giver udtryk for, at de kan vende de fleste temaer med deres forældre i de samtaler, der f.eks. kan finde sted i forbindelse med transport, når man ser film eller spiller sammen, når man skal sove – eller som i dette eksempel under aftensmåltidet:

> *Interviewer: Snakker I tit med jeres forældre?*
>
> *Mia: Jaaa, når vi skal spise aftensmad.*
>
> *Interviewer: Spørger de så, hvad har du lavet i skolen i dag?*
>
> *Flere: Ja.*
>
> *Josefine: Med mig spørger de for det meste "er det gået godt?"*
>
> *Interviewer: Kan du huske, hvad du snakkede med dine forældre om i går?*
>
> *Konrad: Ja, jeg kan huske, at mig og min far snakkede om Superliga og UEFA.*
>
> *Interviewer: Så det var en god fodboldssnak, I fik der?*
>
> *Konrad: Ja, og så snakkede vi også om en film, vi er i gang med at se.*

At man oplever fortrolighed og har en grundlæggende oplevelse af, at man kan tale med ens forældre om alt, er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at det også er det, der sker, når man sidder og spiser sammen.

Når eleverne beretter om de samtaler, der udspiller sig omkring middagsbordet, der for 4 ud af 5 elever stadigvæk udgør en central mødeplads i familien (Rasmussen

2019), fortæller de om samtaler, der er meget beskrivende og fortællende af karakter. Ofte med afsæt i stort set alle forældres yndlingsspørgsmål *"Er det gået godt i skolen i dag?"* udveksles der beretninger om, hvad dagen har budt på, og om hvem man har været sammen med. Der snakkes derimod sjældnere om, hvordan man oplevede det at være en del af en bestemt aktivitet, om der var noget, der udfordrede eller overraskede, eller om bevæggrunde for, at man handlede på en bestemt måde. Sagt på en anden måde: Det mere analytiske element i samtalerne er ofte fraværende.

Interviewene giver en antydning af, at denne måde at kommunikere på i nogle familier ofte går begge veje. Med andre ord vælger forældrene ofte også en meget deskriptiv tilgang til fortællingen om deres hverdag. Når en stor gruppe af børn ifølge VIVE's undersøgelse (Ottosen mfl. 2018) angiver, at det er nemt at tale med forældre, hænger det måske derfor sammen med, at samtalerne er "nemme", idet de mere har karakter af beskrivende statusopdateringer på SoMe end rum for refleksion, hvor man gensidigt udfordrer hinanden på motiver, holdninger og værdier.

JEG HAR KLAPPET HAM FOR HÅRDT – HVAD FORÆLDRE IKKE ER SÅ GODE TIL ...

De fleste børn oplever, at deres forældre både kan hjælpe med lektier og fungere som samtalepartnere, når noget skal vendes. I det hele taget får man i samtalerne med eleverne en fornemmelse af, at de helt overordnet oplever deres forældre som ret kompetente – dog med enkelte undtagelser som f.eks. TikTok, Snapchat og spil:

> *Interviewer: Er der noget, som dine forældre ikke er så gode til?*
>
> *Otto: Ja, f.eks. er der et spil, som hedder Fortnite. Jeg har spillet det med min far og har klappet ham for hårdt. Jeg har vundet over ham 5000 gange.*

Der er absolut ingen forventninger til hans far i forhold til Fortnite, og det gælder helt generelt i forhold til spil og SoMe. Her er der absolut ingen forventninger om at forældrene er eksperter.

7.2 ”Det er os, der skal spørge, og han kan være svær at nå ind til”

En fælles erfaring fra interviews med både forældre og børn er, at hvis samtalen skal ledes ind på lidt tungere og potentielt lidt mere konfliktfyldte temaer, som f.eks. almen trivsel, spilleadfærd, det virtuelle rum m.v., er det som oftest forældrene, der indleder denne samtale:

> *Han kommer ikke til os. Det er os, der skal spørge, og han kan være svær at nå ind til. Han går meget med det selv, og det kan godt være lidt hårdt.*
>
> *(Mor til dreng i 4. klasse)*

Interviewene indikerer meget tydeligt, at forældrene er bevidste om deres opgave som samtalepartner i børnenes liv, herunder løbende at få spurgt ind til temaer med relation til deres børns trivsel. Således angiver 9 ud af 10 forældre (92%), at de har snakket med deres børn om mobning. I den sammenhæng er det tankevækkende, at det kun er 59% af de samme forældres børn, der oplever, at den samtale har fundet sted, hvilket bl.a. kan hænge sammen med, at man i mange familier skal ”dele taletiden”:

> *Interviewer: Taler I hjemme om dit barns trivsel?*
>
> *Mor til piger i mellemtrinnet: Vi prøver at snakke meget, men med tre børn kan det være vanskeligt med deres taletid. Vi spørger altid, om de har haft en god træning, og hvordan de har haft det. Nogle dage har de lyst til at fortælle mere end andre.*

Fordi man har talt trivsel med Kristoffer omkring middagsbordet, behøver det ikke altid at betyde, at Vega også følte, hun var omfattet af den samtale. Dette kan være med til at forklare det forhold, at de fleste forældre angiver, at de taler om trivsel og mobning med deres børn, men at det ikke er alle børn, der oplever, at deres forældre har snakket med DEM om temaet.

TIL OVERVEJELSE

”Hvordan er det gået i skolen i dag?” er en klassiker – og det er svaret også: Fint! Og så dør samtalen. Der forekommer at være et behov for samtaler, der stikker noget dybere, og hvor de voksne i højere grad er med til at modellere niveauet i samtalen ved at bringe sig selv i spil. Man kan måske tale om, at de voksne skal forsøge at etablere såkaldte ”rum for identifikation”, hvor de ved at fortælle historier fra deres eget liv (arbejde, fritid, venner osv.), introducerer til temaer og spørgsmål, der giver ”sproglige ledetråde” og signalerer, at der potentielt er noget vigtigt på spil i dialogen.

Overvej, hvordan du kan:

- Blive bedre til at tage initiativet til samtaler om ”vigtige” ting i forhold til trivsel, relationer, fritidsliv, eksistentielle temaer m.v.
- Skabe nogle andre rammer omkring samtaler – indkøb, hundeluftning osv.
- Være med til at skabe rum for identifikation ved at fortælle historier og oplevelser, som udfordrer, glæder eller bekymrer dig.
- Stille spørgsmål, der i højere grad lægger op til en mere refleksiv dimension i samtalen: Fra *hvad* til *hvordan* og *hvorfor*.

ABSOLUT INTET NYT UNDER SOLEN – GENERATION ALPHA GIDER HELLER IKKE SNAKKE OM KÆRESTER OG MENSTRUATION MED DERES FORÆLDRE

Man kan snakke med sine forældre om de fleste hverdagsting, men der er bare temaer, som bliver for akavede at snakke om:

Petra: Jeg gider f.eks. heller ikke at snakke med mine forældre om puberteten.

Flere piger: Nej, det skal man ikke.

Interviewer: Er de begyndt at snakke med jer om det?

Petra: Nej, OMG (Pigerne griner)

Interviewer: Hvorfor vil I ikke snakke med forældrene om det?

Petra: Det ved jeg ikke. Jo, vi har snakket om det, men jeg synes bare, det er virkelig akavet at snakke med mine forældre om det.

Interviewer: Vil du fortælle om det, bare et eksempel?

Petra: Jeg kan ikke rigtigt huske så meget, men ja.

Interviewer: Var det så dem, der startede med at snakke om det, eller var det dig?

Petra: Det var dem.

(Pigerne griner i baggrunden)

Interviewer: Hvad sagde du så?

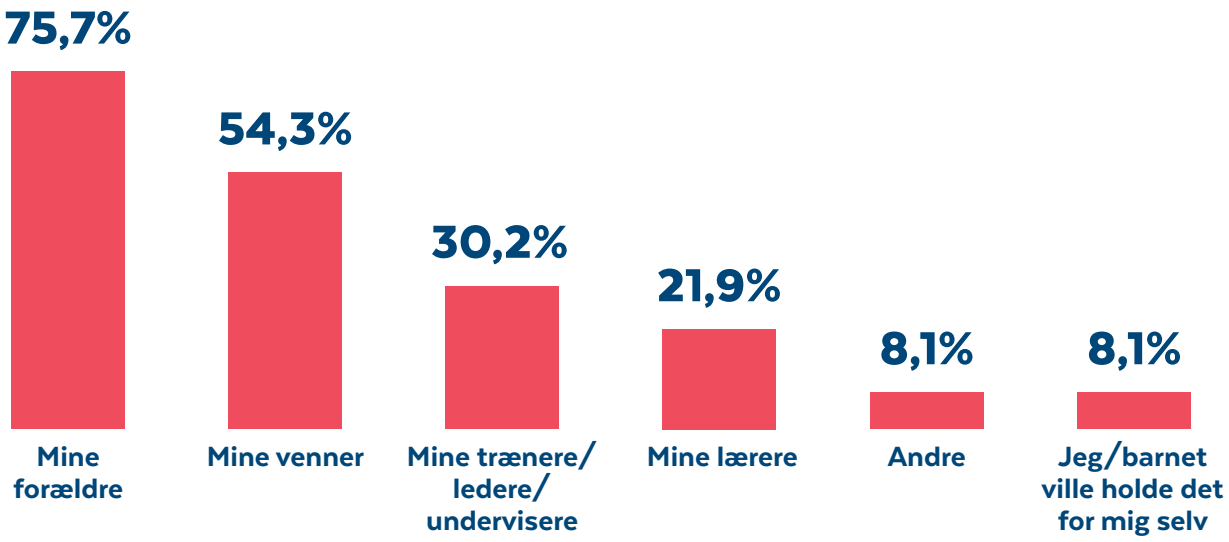
Petra: Jeg siger bare til min mor, at jeg ikke gider at snakke om det.

Vilma: Nej, jeg gider heller ikke at snakke om det.

Pubertet, menstruation og kærester er emner, der stadig er vildt akavede at snakke med forældre om! Og selvom de fleste ikke har erfaringer, hverken med at have en kæreste – eller snakke med forældrene om det – kan det jo godt føles akavet!

NÅR DET BRÆNDER PÅ, ER DET FORÆLDRENE, MAN GÅR TIL ...

Når børnene møder udfordringer på deres vej, er det oftest forældrene, de tyer til. 3 ud af 4 børn ville gå til deres forældre, hvis de oplevede en ubehagelig kommentar eller situation i deres fritidsaktivitet. Dette gør forældrene til den klart foretrukne samtalepartner.

Figur 17: *Hvem ville du gå til eller snakke med, hvis du fik ubehagelige kommentarer/situationer til en fritidsaktivitet?* Flere svar kunne vælges. Procent.

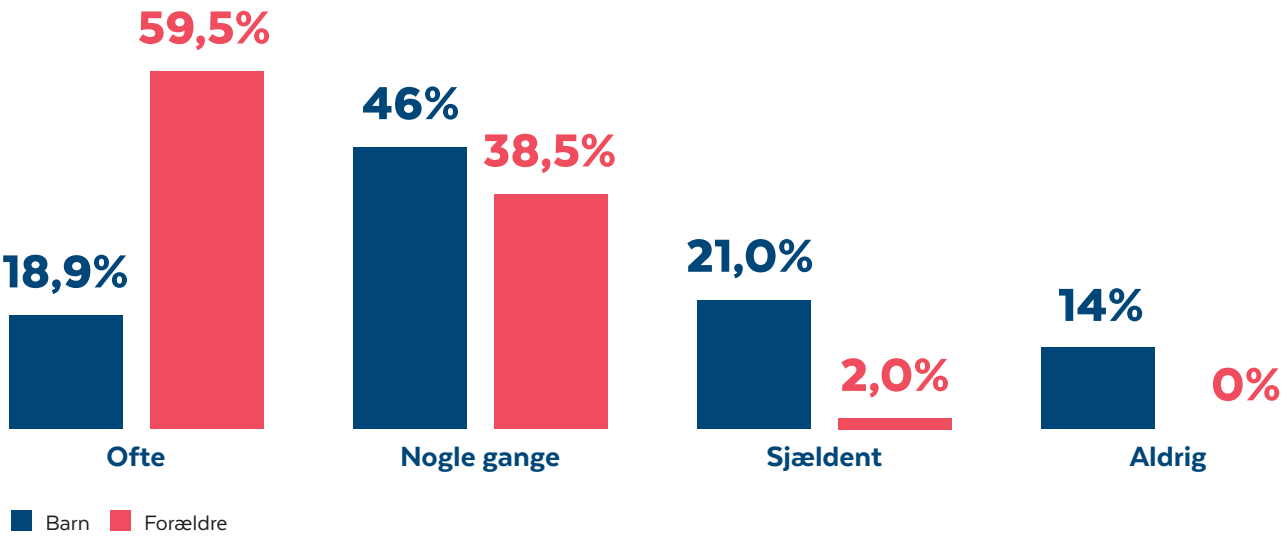
7.3 "Så får de en ordentlig lektion" – samtaler med fokus på digital adfærd

Skærme fylder meget, men snakken i familien om, hvordan man navigerer i det virtuelle rum, fylder knap så meget – især hvis man spørger børnene. Se figur 18.

6 ud af 10 af forældrene angiver, at de ofte tager initiativ til samtaler med deres børn omkring deres adfærd på nettet. Interessant nok er det kun 2 ud af 10 af deres børn, der har registreret at, det var temaet for samtalen. Omvendt angiver 1 ud af 3 elever i 3.-6. klasse (35%), at de "sjældent" eller "aldrig" taler med deres forældre om, hvad de laver på nettet – et billede, som kun 2 pct. af forældrene kan genkende.

"Udfordringen" i forhold til at besvare spørgsmålet består sandsynligvis i definitionen af "ofte". I interviewene med såvel børn som forældre, får man fornemmelsen af, at den kontinuerlige snak om børnenes ageren på nettet kun indgår som et tema omkring meget få middagsborde, og at den som oftest finder sted, når en "virtuel skrækhistorie", som f.eks. selvmordsvideoer eller "grooming", rammer mainstream-medierne inkl. Facebook.

> *Interviewer: Snakker I løbende om digital dannelse med jeres børn?*
>
> *Mor til pige i 4. klasse: Nok ikke så meget, som jeg burde. Når der lige har kørt nogle sager, og det lige har været oppe, og man får læst om det, så bliver man jo så skide forskrækket. Så tænker man: "Jeg skal jo også blive bedre til at holde øje med, hvad mine børn laver." Og så får de en ordentlig lektion, og det bliver meget alvorligt, og jeg snakker meget, og der kommer mange ord, og så tror jeg også, at de lukker lidt af, ik? Sådan er det vel.*

Figur 18: *Snakker du med dine forældre om, hvad du laver på nettet? Og snakker du med dit barn om, hvad han eller hun laver på nettet?* Procent.

Til spørgsmålet om, hvorfor hun ikke kontinuerligt snakker med sine børn om, hvad de foretager sig på nettet, svarer hun, at hun tror det bedste om sine børn, og at hendes fokus er på, at børnene opfører sig ordentligt over for deres nære venner på nettet. Hun forsøger f.eks. at sikre dette ved en gang imellem at tjekke datterens samtaler på telefonen, og at der bliver skrevet i en ordentlig tone:

> *Så glemmer jeg at spørge ind til alt det andet.... Fordi man helt grundlæggende tror på, at den opdragelse, man giver, holder vand, og at hun da ikke kan finde på at foretage sig noget ufornuftigt.*
>
> *(Mor til pige i 4. klasse)*

Forældrene har tillid til, at deres børn agerer kompetent i det virtuelle rum, og behandler deres venner ordentligt. Med afsæt i den tillid bliver børnenes digitale færden i mange familier kun et tema, når den stimuleres af en historie, der popper op i medierne.

At det er sådan, deres forældre agerer, bekræftes ret entydigt af deres børn:

> *Interviewer: Snakker I nogensinde med jeres forældre om sociale medier?*
>
> *Stinus: Det er kun, hvis der er et eller andet ... F.eks. var der er en mand, som skød hovedet af sig selv. Så snakkede min mor om, at "Hvis du ser den her, så skal du scrolle væk." Det er kun, hvis hun har set et eller andet på Facebook om noget, man skal holde sig fra.*
>
> *Interviewer: Snakker I ellers om, hvad du kigger på?*
>
> *Stinus: Nej.*

FORÆLDRENE ER BEGYNDT AT TJEKKE IND – DEN KONTINUERLIGE NYSGERRIGHED ER FORDOBLET!

Andelen af børn, der oplever, at deres forældre ofte taler med dem om, hvad de foretager sig på nettet, er reelt fordoblet i perioden 2013 til 2020 – fra ca. 10% til ca. 20% – så stadig flere forældre vælger at forsøge at påtage sig rollen som "opdrager" i det virtuelle rum.

Vores undersøgelse indikerer, at der blandt børnene er et marked for disse snakke – forstået som, at over halvdelen af børnene oplever det som positivt at snakke med deres forældre om deres adfærd på nettet.

De forstår ikke noget!

Når vi spørger børnene, om de efterspørger flere samtaler om f.eks. SoMe, kommer svaret, på trods af, at over halvdelen oplever det som positivt, når det sker, næppe som den helt store overraskelse:

Interviewer: Ville I gerne snakke mere med jeres forældre om sociale medier?

Alle ryster på hovedet.

Interviewer: Hvorfor?

Jakob: Jeg vil gerne have noget privatliv på mine sociale medier.

Malou: De forstår det ikke.

Jakob: De forstår ikke noget.

Interviewer: Hvordan kan I mærke, at de bare ikke forstår det?

Malou: De forstår det bare ikke. Når man siger noget, er de bare sådan: "Det er ikke rigtigt.".

Jakob: Jeg tror, at det er, fordi at de ikke bruger de sociale medier så meget.

Valdemar: Mine forældre bruger mere sociale medier end mig.

Jakob: Så fatter de det i hvert fald.

Valdemar: De sidder på Facebook hele tiden, og det gør jeg ikke.

Interviewer: Men du ville heller ikke have lyst til at snakke med dine forældre om det?

Valdemar: Nej.

Ønsket om privatliv, manglende viden om specifikke sociale medier, som deres børn bruger, samt en generel manglende forståelse for, hvordan de sociale medier fungerer, er i vid udstrækning de forklaringer, der gives, på den manglende lyst til at tale med ens forældre om det.

"JEG OPLEVER HELE TIDEN, AT JEG KOMMER HALSENDE BAGEFTER" – ET FORÆLDREPERSPEKTIV

Det forhold, at rammerne omkring børnenes liv ændrer sig, har også betydning i forhold til forældrerollen, hvor man hele tiden skal justere i forhold til at skulle agere opdrager i forhold til børn, der lever store dele af deres liv på virtuelle arenaer. Som en far udtrykker det:

> *Vi har tre børn, og jeg har oplevet de sidste 3-4 år som et langt værdimæssigt tilbagetog, hvor mange af de værdier, vi som forældre repræsenterer, har været under pres. Jeg føler hele tiden, at jeg kommer halsende bagefter, og at jeg hele tiden er nødt til at indgå en masse kompromisser, som jeg i bund og grund ikke har det specielt godt med. Men jeg orker bare heller ikke altid at skulle være den sure ..." (Far til dreng i 4. klasse)*

Som forældre skal man agere i krydsfeltet mellem værdier og så det at skulle få en hverdag til at fungere. For denne far – i en familie med tre børn, et krævende arbejde og fritidsinteresser – betyder det, at grænserne vedrørende, hvor meget og hvornår man sidder foran skærmen, har rykket sig, og i hans perspektiv altid i den forkerte retning.

Dialog om digital dannelse kræver, at man ved bare lidt om, hvad der foregår – eller i det mindste tør spørge!

Forældrenes manglende viden kommer ikke blot til udtryk som en konkret manglende viden om specifikke spil eller sociale medier. Den manglende viden viser sig også i form af (og måske også anerkendelse af), hvad der er på spil for deres børn i det virtuelle rum.

Skærmene fungerer som et mødested for børnene i lighed med, hvad gaden eller gården gjorde for tidligere generationer. Det er her, de spiller, skriver og snakker med hinanden. Det er også her, de får nye venner og vedligeholder gamle venskaber. Derfor kan det *"godt blive lidt irriterende nogle gange",* hvis forældre med den bedste intention lige pludselig synes, at nu er det nok med skærm, eller uden varsel meddeler, at det er spisetid, fordi det jo betyder, at man er nødt til at afslutte en samtale eller trække sig ud af et spil med risiko for at blive idømt "competitive cooldown", fordi man har forladt et spil i utide.

Som Aya i 4. klasse forklarer:

> *Interviewer: Er der noget med, hvor meget I må bruge jeres telefoner og sådan noget?*
>
> *Aya: Det er lidt forskelligt, det er bare, når de siger "Nu skal du lige slukke. Nu skal du lige hjælpe med et eller andet." Eller "Ikke mere skærm for i dag." De har ikke sådan en bestemt tid. Nu skal du ikke kigge mere.*
>
> *Interviewer: Hvad tænker du så om det, når de siger det?*
>
> *Aya: Jeg kan godt blive lidt irriteret nogle gange.*
>
> *Interviewer: Hvorfor?*
>
> *Aya: Hvis jeg var i gang med noget.*

Som forælder, der måske er vokset op med den analoge leg, hvor man kunne bytte om på holdene, hvis der var nogen, der var nødt til at gå, er man nødt til at anerkende, at sådan fungerer det ikke helt i det virtuelle rum. Ligeledes at de relationer, man har i det virtuelle rum, kan være lige så stærke som dem i det analoge rum.

Men de bliver bare ved med at sige: "Vi gør det her for din egen skyld"

Nogle forældre risikerer ud fra et "forsigtighedsprincip", som baserer sig på frygt snarere end på viden, at blive opfattet som virkelig "trælse" forældre. Vera i 3. klasse fortæller således:

> *Vera: Jeg vil egentlig gerne prøve at lægge sådan nogle Catcha Life-videoer (animationsvideoer red.) ud. Men mine forældre bliver bare ved med at tro, at det er noget, hvor man kan se mig. Og jeg bliver ved med at forklare dem, at det er sådan noget, hvor man laver nogle personer og en historie. Men de bliver bare ved med at sige "Vi tror ikke på dig. Vi gør det her for din egen skyld. Du skal ikke lægge sådan nogle Catcha Life-videoer ud, fordi vi vil ikke have, at de ser dig."*

Interviewer: Men man ser ikke dig?

Vera: Nej. Når den er lagt ud, så ser man ikke, hvordan jeg laver den.

Interviewer: Men du kan ikke forklare dine forældre det?

Vera: Nej.

Der er ingen børn, der har en forventning om, at deres forældre er eksperter, men hvis man ønsker at være en mulig samtalepartner omkring digital dannelse og adfærd, fordrer det en vis nysgerrighed på, hvad det er for en verden, ens børn agerer i – og i modsat fald risikerer man at blive holdt ude af denne helt centrale del af ens barn liv.

YOUTUBE – JEG FORSTÅR DET IKKE!

Der er så meget, man som forældre ikke forstår, og det kan være svært at se det spændende i f.eks. YouTube, som fylder rigtig meget i deres børns liv:

> *Jeg synes, YouTube er noget af det dummeste, jeg har set. Jeg synes, at det er fuldstændig uden kildekritik. Så glor de på mig, fordi der er ingen, der ved, hvad kildekritik betyder. Og jeg prøver jo forgæves at forklare, hvorfor jeg synes, det er tidsspilde, og jeg er udmærket klar over, at jeg er håbløst gammeldags. Fordi jeg kan ikke forstå, hvorfor man kan bruge en time af sit liv på at se to ligegyldige mennesker forvrænge deres stemme og diskutere et computerspil. Jeg forstår det ikke. (Mor til pige i 4. klasse)*

SÅ DE LEGEDE NONSTOP I 3 TIMER UDEN AT EFTERSPØRGE ELEKTRONIK. OG SÅ SYNES MAN LIGE KORTVARIGT, AT MAN ER LYKKEDES SOM FORÆLDRE

Kulturen om legeaftaler, der i mange familier blev initieret allerede i børnehaven, er stadig en del af især de yngste elevers hverdag. Forskellen er nu, at det som oftest er børnene selv, der aftaler at tage hjem til hinanden i nogle timer, men i modsætning til de virtuelle legeaftaler, skal aftalen godkendes af forældrene. Den skal nemlig passe ind i familiens hverdag med bl.a. stadig flere faste fritidsaktiviteter. Hertil kommer, at en gruppe af forældre gerne vil være til stede, når der er venner på besøg.

I samtalerne med forældrene fremgår det, at analoge legeaftaler i deres optik kan noget andet end de virtuelle legeaftaler:

> *Hun har indtil flere veninder, og de leger meget. Vi har også kaniner udenfor i et stort bur. I går havde hun besøg af en veninde, og der var ikke elektronik hen over, og de legede i 3 timer. Trampolin og med bolde i kælderen. Vi har en stor kælder, hvor vi har malet et mål, så skød de på mål dernede, og så var de ude med kaninerne. Så de legede nonstop i 3 timer uden at efterspørge elektronik. Og så synes man lige kortvarigt, at man er lykkedes som forældre. Og så kan hun godt have en dag, hvor det går helt sort igen (forstået som at skærmen igen var udgangspunktet for legen – red.) (Mor til pige i 4. klasse)*

Der er virtuelle legaftaler – og så er der "rigtige" legeaftaler. Der, hvor børnene rigtigt er sammen, og hvor legen minder forældrene om deres egen barndom. En skelnen, der set fra et børneperspektiv næppe giver den helt store mening.

Legeaftaler er for de fleste af børnene ofte en ekstra "spontan" planlagt aktivitet ind i et ofte hektisk ugeskema med skole, fritidsklub og faste fritidsaktiviteter – som også fornemmes af en gruppe af forældre:

> *Jeg tror også, man skal passe lidt på med at tro, at der skal være noget hele tiden. For når de så har de der tider, hvor der måske ikke lige er skærmtid eller legeaftale, det er jo på de tidspunkter, de finder på ting at lave. Det er de vældig gode til. Det får du ikke tid til, hvis du hele tiden bliver sat i gang. (Far til pige i 3. klasse)*

Der skal også være tid til at få stimuleret fantasien, plads til fordybelsen, det at mærke sig selv – og måske endda også til at kede sig! Det kræver, at forældrene opstiller rammer for, at barnet får stimuleret fantasien og får plads til fordybelse. Man kan ikke forvente af barnet, at det selv er i stand til at se behovet for dette ind i en hverdag med mange – såvel analoge som virtuelle – bolde i luften!

"... OG MAN SÅ SCORER ET MÅL, OG DER SÅ KOMMER DET DER MUSIK DER, SÅ KAN MAN MIN FAR STÅ OG DANSE OG SÅDAN. OG SÅDAN "WUP-WUP" ... HAN ER MÆRKELIG" – PERSPEKTIVER PÅ DET KLASSISKE TEMA "PINLIGE FORÆLDRE"

Når man er 11 år gammel og er i gang med den lidt komplicerede proces, som det kan være at finde sin plads i en vennegruppe, kan man måske godt forstå, at man ikke har brug det fokus, der potentielt følger i forlængelse af en dansende "wup-wup-far" på sidelinjen. Pinlige forældre er en fælles udfordring for eleverne:

Interviewer: Er der noget tidspunkt, hvor I tænker, at jeres forældre er pinlige?

Alle: Ja.

Interviewer: Hvornår kan det være?

Luna: F.eks. min mor, når vi er ude at køre en tur, og hun ser nogen, der cykler, og de ikke cykler ordentligt, så stopper hun og ruller vinduet ned og snakker med dem. Eller når hun danser ...

Alberte: Nogle gange, hvis vi bare går på gaden, så laver min far nogle mærkelige ting, og det, synes jeg, er virkelig pinligt.

Interviewer: Hvad kunne det f.eks. være?

Alberte: Så råber han pludselig et eller andet mærkeligt, og så taler han også nogle gange virkelig højt.

Interviewer: Hvorfor er det pinligt?

Alberte: Det ved jeg ikke.

Otto: Jeg tror, det er følelsen af, at alle folk kigger på én.

Når man står midt i det identitetsarbejde, som hører til at finde sig selv i en ny social konstruktion – med al den famlen og usikkerhed, der potentielt er forbundet med den proces – har man brug for ro – og ikke for at blive kigget på, fordi ens far siger mærkelige ting på gaden, eller at ens mor begynder at danse, mens ens venner er på besøg.

7.4 Samtalen om middagsbordet handler om meget mere end blot at blive mæt! – en opsamling

Ifølge den russiske sprogforsker, Bakhtin, bliver mennesker til i dialogen med hinanden. Det er i spændingsfeltet mellem det, vi siger, og andres reaktion, at ny mening bliver til (Bakhtin 2003). Det forekommer ret oplagt, at der i en periode i livet kendetegnet ved transition er behov for arenaer som f.eks. køreturen, spillet eller aftensmaden, hvor man kan vende nogle af de ting, som man går og tumler med.

Flertallet af de elever, vi har interviewet, ser ud til at have accepteret, at forældrene på nogle få områder er "novicer". Det er en præmis, deres børn forstår og i høj grad oplever som uproblematisk. Det diskvalificerer ikke.

Selvom det ikke altid er eksplicit, efterspørger børnene i vid udstrækning forældrenes erfaringer, viden og udsyn i forhold til at drøfte lidt "tunge temaer" knyttet til blandt andet relationer og følelser. Udtrykt lidt anderledes så anerkender børnene i vid udstrækning den "funktionelle autoritet" baseret på viden, brugbare erfaringer og forhåbentligt større udsyn, som forældrene besidder.

Dybden i såvel relationer som samtaler modelleres som oftest af den voksne, og de samtaler, man gerne vil have med sine børn, må man i nogen grad selv modellere. Det kan f.eks. ske ved, at man ved at dele beretninger fra sin egen hverdag – efterfulgt af refleksion over oplevelsen – "træner" ens barn til at indgå i en dialog, der ikke blot handler om, hvad de har lavet og med hvem, men også om *hvorfor*. Disse såkaldte rum for refleksion medvirker ikke bare til at finde svar på konkrete spørgsmål, men udgør også vigtige træningsarenaer i forhold til at kunne række ud til andre voksne samtalepartnere – såvel nu som senere i livet – for hvis mine forældre kan bruges til noget fornuftigt, så kan andre voksne nok også!

I asymmetriske relationer er det ofte de mest "magtfulde", der sætter dagsordenen såvel emotionelt som praktisk (Goleman 2014). Spørgsmålet er så, hvad man som forældre anvender "magten" til? Interviewene indikerer meget tydeligt, at "vigtige" samtaler ofte opstår der, hvor de voksne tager initiativet – enten ved at skabe nogle bestemte rammer eller ved at stille nogle helt konkrete spørgsmål. Så man bør nok som forældre droppe "jeg lister lige så stille af"-strategien og i stedet tage sig tid – og mod! – til at stille de nysgerrige spørgsmål, som der er stor risiko for, at ingen andre tør stille!

TIL OVERVEJELSE

Hvilken slags forælder er du?

- Forhørslederen, der beder om statusopdateringer?
- Den nysgerrige samtalepartner? Og hvis du er nysgerrig – er du så også nysgerrig på "alt" – eller kun på det trygge?
- Den rammesættende, som måske har brug for at øve sig i at stille flere spørgsmål?
- Den, der siger "hej" og bare stille og roligt går igen? Tænk over, at det at være novice på nogle områder ikke afskærer én fra også at være en god samtalepartner på andre områder.
- En af dem, der kommer brasende ind på værelset og beder din søn om at slukke for skærmen – også selvom han ikke er færdig med at spille?

Uanset hvilken af disse "forældre-typologier", som du tydeligst kan se dig selv i, så overvej, om der måske kunne være basis for bare minimale tilpasninger!

Det store flertal opfører sig eksemplarisk, men ...
– trænere og klubmedarbejderes syn på relationen til forældre

Vi har i forbindelse med undersøgelsen interviewet en gruppe trænere, undervisere og klubmedarbejdere, der har minimum 10 års erfaring i at arbejde med børn og unge. Vi spurgte dem, om relationen til forældrene havde ændret sig gennem årene, og her kunne de pege på en række forandringer: Mere fokus på "mit" barn, en generel usikkerhed på forældrerollen, og en mere "konsumer-agtig" tilgang, der kommer til udtryk i form af en mentalitet om, at "vi har jo betalt kontingent".

Det er dog vigtigt at understrege, at de klubmedarbejdere, trænere m.v. vi har interviewet, helt overordnet sætter pris på samarbejdet med forældrene, og at de angiver, at det store flertal af forældre opfører sig "eksemplarisk" i forbindelse med, at deres børn deltager i fritidsaktiviteter.

Som vi har skildret ovenfor, har klubmedarbejdere og trænere dog også kunnet se forandringer, og vi vil i det følgende kort introducere til to typer af ændret adfærd, som en række af de interviewede pegede på:

- forældrenes manglende viden om, hvad der sker i deres børns liv, hvilket har betydning i forhold til, hvordan forældrene agerer, når der i forældrenes optik sker noget problematisk i deres børns liv
- forældrene især i forhold til foreningsaktiviteter er noget mere "på" i forhold til deres barns udvikling

Det er vigtigt at understrege, at der i undersøgelsen IKKE er belæg for at omtale disse "forandringer" som udtryk for generelle udviklingstendenser. De bør snarere ses som en illustration af nogle af de "strategier" og handlemønstre, som en gruppe af forældre vælger at benytte i forhold til at engagere sig i deres børns liv.

”Men i bund og grund handler det om, at forældrenes viden om, hvordan 5. klasser opfører sig sammen, ikke er særlig stor”

Som det fremgik af kapitel 7, er det ikke børnenes oplevelse, at trivsel fylder meget i samtalen omkring middagsbordet, og interviewene med forældre indikerer dels, at det som oftest er forældrene, der indleder samtalen, og dels at det kan være vanskeligt at få børnene til at fortælle om, hvad der sker i deres liv. Men når det så endelig sker, er der er en gruppe af forældre, der er hurtige til at agere – og nogle gange er de måske også for hurtige. En klubmedarbejder, som har været i den samme klub i over 25 år, har de seneste år oplevet, at stadig flere forældre er blevet lidt hurtige på aftrækkeren, når de bare aner det mindste tegn på ”uhensigtsmæssig adfærd”:

Klubmedarbejderens pointe er, at nogle forældre, grundet manglende indsigt i deres børns liv, efter hans vurdering overreagerer. Forældrenes ører er simpelthen ikke vant til den tone, der kan være blandt f.eks. børn i 5. klasse, hvor udtalelsen ”Jeg nakker dig!” sagt i et gamerrum, marginalt sjældent får konkrete konsekvenser i den analoge verden. Klubmedarbejderens pointe er IKKE, at der ikke skal slås ned på uhensigtsmæssig adfærd og decideret mistrivsel. Børnenes sprog skal forstås i en kontekst, og forældrene er ikke altid gode til at afkode dette, bl.a. fordi legen er forsvundet ud af hjemmet, og de derfor sjældent ser deres børn agere i større selvorganiserede aktivitetsfællesskaber.

Man kan spørge sig selv, om den ”Trold op af æske”-strategi, som nogle forældre ifølge klubmedarbejderen praktiserer, har den effekt, at børnene af sig selv fortæller endnu mindre, fordi man forsøger at undgå forældrenes hang til at fikse ”problemer”, der reelt ikke er der!

> *Det kommer ofte til udtryk i enkeltsager og er ofte knyttet til noget med sprog eller indholdet af en video. Det kan være en eller anden hændelse, som ud fra vores perspektiv virker rimelig almindelig og dagligdags, der stikker lidt af. Det kan være et barn, der går hjem og fortæller om, hvad der er sket i klubben – ikke på den der ”Nu skal I høre, hvad der skete i klubben i dag”-måde, men som bare fortæller om hverdagen, når man går i 5. klasse. Og så er der forældre, der tænker ”Åh nej, hvad er det for en episode?”, og som så vælger at agere med afsæt i en enkelt hændelse, som deres barn har fortalt om. Og nogle gange er der noget i det, men som oftest handler det om, at forældrenes viden om, hvordan femteklasser opfører sig sammen, ikke er særlig stor.”*
>
> (Klubpædagog)

Når mor og far agerer managers

Hvis man kigger i ordbogen for at forstå betydningen af ordet "manager", får man følgende forklaring: *Person, som varetager den forretnings- og karrieremæssige side af en kunstners eller en idrætsudøvers virksomhed.* Interviewene med trænere og ledere fra idrætsverden indikerer, at der de seneste år er sket en bevægelse i retning af, at en gruppe forældre – ofte ganske frivilligt og med stor sandsynlighed ud fra de bedste intentioner – påtager sig denne rolle, som samtidig betyder, at man får et fælles projekt sammen med sit barn.

Når forældrene påtager sig "manager-rollen" får det naturligt betydning for relationen til f.eks. træneren, der i hverdagen, i hvert fald formelt, har det daglige ansvar for barnets udvikling, samt afgør, hvilket fagligt niveau barnet skal agere på. Denne svømmetræner, der har været aktiv i over 40 år, introducerer til, hvordan han har oplevet, at relationen har ændret sig:

> *Da jeg begyndte, kom svømmerne selv, og det var sjældent, at forældrene blandede sig i noget som helst. Det har ændret sig markant. Trænerne er blevet en nøgleperson i forhold til at indfri både børnenes og forældrenes ambitioner. Så man [forældrene, red.] kontakter dem [trænerne, red.] fra tidlig morgen til sen aften med alle mulige mærkværdige spørgsmål. Den mulighed har vi fået med den nye teknologi, og trænerne må bare lære at slukke for det, hvis de ikke vil forstyrres.*
>
> (Svømmetræner)

Man skal ikke have været en del af en idrætsforening i særlig lang tid, for at man kan genkende i hvert fald dele af det billede, som træneren tegner: Forældre, der på deres barns vegne stiller spørgsmålstegn ved trænere og/eller foreningens dispositioner. Engagerede, og nogle gange utilfredse, forældre er ikke noget nyt fænomen. Tidligere ville man ofte vente, til man så træneren næste gang, hvilket ofte betød, at man var "dampet af" og dermed også marginalt mere nuanceret. I dag har teknologien medført en "24/7"-tilgængelighed, som betyder, at en gruppe af forældre er meget hurtige på smartphonetasterne og har en forventning om, at træneren også er hurtig til at svare.

Udover tilgængeligheden består ændringen også i, at det, der tidligere var barnets og trænerens/foreningens fælles projekt for en gruppe af udøvere, bevæger sig i retning af et familieprojekt, hvor træneren/foreningen byder ind med en bestemt "ydelse", der er med til at fremme udøverens "karriere". Forholdet har dermed udviklet sig i en mere "konsumer-agtig" retning, hvor man løbende er på udkig efter aktiviteter og "udbydere", der måske i højere grad kan medvirke til at opfylde udøverens – og måske også "managerens"? – ambitioner.

En anden forandring er det pres, der er på udøverne i forhold til at skulle "performe". Denne fodboldtræner, der træner 12-13-årige spillere i et elitemiljø, fortæller om den udvikling, han har set de sidste 10 år:

> *Da jeg startede, var der ikke det samme pres på spillerne. Man trænede sammen med sit hold, og det var det. I dag er det ikke unormalt, at spillerne, udover fire gange holdtræning, også træner privat. I skoleregi ser vi en udvikling i retning af, at hvis man ikke er så dygtig til matematik, ansætter forældrene en privatlærer. Og sådan er det også mere og mere blevet i fodbolden … at man, hvis forældrene har råd, hyrer en privattræner …*
>
> (Lærer og fodboldtræner)

Træneren og klubben, der er en af de absolut dygtigste til talentudvikling i Danmark, har den faglige ekspertise og det formelle ansvar for spillerens udvikling, og privattræning er IKKE en del af den plan. Privattræning er noget, som "manager" og udøveren bliver enige om – ikke fordi, at man ikke har tillid til træneren, men fordi privattræningen måske kan give det ekstra, der gør, at man får et lille ekstra forspring i forhold til at nå sine mål. Forældrene agerer således med afsæt i de bedste intentioner, om at få deres barn til at lykkes med at opfylde de ambitioner, som han/hun – måske i samråd med sin "manager" – har defineret.

Men forældrenes engagement i børnenes fritidsliv kan også overordnet ses som et udtryk for en *forældredeterministisk* strømning – et begreb, som den engelske forsker Frank Furedi udfolder i bogen *"Paranoid Parenting"* (Furedi 2002). Ifølge ham har denne strømning præget store dele af den vestlige verden i de seneste årtier. Forældredeterminisme handler meget enkelt om en overbevisning om, at forældrenes engagement er helt afgørende, hvis de ønsker at sikre sig, at deres børn skal udvikle sig "normalt" i skolen i forhold til træning af relationelle færdigheder m.v. Det meget markante engagement, som nogle forældre byder ind med i forhold til fritidsaktiviteter, kan ses som en konsekvens af, at børnene, i stadigt stigende omfang, agerer på arenaer, som forældrene ikke føler sig fortrolige med. I nogle familier udgør fritidsaktiviteter derfor den sidste fælles arena, som både børn og forældre føler sig fortrolige med, hvilket medfører, at nogle forældre går "all in" på denne arena.

HOLLISTER
LEVI STRAUSS
& Co.

8 VI KOM RUNDT OM MANGE TEMAER – MEN KOM VI OGSÅ IND I HOVEDET PÅ "GENERATION ALPHA"? – EN OPSAMLENDE PERSPEKTIVERING

Arbejdet med denne rapport tog sit afsæt i en grundlæggende antagelse om, at rammevilkårene omkring børn og unge afgørende blev ændret, da Steve Jobs den 9. januar 2007 i San Fransisco præsenterede den første iPhone og betegnede den som et revolutionerende produkt, der ville ændre alt.

Med denne sætning i baghovedet, samt den nyeste litteratur omkring Generation Alpha gik vi i gang med at afdække, hvilken betydning de ændrede rammevilkår, har haft for de elever i 3-6. klasse, der er vokset op i slipstrømmen af iPhones, iPads og iPods. Velvidende, at overgangen fra en generation til den næste historisk altid har været kendetegnet ved det, man kan betegne som et kontinium, hvor udviklingen sker gradvist og uden spring, gik vores nysgerrighed meget naturligt på, hvorvidt det allerede i 2020-21 ville være muligt empirisk at eftervise futuristernes og markedsføringsbranchens forudsigelser omkring de generationskendetegn, der vil gøre sig gældende for Generation Alpha. Og det kom der denne rapport ud af ...

Samme år som Steve Jobs gik på scenen i Moscone Center i San Fransisco, gik vi på Center for Ungdomsdomsstudier i gang med den første større danske undersøgelse af det, som i 00'erne blev betegnet som "Betweenagere". 1825 elever i 3.-5. klasse deltog i undersøgelsen, og produktet af undersøgelsen blev bl.a. bogen "Betweenagere – et studie i 3.-5. klasses hverdagsliv", der udkom i 2008.

I bogen tegnede vi billede at et hverdagsliv, hvor bl.a. følgende elementer indgik som en del af dagligdagen for eleverne i 3.-5. klasse:

- **Spil på nettet og konsoller** – drengene spillede fortrinsvist competitive spil som CounterStrike, FIFA og WOW (World of Warcraft), mens pigerne primært spillede singleplayer- og simulationsspil som f.eks. Sims
- **"Top 4" af organiserede fritidsaktiviteter bestod af idræt, fritidsklub, ekspressive aktiviteter og uniformeret B&U-arbejde**
- **Når vi bad dem om at pege på, hvad der var vigtigt for dem, når de gik til en organiseret fritidsaktivitet, svarede de, at det skulle være sjovt, at det var sammen med deres venner, samt at de oplevede at blive bedre** – sidstnævnte blev dog betonet af væsentligt flere drenge end piger
- **Der blev brugt en del tid foran skærme – primært tv-skærme,** og i 5. klasse var de mest populære programmer Cartoon Network, Disney Channel og Venner
- **Mobiltelefoner fyldte stadig mere i hverdagen** – og blev primært brugt til at sende sms'er, lytte til musik og tage billeder
- **Der blev chattet en del på MSN**, i forskellige communities eller i forbindelse med onlinespil og www.youtube.com var det mest benyttede site for piger og drenge i 5.klasse
- **At deres liv på nettet i meget begrænset omfang involverede deres forældre og andre voksne** – rejsen i det virtuelle skete i vid udstrækning på aldersgruppens egne præmisser, og venner fungerede som "medudforskere" af de nye muligheder

Og bogen sluttede med en opfordring til, at forældre, klubmedarbejdere m.v. valgte at bruge 12 minutter på at få børn, klubmedlemmer m.v. til sætte dem ind i universer som Habbo, Arto og YouTube!

Hvis man har læst hele udgivelsen igennem, vil nogle af disse pointer fra "Betweenagere", der udkom i 2008, forekomme genkendelige. Og med nogle få opdateringer – ud med flow-tv, Arto og Habbo og ind med streaming, Snapchat, Instagram og præstationskultur – kunne opsamlingen også godt fungere som en kort opsummering på hverdagslivet for 3.-6. klasse i 2021. Dette forhold indikerer, at det – som det blev antydet i indledningen – giver mening at forstå overgangen fra Generation Z (som var dem, vi undersøgte i 2007) til Generation Alpha, som et kontinium. Udfordringen for forældre, undervisere og trænere består så i at registrere de små ændringer, der måske isoleret set ser ubetydelige ud, men som potentielt har stor betydning.

Et god illustration af dette kunne være den ændring, der f.eks. er sket i forhold til hhv. piger og drenges motivation for at gå til noget – at vi i stigende grad ser, at drengene betoner det sociale – forstået som muligheden for at være fysisk sammen, mens pigerne, i forhold til 2007, i højere grad angiver, at det er vigtigt for dem, at de oplever at blive dygtigere, når de deltager i organiserede fritidsaktiviteter. Små ændringer, der er svære at registrere i hverdagen, men som ses over tid, og som potentielt er med til at forklare nogle af de udfordringer, som a) udbydere af fritidsaktiviteter med lav mødefrekvens oplever omkring pigers fravalg af deres aktiviteter, og b) udbydere med stor fokus på konkurrence – det at vinde kampe m.v. – og knap så meget på det sociale omkring det at være sammen, oplever, når de bliver fravalgt af drenge, som peger på, at konkurrence og det at vinde fylder alt for meget (Mary Fonden 2021).

I dette afsluttende afsnit vil vi kort opsummere undersøgelsens hovedpointer samt – med afsæt i den viden, vi har genereret ved med jævne mellemrum at have undersøgt målgruppen siden 2007 – pege på nogle af de små ændringer, vi kan registrere. Små ændringer, som potentielt har stor betydning i forhold til, hvorvidt man vedbliver med at dyrke idræt, oplever klubben som et relevant fællesskab, eller hvordan samtalen omkring middagsbordet forløber.

8.1 Steve fik ret – meget er forandret ...

Den nye teknologi har forandret rammerne omkring det liv, man lever, når man går i 3.-6. klasse, og måske kommer udviklingen klarest til udtryk i den "frie fritid". For selvom skolen har fået smartboard, og man i de organiserede fritidsinteresser bruger f.eks. DBU-appen "Kampklar", når der skal udtages hold til kampen på lørdag, så sidder man stadig i et klasseværelse, og det er stadigvæk Preben, der kommer med boldene, når der trænes mandag, tirsdag og torsdag.

I forhold til den frie tid har samværsformer, de aktiviteter, man er sammen om, den måde, der kommunikeres på, og den mængde af input, som man skal forholde sig til, ændret sig markant. Vennerne er blevet bærbare, og tidligere tiders fysiske tilstedeværelse er i nogen udstrækning blevet afløst af virtuel tiltideværelse.

Og selv om man i nogen grad kan sammenligne CS:GO med tidligere tiders røvere og soldater – og Sims med "Far, mor og børn", er det oplagt, at ændringen i retning af stadig flere virtuelle lege- og samværsarenaer har betydning for elevernes socialiseringsproces.

Tidligere var eleverne en del af intergenerationelle fysiske legefællesskaber, hvor:

- de små – på godt og ondt – aflurede sociale kompetencer og konkrete færdigheder af de store
- man ofte var sammen på tværs af køn
- man levede i en overskuelig verden
- man gennem deltagelse i fysiske legeaftaler hjemme hos hinanden blev introduceret til diversitet, samt andre voksne end ens egen forældre

Det at vokse op i en verden med stadig flere virtuelle lege- og samværsformer har potentielt den afledte effekt, at man sidder mere fysisk alene og langt hen ad vejen selv skal lære at navigere i forhold til aktivitetsarenaer, kommunikationsplatforme og informationer, som kun er et klik væk, og hvor indholdet ofte er tiltænkt en noget ældre målgruppe.

For det store flertal virker det til at være en udfordring, som de – i samspil med deres analoge og/elle virtuelle venner, deres stadig mere nysgerrige forældre, de sekundære voksne, de f.eks. møder i klubben, samt evt. ældre

søskende – umiddelbart ser ud til at håndtere særdeles kompetent.

For andre – og desværre en voksende gruppe – ser det ud til, at de ændrede rammer påvirker en række forhold, der påvirker deres trivsel, herunder især deres evne til at bringe sig selv i spil i fysiske fællesskaber, knytte venskaber m.v., samt de mange idealer, de oplever at skulle leve op til.

8.2 Det grundlæggende projekt er det samme – men de voksnes funktion har ændret sig ...

Selvom der er mange rammevilkår omkring eleverne, der har ændret sig, er projektet i 3.-6. klasse grundlæggende det samme, som det var i 00'erne, nemlig at skulle håndtere overgangen til det at skulle forstå sig selv i lyset af en vennegruppe, samt at påbegynde processen mod det mere grundlæggende projekt om at finde begyndende svar på spørgsmål som "Hvem er jeg? Hvad skal jeg? Og skal jeg det sammen med nogen, og hvis ja, med hvem?" Med andre ord: det helt grundlæggende identitetsprojekt.

Den opgave rokkede introduktionen af iPhonen nemlig ikke ved, men den påvirkede rammerne, således at det projekt – der aldrig har været let – for en gruppe af elever er blevet endnu vanskeligere, fordi en del af identitetsafklaringsprojektet i nogen grad er flyttet til arenaer, hvor de ofte oplever at være meget alene – såvel fysisk som i mere overført betydning.

Den udvikling kalder på, at de voksne omkring denne aldersgruppe "besinder" sig på, at de ændrede rammer omkring børne- og ungdomslivet kalder på en genbeskrivelse af voksenrollen, så man som forældre, træner og spejderfører:

- i det omfang det er nødvendigt – påtager sig rollen som legemester og kulturbærer, der kortslutter algoritmerne og i stedet faciliterer fællesskaber og aktiviteter på tværs af alder, køn og kultur
- vælger at være proaktivt nysgerrig – også på ting, man ikke ved noget om ...
- kan veksle mellem det at støtte til en udforskende praksis og til tider også være normativ, fordi der måske er brug for "frikvarter", hvor der ikke er så meget til forhandling
- er den, der systematisk opmuntrer, når tingene er svære – f.eks. ved at understrege, at 8 ud af 10 overlever at gå i 3.-6. klasse

I forbindelse med arbejdet med rapporten har vi løbende været nødt til at forholde os til det forhold, at vi som "voksne" f.eks. kommer til at betone nogle samværsformer som kvalitativt "bedre" end andre – og at vi omvendt måske ikke altid anerkender værdien af de fællesskaber, der opstår i det virtuelle rum. Samtidig med, at vi forsøger at være opmærksomme på disse forhold, er det dog også vigtigt f.eks. at være opmærksom på det forhold, at når vi med afsæt i *UCLA Loneliness Scale,* som er den mest anvendte og anerkendte måde at måle ensomhed på, stiller spørgsmålene: 1) *Hvor ofte savner du nogen at være sammen med?* 2) *Hvor ofte føler du dig udenfor?* 3) *Hvor ofte savner du nogen at være tæt knyttet til?* viser vores undersøgelse, at ca. 1 ud af 10 kan kategoriseres som "svært ensomme" og 3 ud af 10 som "moderat ensomme".

Det er foruroligende tal. Selvom man selvfølgelig sagtens kan problematisere forståelsen af ensomhed i en tid, hvor der er høje forventninger til såvel kontinuerlig stimuli og kvaliteten i relationerne, rokker det ikke ved, at for mange elever i 3.-6. klasse ikke oplever sig som en integreret del af et fællesskab! Når vi samtidig oplever en markant stigning i antallet af udskolingselever, der angiver at være ensomme (Haugegaard & Østergaard 2020; Ottosen m.fl. 2018), er tiden ikke til akademiske diskussioner af definitioner, men til at man som voksen – når man bliver opmærksom på børn og unge, der kæmper med at blive en del af fællesskabet – proaktivt hjælper dem med at forsøge at knække fællesskabskoden!

8.3 Drop "Har det været en god dag"-spørgsmålet, og stil i stedet nysgerrige og vigtige spørgsmål – for hvis du ikke gør det, er det der nok heller ikke andre, der gør det!

Det forekommer ret oplagt, at der i en periode i livet kendetegnet ved transition er behov for arenaer som f.eks. køreturen, spillet eller aftensmaden, hvor man kan vende nogle af de ting, som man går og tumler med. Selvom det ikke altid er eksplicit, efterspørger børnene i vid udstrækning forældrenes erfaringer, viden og udsyn i forhold til at drøfte lidt "tunge temaer" knyttet til blandt andet relationer og følelser. Udtrykt lidt anderledes så anerkender børnene i vid udstrækning, at forældrene, på trods af at de på nogle områder fremtræder som novicer, besidder den "funktionelle autoritet" baseret på viden, brugbare erfaringer og større udsyn.

Undersøgelsen indikerer meget tydeligt, at "vigtige" samtaler ofte opstår der, hvor de voksne tager initiativet enten ved at skabe nogle bestemte rammer eller ved at stille nogle helt konkrete spørgsmål. Så vi skal turde påtage os serveretten og stille de nysgerrige spørgsmål, som der er stor risiko for, at ingen andre tør stille!

Og så skal vi som forældre være bevidste om, at dybden i såvel relationer som samtaler, som oftest modelleres af den voksne, og at de samtaler, man gerne vil have med sine børn, må man i nogen grad selv modellere. Det samme forhold gør sig gældende i forhold til at give vores børn sprog – også i forhold til de akavede temaer. Det kan f.eks. ske ved, at man ved at dele beretninger fra ens egen hverdag, efterfulgt af refleksion over oplevelsen, "træner" ens barn til at indgå i en dialog, der ikke blot handler om, hvad de har lavet og med hvem, men også om *hvorfor*. Disse såkaldte rum for refleksion medvirker ikke bare til at finde svar på konkrete spørgsmål, men udgør også vigtige træningsarenaer i forhold til at kunne række ud til andre voksne samtalepartnere, såvel nu som senere i livet – for hvis mine forældre kan bruges til noget fornuftigt, så kan andre voksne nok også!

8.4 Det hele kan føles lidt ustabilt, når man står med den ene fod i barndommen og den anden i ungdommen – specielt hvis man oplever, at man er alene på rejsen

En væsentlig pointe i undersøgelsen er, at det store flertal trives i skolen, derhjemme og til fritidsinteresser – MEN det er også vigtigt at være opmærksom på, at et betydeligt mindretal har det svært. Og i lighed med mange andre undersøgelser peger vores data på, at det især er pigerne, som løber ind i trivselsproblematikker. Sammenlignet med undersøgelsen i 2017 er pigerne blevet både mere ensomme, stressede og utilfredse med deres krop, og det bliver kun værre, jo tættere de kommer på teenageårene.

Det bør kalde på en ændret praksis i hjemmene og blandt de sekundære voksne, som de møder i skolen, fritidsklubben og de øvrige fritidsarenaer. I stedet for at de skal tumle med problemerne alene – eller sammen med deres venner, der er det samme sted i livet som dem selv – kalder det på voksne, som ikke blot *har muligheden,* men reelt også *pligten,* til at tale med både piger og drenge om venner, kropsideler og det at have realistiske forventninger til sig selv, når man går i 5. klasse.

Det er snakke, vi *skal turde* tage i klassefællesskabet og i klubben, fordi det giver mulighed for at aflive nogle af flertalsmisforståelserne om "at de andre har meget mere styr på det end mig". Men vi skal også turde tage snakken med den enkelte! Undersøgelsen viser nemlig en udvikling i retning af, at den store gruppe i udgangspunkt abonnerer på alle de rigtige meninger om inkluderende fællesskaber, at man ikke kan være perfekt, at alle kroppe er ok osv. – men det gælder bare ikke lige dem selv!

Som et udtryk for en ofte misforstået hensyntagen viger vi ofte udenom de mere personlige snakke. Et spørgsmål, den enkelte voksne måske bør overveje, er, hvorvidt det i forhold de børn, elever, klubmedlemmer og spillere, man har en tæt relation til, kunne give mening at revidere den tilgang? Man skal selvfølgelig være opmærksom på den magtrelation, der altid imellem et barn og en voksen, og det er helt centralt, at barnet har mulighed for at sige fra, men spørgsmålet er, om det nogle gange måske er bedre at stille et sensitivt formuleret spørgsmål for meget – som bliver skudt til hjørne – end et for lidt?

8.5 KAN-arenaer, hvor man SKAL noget, KAN noget!

Når man bruger 6-7 timer om dagen på en SKAL-arena, hvor præstationskulturen via test m.v. stadig tidligere sniger sig ind i hverdagen, giver det god mening, at man på de selvvalgte arenaer efterspørger sjov, fællesskab og udvikling. Ifølge de fremmeste eksperter – idrætsudøveren, klubmedlemmet, danseren eller spejderen – er det de absolut vigtigste byggeklodser i opbygningen af attraktive organiserede fritidsaktiviteter. Det bør ikke længere være til diskussion! Og alle tre dimensioner skal prioriteres – som udøver skal jeg gå gladere og dygtigere hjem, end da jeg kom, og mens jeg deltager i aktiviteten, skal jeg føle mig tryg sammen med dem, jeg er sammen med!

En god balance mellem det sjove, fællesskab og progression uanset udøverens niveau ER helt basalt opskriften på "succes", når man udbyder organiserede fritidsaktiviteter, der også opleves meningsfyldte, når udøverne rammer teenageårene. Men hvad så med forskellen mellem dem, der spiller på hhv. første- og tredje-holdet, piger og drenge osv.? Den gode nyhed er, at uanset køn og niveau er det fuldstændig det samme, der motiverer udøverne – den dreng, der lige er startet til basket, vil ligesom den erfarne pigespiller gerne gå dygtigere og glad hjem efter at have været en del af et træningsfællesskab, som han oplevede som trygt og anerkendende!

8.6 Fritidslivet handler om meget mere end "blot" selve aktiviteten – og den dimension bør italesættes meget mere intentionelt

Som udbyder af fritidsaktiviteter er det afgørende, at man er opmærksom på, at det at være en del af en organiseret fritidsaktivitet handler om meget mere end selve aktiviteten – det at lære at sparke til en bold, binde et knob eller ramme en akkord rent.

Ifølge Lars Hammershøi, lektor på Institut for Læring og Pædagogik på DPU, er legen og fritiden der, hvor *"man dannes ved at rejse ud i det større (selvoverskridelse) og her gør erfaringer, der ændrer en, så man, når man kommer hjem, ikke er helt den samme."* (Hammershøi 2013). Når man ikke helt er den samme, er det, fordi fritiden giver en mulighed for at møde en ny kultur eller anderledes meningsverden, hvor man får erfaringer fra andre værdier og måder at gøre og forstå ting på. Fritiden er der, hvor man for et øjeblik kan slippe algoritmefællesskabet, hvor match af baggrundsvariable er omdrejningspunktet – og i stedet træde ind i garderobefællesskabet, hvor det er en fælles sag eller passion, der holder fællesskabet sammen, og hvor de normale roller og funktioner – for en tid! – bliver sat ud af spil. Fritiden kan dermed opleves som en form for "modrum" eller "kontrafaktisk rum", som er anderledes end f.eks. skolens "skal-fællesskab".

Mere konkret er de organiserede fritidsaktiviteter et fællesskab, hvor:

- Man på tværs af alder, køn og kultur tilegner sig sociale kompetencer, der gør, at man på en kompetent, tryg måde formår at være sammen med andre, der måske har anderledes forudsætninger og værdier end en selv
- Den enkelte med afsæt i en passion lærer at lære, herunder lærer, at det tager tid at indlære nye kompetencer, og at det kræver mod at give sig i kast med nye udfordringer
- Præmissen er, at det i processen med at tilegne sig nye færdigheder ikke bare er OK, men reelt en naturlov, at fejle
- Kulturen er, at det er naturligt at bede om hjælp, hvis der er noget, man synes er vanskeligt

Undersøgelsen indikerer også ret klart, at fritidslivets potentialer ikke er noget, udøveren – reelt meget naturligt – forholder sig specielt reflekteret til. Fritiden bliver primært opfattet som et "frirum", hvor der er noget "andet" på spil. Hvis det "andet" ikke bare skal blive til "kroppens tavse viden", men også skal kunne overføres til andre livsarenaer, er det afgørende, at de voksne, der faciliterer fritidsaktiviteter – eller forældrene – skaber rum, hvor det italesættes, hvordan det, man har lært i fritiden, også kan anvendes i klassen eller vennegruppen. Når det giver mening at nævne forældrene som mulige "oversættere", er det, fordi forældrene meget eksplicit i undersøgelsen peger på, at de i høj grad ser deres børns engagement i fritidsaktiviteter som et "modsted" – ikke kun i forhold til de mange timer foran skærmen, men også i forhold til vennegrupperne, som ofte fremtræder meget "ens".

Man kan med god ret spørge, om der ikke er en fare for at instrumentalisere fritiden, når fritidsaktiviteternes potentiale for at gøre elever dygtigere i skolen, træne deres

sociale færdigheder, blive mere modige osv. fremhæves? Svaret er nej!

Den instrumentalisering, man bør være bekymret for, er i forhold til, om fritidsaktiviteten bliver en arena, hvor et vigtigt outcome er, at man kan leve op til kulturelt bestemte kropsidealer! Det er et skråplan, man skal være bevidst omkring og italesætte. Men i forhold til fritidslivet potentielle transferværdi i forhold til andre livsarenaer giver det ikke mening at være bekymret. For udøvere er den primære drivkraft, at de er passionerede for musik, elsker natur eller legen med bolden. De er sjældent drevet af fritidslivets potentielle transferværdi. Derfor giver det stadig mening at fremhæve og italesætte, at det, man gør, f.eks. spiller med i en rolle i et teaterstykke eller tør sige "vi skal den vej" på en hike i spejderpatruljen, i bund og grund er det samme, man gør, når man rækker hånden op i timen. I fritidslivet lærer vi at bringe os selv på banen, og den gruppe af elever, der ikke naturligt rækker hånden op i undervisningen, har brug for nogen, der viser dem, at det, som læreren beder dem om at gøre, allerede er noget, de gør, når de råber en kommando i Counterstrike.

For en stor del af spejderne og håndboldspillerne er fritidsaktiviteter "blot" noget, de går til, og som kan vælges fra og evt. erstattes af noget andet. Hvis man i fritidslivet ønsker at blive bedre til at opretholde - *ikke* at fastholde! – og udvikle relationen til stadig flere børn og unge, er det oplagt, at vi er nødt til at blive bedre til at fortælle historien om, at fritiden er langt mere end "bare" aktiviteten i sig selv. Fritidslivet er også et modsted, hvor vi – ikke som modsætning til hverdagen på "skal-arenaen, men som supplement - *kan* være på en arena, hvor vi ikke bare bliver bedre til *noget,* men også sammen med *andre* bliver til *nogen!* Og dette er mere end blot en sjov leg med ord – det er et vigtigt budskab om potentielt vigtige livgivende arenaer i en verden kendetegnet ved eskalerende acceleration

8.7 Og hvad så med Generation Alpha?

De elever, der medvirker i undersøgelsen, er med ret stor sandsynlighed ligeglade med, hvilket label de får sat på sig! Deres projekt består primært i at komme "helskindet" over broen fra barndommen til teenageårene. Det projekt kaster de sig – i lighed med deres "forfædre" – mere eller mindre hhv. frygtløst, frygtsomt og "ensomt" over! Og destinationen – udskolingen, ungdommen, større selvstændighed og mere valgtvang – ligger nogenlunde fast.

Eleverne i 3.-6. klasse svømmer i det vand, de får stillet til rådighed – det er en given præmis! Spørgsmålet er, om det "vand", de svømmer i, er grundlæggende anderledes end det vand, som f.eks. deres forfædre fra 2007 svømmede i? Og har det resulteret i større globalt udsyn i forhold til klima og ulighed? Virker de mere innovative? Og er drømmen om en enhjørningekjole udtryk for autentisk forbrug? Det skal vi ikke gøre os til dommere over, men sidstnævnte eksempel illustrerer udfordringen i forhold til at afdække empiriske Generation Alpha-nedslag i børne og ungdomslivet.

Som det er fremgået af undersøgelsen, betyder forbruget noget i forhold til socialiseringsprocessen – specielt i 4.-5. klasse – men det er i praksis ikke helt enkelt for eleverne at agere som selvstændige forbrugere, der gennem deres forbrug søger at strikke en autentisk biografi sammen! Det handler meget enkelt om, at deres forbrug er reguleret af deres forældre, og i mange hjem foregår forbruget gennem en personlig shopper – nemlig mor! Det er ikke til diskussion, at de er vokset op med en massiv påvirkning fra entertising, men det er deres personlige shopper ikke i nær så høj grad. Derfor reguleres forbruget – især for de yngste! – stadig i vid udstrækning af snusfornuftige diskussioner om, hvorvidt skoene er optimale til at spille fodbold med i skolegården – og knap så meget i forhold til, om netop disse sko er med til at fortælle en unik historie om, hvem "jeg" er ...

Vi indledte undersøgelsen med en målsætning om at kunne eftervise selvstændige generationskendetegn for Generation Alpha – og spørgsmålet er, om vi lykkedes med det? Man kan måske udtrykke det på den måde, at vi lykkedes med at tegne et billede af, hvad der er på spil i Generation Alphas liv, når de er 9-12 år.

Et billede, der i nogen grad ligner det billede, vi tegnede i 2008, men dog adskiller sig markant på et punkt – nemlig at det ser ud til, at de skal mere på samme tid. Vi lykkedes omvendt ikke med empirisk at eftervise de generationskendetegn, som den eksisterende litteratur om Generation Alpha skitserer. Det kræver nok mere selvstændigt agerende informanter, der i højere grad har løsrevet sig fra deres "Millennial"-forældre – og der er de meget unge Alphaer ikke rigtigt endnu! Så vi må væbne os med tålmodighed – og mens vi venter, kan vi passende forsøge at hjælpe eleverne i 3.-6. klasse med at knække koderne til deres næste skridt – nemlig overgangen til det at være teenagere, som jo aldrig har været nogen specielt enkel proces!

Men faktisk indikerer undersøgelsen, at de unge Alphaer, som er på vej ind i en ny transitionsproces, der kalder på såvel følgeskab som modspil, måske er knap så alene, som man kunne frygte! Og "hjælpen" kommer ikke fra deres parasociale relationer til mere eller mindre kendte influencere, men fra deres forældre, der, selvom de på nogle områder måske kan virke "helt væk", måske i praksis er kommet tættere på – forstået at de i stadigt stigende omfang vælger at spørge ind til deres børns digitale liv, trivsel og andre temaer og arenaer, hvor de ikke umiddelbart er på hjemmebane.

Dette er et nybrud – og måske det mest markante nybrud i forhold til den undersøgelse, vi foretog i 2013, og reelt et korrektiv til den eksisterende litteratur om Generation Alpha, som tegner et billede af fraværende forældre. Det billede er mere nuanceret: Vi ser forældre, som spiller sig stadig mere på banen. Det kan ses som udtryk for den forældredeterministiske strømning, der kan iagttages i store dele af den vestlige verden, men er måske også bare et udtryk for, at forældrene rigtig gerne vil deres børn og er ved at vænne sig til, at forældrerollen har ændret sig. Og at forældrene har indset, at det vigtigste i forhold til at "opdrage" deres børn i en tid, "hvor der hele tiden sker noget", ikke er "ekspertviden", som hurtigt forældes, men proaktiv nysgerrighed!

Sådan gjorde vi
– Metode og datagrundlag

I dette afsnit vil vi give et indblik i, hvordan vi har indsamlet data, og hvem der medvirker i undersøgelsen.

Undersøgelsens empiriske grundlag består af både kvantitativ og kvalitativ empiri. Vi har valgt denne tilgang med henblik på at kunne kortlægge ungdomslivet i både bredden og dybden. Vi har i undersøgelsen forsøgt at indfange Generation Alpha ud fra tre perspektiver, og vi har derfor data fra både de unge selv, deres forældre og de voksne, som de møder i fritidslivet.

Datamaterialet består af:

- 1093 spørgeskemabesvarelser fra elever i 3.-6. klasse
- Otte gruppeinterviews med i alt 29 elever i 3.-6. klasse fra fem skoler
- Et følgestudie bestående af observationer af og interviews med 15 elever i 3.-6. klasse gennem to måneder
- 491 spørgeskemabesvarelser fra forældre til elever i 3.-6. klasse.
- 17 enkeltpersonsinterviews med forældre
- Syv enkeltpersonsinterviews med sekundære voksne

Kvalitativt data

Den kvalitative data består af interviews med både elever og forældre og er indsamlet i to perioder: I forbindelse med dataindsamling til Mary Fonden i slutningen af 2020 og gennem et følgestudie i foråret 2021.

Alle interviewpersoner er anonymiserede, og de navne, som fremgår i rapporten, er derfor fiktive.

Eleverne

I slutningen af 2020 afholdt vi otte gruppeinterviews med i alt 29 elever i 3.-6. klasse fra fem skoler. Interviewene var fordelt i hhv. Region Midtjylland, Sjælland og Hovedstaden og ligeligt fordelt på alle fire klassetrin med 50/50 fordeling mellem drenge og piger.

For at få en mere dybdegående forståelse af elevernes hverdag og trivsel udførte vi et følgestudie i foråret 2021. Vi rekrutterede 15 unge i 3.-6. klasse fra tre ungdomsklubber beliggende i Jylland, på Sjælland og i Hovedstadsområdet. De unge blev interviewet i mindre grupper ad flere omgange[7]. Interviewmaterialet blev suppleret af observationer af de unge i deres fritid: både i ungdomsklubben og til andre fritidsaktiviteter. På den måde gav følgestudiet mulighed for en større fortrolighed i interviewene og en dybere indsigt i de enkelte unges hverdagsliv.

Forældrene

De 17 enkeltpersonsinterviews med forældre fordeler sig på seks fædre og 11 mødre.

12 af forældrene er rekrutteret via forældrespørgeskema-undersøgelsen. Fem af interviewene blev rekrutteret i forbindelse med følgestudiet. De er forældre til nogle af de elever, som deltog i følgestudiet – hvilket gav flere perspektiver og et dybere indblik i barnet og forældrenes situation.

7 Tre af eleverne blev kun interviewet en enkelt gang

De sekundære voksne

Vi foretog syv enkeltpersonsinterview med voksne fra det organiserede fritidsliv. Interviewpersonerne var valgt således, at de repræsenterede forskellige dele af organiserede fritidsliv og havde mindst 10 års erfaring. Interviewene kunne således give et bredt indblik i det organiserede fritidslivs møde med Generation Alpha samt perspektiver på, hvordan generationen ligner og adskiller sig fra tidligere generationer.

Kvantitativt data

I alt 1093 elever har gennemført spørgeskemaet henvendt til målgruppen 3.-6. klasse, mens 491 voksne gennemførte spørgeskemaundersøgelsen til forældre.

14 skoler fra hhv. Region Nordjylland, Midtjylland, Sjælland og Hovedstaden (inkl. Bornholm) har deltaget i spørgeskemaet. Både offentlige folkeskoler og private fri-/privatskoler er repræsenteret.

I spørgeskemaet til eleverne har det været vigtigt at holde sproget i øjenhøjde med respondenterne for at sikre validiteten af besvarelserne: Børn skal forstå, hvad det er, de svarer på. Her har vi lænet os op ad formuleringer fra 2017, ligesom nye vendinger og ordvalg er testet på personer fra målgruppen. Tilmed er der udarbejdet læsevejledninger til lærerne i tredje og fjerde klasse, som har givet lærerne mulighed for at assistere den yngre halvdel af respondenterne med gennemførslen. Efter feedback fra nogle af de lærere, der først kørte undersøgelsen i 3. klasse, blev vejledningen justeret minimalt.

I rapporten har vi løbende udtalt os om forskelle – eksempelvis på elever på forskelligt klassetrin eller af forskelligt køn. Vi har udtalt os om disse forskelle, når de har været statistiske signifikante ved et signifikansniveau på ≤ 0,05. Det har dog ikke været muligt at teste signifikansen på forskellene, når vi har sammenlignet med tallene fra 2008 og 2013. Det betyder ikke, at forskellene ikke kan være signifikante, men blot at vi ikke har haft mulighed for at bekræfte det.

Udgivelserne fra 2008 og 2013 omhandler elever i 3.-5. klasse. For at få et retvisende sammenligningsgrundlag har vi sorteret eleverne i 6. klasse fra i datasættet for 2017 og 2020, når vi sammenlignede med tallene fra 2008 og 2013.

Måling af ensomhed

Vi har i målingen af ensomhed valgt en indirekte tilgang, som er inspireret af tre-spørgsmålsversionen *UCLA Loneliness Scale,* som er den mest anvendte og anerkendte måde at måle ensomhed på (Lasgaard & Friis 2015). Spørgsmålene er: 1) *Hvor ofte savner du nogen at være sammen med?* 2) *Hvor ofte føler du dig udenfor?* 3) *Hvor ofte savner du nogen at være tæt knyttet til?*

På baggrund af erfaringer fra pilotundersøgelsen i 2017 er spørgsmålet *"hvor ofte savner du nogen at være tæt knyttet til"* en modificering af spørgsmålet *"hvor ofte føler du dig isoleret fra andre",* som er det oprindelige spørgsmål i *UCLA Loneliness Scale*. Dette er gjort for at sikre forståelsen blandt de yngste respondenter. Besvarelserne på de tre spørgsmål lægges sammen til en samlet variabel, som udgør grundlaget for en vurdering af ensomhed.

I spørgeskemaet for forældre har vi lavet en lignende beregnet variabel for ensomhed, men her baseret på *forældrenes* vurdering af barnets ensomhed.

Dataindsamling under en pandemi

Data er indsamlet i slutningen af 2020 og første halvdel af 2021, som har været præget af COVID-19 og flere store nedlukninger af Danmark. Rapporten har dog ikke fokus på pandemien og dens konsekvenser, da det utvivlsomt vil være ærindet for mange andre udgivelser (f.eks. fra HOPE-projektet), og fordi denne rapport har et andet sigte: at blive klogere på en ny børne- og ungdomsgeneration, som – med eller uden COVID-19 – lever under andre rammevilkår, end deres forældre gjorde.

Pandemien kan dog have betydning for undersøgelsens resultater. Den kan bl.a. have betydning for antallet af aktive i foreningslivet, og pandemien kan også påvirke elevernes og forældrenes oplevelser af f.eks. trivsel eller foreningslivet. Vi ser f.eks. blandt de foreningsaktive elever en markant mindre opbakning til samtlige positive udsagn omkring fællesskabet i fritidsaktiviteter. Dette handler muligvis om en generel udvikling i tweenlivet, som er uafhængig af COVID19, men forklaringen kan også være, at pandemiens nedlukninger af fritidslivet har haft negative konsekvenser for fællesskabet til fritidsaktiviteterne og forventninger til dette. Sammenligner vi ellers med tallene fra 2017 ser vi dog ikke umiddelbart tydelige tendenser til, at datamaterialet er påvirket af COVID19.

Hvem deltog i spørgeskemaundersøgelsen?

Nedenfor følger en præsentation af de elever og forældre, som besvarede de respektive spørgeskemaundersøgelser.

3.-6. klasse

Stikprøven for elever på mellemtrinnet består af 1093 personer. 47,9% er drenge, 51,6% er piger. Seks respondenter valgte muligheden for ikke at svare på spørgsmålet om køn svarende til 0,6%. Der ses bort fra disse seks respondenter i kryds på køn.

	Antal	Procent
8 år	15	1%
9 år	226	21%
10 år	246	23%
11 år	332	30%
12 år	259	24%
13 år	15	1%
Total	**1093**	**100%**

Tabel 8: *Hvor gammel er du?*

Kun 2% af eleverne falder udenfor aldersspændet 9 til 12 år, som derfor udgør 98% af stikprøven. Imidlertid vælger vi i rapporten – i stil med rapporten fra 2017 – at opdele respondenterne på klassetrin frem for alder, da vi har en forventning om, at elevernes klassetrin har større forklaringskraft end deres alder. Elevernes fordeling på klassetrin vises i tabel 9:

	Antal	Procent
3. klasse	240	22%
4. klasse	228	21%
5. klasse	359	33%
6. klasse	266	24%
Total	**1093**	**100%**

Tabel 9: *Hvilken klasse går du i?*

Ovenstående tabel viser en mindre overrepræsentation af 5. klasser i stikprøven, som er et element, man kan tage højde for i vurderingen af resultaterne. Fordelingen på klassetrin afspejler, at spørgeskemaet nemmere har kunnet passes ind i virtuel fjernundervisning for de ældste klasser end for 3. og 4. klasse. Flere piger (58%) end drenge (42%) i 3. klasse har gennemført skemaet. Samme ujævne kønsfordeling ses ikke på de andre klassetrin.

Målgruppen er bosiddende i følgende familietyper:

	Antal	Procent
Begge mine forældre	796	73%
Med min mor alene eller med min far alene	158	14%
Andet (f.eks. med min mor og papfar, på skift mellem far og mor, eller hos plejeforældre)	139	13%
Total	**1093**	**100%**

Tabel 10: *Hvem bor du sammen med?*

73% af eleverne bor i husstande med begge biologiske forældre, hvilket er lidt flere end populationen, hvor 69% bor med begge deres biologiske forældre (Danmarks Statistik).

Elever med forældre, som har anden etnisk baggrund, er væsentligt underrepræsenteret i vores stikprøve. 7% af eleverne i stikprøven har forældre, som begge er født udenfor Danmark, hvorimod det gælder 12,9% af popula-

tionen (Danmarks Statistisk). Denne overrepræsentation af etnisk danske elever kan have betydning for f.eks. andelen af foreningsaktive elever, da tidligere undersøgelser har vist, at etnisk danske elever har en højere deltagelse i faste fritidsaktiviteter (Ottosen m.fl. 2018).

	Antal	Procent
Ja, begge to	864	79%
Ja, den ene	131	12%
Nej, ingen af dem	75	7%
Ved ikke	23	2%
Total	**1093**	**100%**

Tabel 11: *Er dine forældre født i Danmark?*

Forældre

Undersøgelsen for forældre er besvaret af 491 personer, som er rekrutteret via ledere og lærere på de skoler, hvorfra eleverne stammer. Kønsfordelingen mellem forældrene er skæv: 17,3% er mænd (fædre) og 82,7% er kvinder (mødre). Denne fordeling er identisk med kønsfordelingen mellem forældrebesvarelserne fra 2017.

Fordelingen blandt forældrene ud på de respektive fire klassetrin er mindre jævn end for eleverne. Forældre til 4. klasses-elever er overrepræsenterede, mens forældre til specielt 6. klasser er underrepræsenterede.

	Antal	Procent
3. klasse	99	20%
4. klasse	179	36%
5. klasse	131	27%
6. klasse	82	17%
Total	**491**	**100%**

Tabel 12: *Hvilken klasse går dit barn i?*

Forældres uddannelsesniveau afspejles i nedenstående tabel, hvor fordelingen sammenlignes med tal fra Danmarks Statistik. Det ses tydeligt, at stikprøven blandt forældre er klart overrepræsenteret af personer med mellemlange eller lange boglige uddannelser og underrepræsenteret af erhvervsfaglige og personer uden videregående uddannelse.

	Antal	Procent	DST[8]
Folkeskole	12	2%	16%
Studentereksamen/HF	18	4%	6%
Erhvervsfaglig uddannelse	62	13%	34%
Kort videregående uddannelse, under 3 år	54	11%	6%
Mellemlang videregående uddannelse, 3-4 år	209	43%	21%
Lang videregående uddannelse, over 4 år	131	27%	17%
Andet	5	1%	
Total	**491**	**100%**	**100%**

Tabel 13: *Uddannelsesniveau*

8 Kilde: Danmarks Statistik. Data fra 2019 (”Tabel HFUDD11”). Aldersgruppe: 30-54 år og *ikke* udspecificeret som personer med børn i målgruppen. ”Uoplyst m.v.” udgår af beregningen, der er lavet som en gennemsnitsberegning af den uddannelsesmæssige procentfordeling for 5 års intervaller i spændet 30-54 år. ”Adgangsgivende uddannelsesforløb” er inkluderet i ”Kort videregående uddannelse, under 3 år”, ”Bacheloruddannelser” er inkluderet i ”Mellemlang videregående uddannelse, 3-4 år” og endelig er ”Ph.d. og forskeruddannelser” naturligt nok inkluderet i ”Lang videregående uddannelse, over 4 år”.

Repræsentativitet

I sammenligning med landsgennemsnittet er nogle grupper over- eller underrepræsenteret. Undersøgelsen skal derfor læses med dette in mente.

Følgende grupper er væsentlig overrepræsenterede:

- Elever i 5. klasse
- Piger i 3. klasse
- Etnisk danske elever
- Mødre

Erhvervsfagligt uddannede forældre er underrepræsenterede, og Region Syddanmark er slet ikke repræsenteret. Kønsfordelingen på forældrestikprøven er så skæv, at der bør tages forbehold for resultaterne, der genereres ud fra denne.

Trods disse afvigelser mener vi dog, at stikprøven stadig giver et retvisende billede af målgruppens fritidsliv og trivsel. Ser vi f.eks. på et trivselsparameter som kropstilfredshed, så viser denne undersøgelse, at tæt på hver tredje pige i 5. klasse synes, at hun vejer for meget, hvilket stemmer overens med resultaterne fra Skolebørnsundersøgelsen (Rasmussen m.fl. 2018). Derudover har denne undersøgelse en forholdsvis ligelig kønsfordeling, hvilket er en væsentlig faktor ift. både fritidsliv og trivsel.

LITTERATUR

Bakhtin, Michail Michailovitj (2003): *Ordet i romanen,* Gyldendal

Baumann, Zygmunt (2000): *Savnet fellesskap,* Cappelens upopulære skrifter 37. Hentet 1. maj 2020 (https://www.cappelendamm.no/_savnet-fellesskap-zygmunt-bauman-9788202199036).

Bauman, Zygmunt (2006): *Flydende modernitet,* Hans Reitzel. KBH

Benn, Christina Lissa: Haugegaard, Simon, Lindeskov, Ditte Marie & Østergaard, Søren (2018): *Gutter, vi skal altså holde sammen, ellers bliver vi nakket! perspektiver på tweens, trivsel og fællesskaber, Ungdomsanalyser.nu, Frederiksberg*

Berlingske 2016. Birgitte Rahbek. Torsdag d. 21. juli 2016, kl. 22.15. *Mød Generation Alpha: De får et helt andet liv end deres forældre* https://www.berlingske.dk/kultur/moed-generation-alpha-de-faar-et-helt-andet-liv-end-deres-foraeldre

Besag, Valerie. (2006): *Understanding Girls' Friendships, Fights and Feuds: A Practical Approach to Girls' Bullying.* 1 edition. Maidenhead, England ; New York: Open University Press.

Bindslev Marianne With (2017): *Svigt af børn i Danmark, temarapport om mobning, Børns vilkår og Tryg Fonden, Valby*

Brus, Anne (2020): *Fra Professionel esport og soveværelseskultur til foreningsidræt- børn og unges perspektiver på esport i DGI'S idrætsforeninger,* Institut for kommunikation, Københavns universitet, København

Bucher, Taina (2013): *The Friendship Assemblage: Investigating Programmed Sociality on Facebook.* Television & New Media 14(6):479–93.

Bugge, Nanna & Søren Østergaard (2020): *Fra indhegning til vandhul – Et baggrundsnotat med fokus på fritidspædagogikkens potentialer i en urban kontekst i transition.* Center for Ungdomsstudier, Frederiksberg

Bugge Nanna, Anders Erngaard Jensen & Søren Østergaard (2021): *Fritidsliv for 3.-6. klasse – En rapport om trivsel, omvalg og fællesskaber,* Center for Ungdomsstudier, udarbejdet for Mary Fonden, Frederiksberg

Christensen, Dennis, Jakob Vikær Hansen og Sofie Scheutz (2020): *Medieudviklingen 2020 DR Medieforsknings årlige rapport om udviklingen i danskernes brug af elektroniske medier.* DR Medieforskning, København

Chung, S., and Cho, H. (2017*). Fostering parasocial relationships with celebrities on social media: implications for celebrity endorsement.* Psychol. Mark. 34, 481–495. https://doi.org/10.1002/mar.21001

Danmarks Evalueringsinstitut (2018): *Børns og unges brug af fritids- og klubtilbud,* www.eva.dk

Danmarks Statistik (2021): Statistikbanken: befolkning og valg: https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1280

Dieckmann Mathilde Hyldahl (2019): *Det gode fritidsliv er venner, tid og frihed,* Børnerådet. NR. 1/2019 6. årgang, april 2019, Billund

DIF. 2021. "DIF | Medlemstal". Hentet 3. august 2021 https://www.dif.dk/da/politik/vi-er/medlemstal#DIF's%20medlemstal

Drotner, Kirsten. (2006): *At skabe sig – selv: ungdom, æstetik, pædagogik.* Kbh.: Gyldendal.

Dweck, Carol S. (2008): *Mindset: the new psychology of success.* Ballantine Books trade pbk. ed. New York: Ballantine Books

Fester,M & Kierkegaard, K (2012): *Familiens betydning for børns idrætsdeltagelse,* Notat, Team Analyse, DIF.

Fincham, Benjamin (2016): *The sociology of fun.* London: Palgrave Macmillan.

Furedi Frank (2002): *Paranoid Parenting - Why Ignoring the Experts May Be Best for Your Child,* Chicago Review Press, Chicago

Goleman Daniel (2014): *Emotional intelligence- Why I can matter more than IQ,* Bloomsbury Publishing, London

Grube, Kirsten & Østergaard, Søren (2008): *Betweenagere? – et studie af 3.-5. klasses hverdagsliv,* Ungdomsanalyse.nu, Frederiksberg.

Grube, Kirsten & Østergaard, Søren (2013*): Børneliv version 2.0- Perspektiver på tweens, fritidsliv og trivsel,* Ungdomsanalyser.nu, Frederiksberg

Grube, Kirsten & Østergaard, Søren (2016): *Ung i en præsentationskultur- Jagten på kontrol, tryghed og frikvarter,* Ungdomsanalyser.nu, Frederiksberg

Görlich, Anne, Noemi Katznelson, Mette Pless og Liv Graversen (2019): *Ny udsathed i ungdomslivet, CEFU (center for ungdomsforskning), København SV.*

Hammershøj Lars Geer (2013*): Dannelse i uddannelse,* Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet, KBH

Hansen, S.R., S.T. Gissel & M.R. Puck (2017): *Børns læsning 2017 – en kvantitativ undersøgelse af børns læse- og medievaner i fritiden.* København: Tænketanken Fremtidens Biblioteker

Hasle, Marcus, Louise Byg Kongsholm, Sussane Juhl og Helene Mathiasen (2015): *Generation Alpha- Generationsportræt- 10 egenskaber-detailkoncepter.* PEJ gruppen, Herning

Haugegaard, Simon & Østergaard, Søren (2020): *Jagten på frirum- Perspektiver på unge, hverdagsliv og fællesskaber,* Ungdomsanalyser.nu, Frederiksberg

Holm Kirsten, Winnie Alim, Marianne With Bindslev og Nanna Christine Brixtofte Petersen (2019): *Digital Dannelse i Børnehøjde: Del 3 - Skolebørns liv med digitale medier hjemme og i skolen. Børns vilkår og* Medierådet for Børn og Unge, Valby

Jenkins, Richard (2006): *Social Identitet,* Academia, Hans Reitzels Forlag, KBH.

Jessen, Carsten (2013): Leg, digitale medier og legekultures forandring. I: Eyermann, Jakob Zakarias, Jesper Carlén Winther & Per Jørgensen *"Leg gør os til mennesker"* Fredericia: Nord P/S

Jessen, Nina D. & Søren Østergaard (2015): *De bedste redskaber er mennesker, der er til stede – en undersøgelse af trivsel blandt 9-16-årige i idrætslivet."* Rapport udarbejdet for Mary Fonden. Frederiksberg: Center for Ungdomsstudier

Kierkegaard, Lene, Lis Marie Pommerencke, Sofie Flensburg, Camilla Thørring Bonnesen, Katrine Rich Madsen, Sofie Weber Pant og Anne Mette Thorhauge (2020): *Digital mediebrugs betydning for sociale relationer, fællesskaber og stress blandt børn og unge En litteraturgennemgang,* Statens Institut for Folkesundhed, SDU, *København K*

Kofoed, Anne (2009): *Læring i det organiserede fritidsliv,* Kognition og pædagogik - tidsskrift om gode læringsmiljøer.

Korsgaard, Signe, Marianne Bom og Rie Jerichow (2019): *Krop, køn og digital adfærd- Pres og stres, Hvordan mindsker vi presset på børn og unge?* Børns Vilkår, Valby

Korsgaard, Signe, Marianne Bom og Rie Jerichow (2020): *Status 2020- Svigt af børn i Danmark,* Børns Vilkår, Valby

Lasgaard, Mathias, og Karina Friis (2015): *Ensomhed i befolkningen: forekomst og metodiske overvejelser.* Aarhus: CFK - Folkesundhed og Kvalitetsudvikling.

Lindstrøm, Martin (2003): *BRANDchild – et enestående indblik i moderne, globale børns tanker og deres forhold til mærker,* Markedsføring, Frederiksberg.

Madsen Karina Søby, iBureauet/Dagbladet Information. Opdateret af journalist og cand.komm. Anne Anthon Andersen. (2015): *Web 2.0*, på Faktalink , https://faktalink.dk/titelliste/web-2.0

McCrindle Mark & Wolfinger Emily (2009): *The ABC of XYZ -Understanding the Global Generations*, McCrindle research, Pty Ltd, Australia

McCrindle Mark (2020): *Understanding Generation Alpha,* McCrindle research, Pty Ltd, Australia

Hollerup, Casper og Sarah Thiele, Simon Løvind, Katrine Granholm og Katrine Green (2020): *Børns spillevaner 2020,* Medierådet for Børn og Unge, DR og Det Danske Filminstitut, København

Mehlsen,Camilla (2020): *Homo futura- 7 kompetencer til en bedre fremtid,* Dafolo, Frederikshavn

Ordnet.dk: esport, hentet 3. august. 2021 https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=esport&tab=for

Ottosen Mai Heide, Asger Graa Andreasen, Karen Margrethe Dahl, Anne-Dorthe Hestbæk, Mette Lausten og Signe Boe Rayce (2018): *Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2018*. Viden til Velfærd VIVE, Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, København

Petersen Anders (2016): *Præstationssamfundet,* Hans Reitzels forlag, København

Rask, Steffen & Mette Eske (2020): *Status på danskernes idrætsdeltagelse 2020.* Århus: Idrættens Analyseinstitut

Rasmussen Mette, Lene Kierkegaard, Stine Vork Rosenwein, Bjørn Evald Holstein, Mogens Trab Damsgaard og Pernille Due (2019): *Skolebørnsundersøgelsen 2018- Helbred, trivsel og sundhedsadfærd blandt 11-, 13- og 15-årige skoleelever i Danmark,* Statens Institut for Folkesundhed, SDU, København.

Rasmussen Nanna Strøm (2019): *Voksne skal være nærværende - ikke kun i nærheden*. Børnerådet. NR. 2/2019 · 6. årgang, Maj 2019, Billund

Rosa, Hartmut (2021): *Resonans - En sociologi om forholdet til verden,* forlaget Eksistensen, KBH

Schultz Hansen, Søren (2013): *Årgang 2012- Socialliv og samvær i en tid med nye medier.* Søren Schultz Hansen og Informations forlag. KBH

Skat Nielsen, Mette (2014): *Når børn og unge fravælger gymnastik,* rapport. Frederiksberg: Center for Ungdomsstudier

Smidt, Lone, og Signe Nebelong (2017): *Unges syn på krop og kropsidealer* - en undersøgelse fra Sex og Samfund. Sex og Samfund.

The Guardian (2020): https://www.theguardian.com/technology/2020/dec/18/ryan-kaji-9-earns-30m-as-this-years-highest-paid-youtuber

The LEGO Group (2019): https://www.prnewswire.com/news-releases/lego-group-kicks-off-global-program-to-inspire-the-next-generation-of-space-explorers-as-nasa-celebrates-50-years-of-moon-landing-300885423.html

Tolbert Amanda N: & Kristin L. Drogos (2019): *Tweens' Wishful Identification and Parasocial Relationships With YouTubers*, in Frontiers in Psychology 17 December 2019 https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.02781/full

Trondman, Mads (2013): *Opbruddet i lærerautoriteten* i Unges motivation og læring: 12 eksperter om motivationskrisen i uddannelsessystemet., redigeret af N. U. Sørensen, C. Hutters, N. Katznelson, og T. M. Juul. Kbh.: Hans Reitzel.

Westermann,A & Østergaard,S (2021): *Gode fodboldmiljøer for piger, Brøndby,* DBU Kommunikation

Østergaard, Søren (2009*): Farvel til fodbold? Hvorfor fravælger 13-18-årige klubfodbold i KBU-regi? - en rapport om frafald.* Frederiksberg, Center for Ungdomsstudier

Østergaard, Søren (2015): *Bliv klogere på de unge – og bliv en endnu bedre træner*. Danmarks Idrætsforbund, Brøndby, DIF's Forlag

Ziehe, Thomas (2002): *Ambivalenser og mangfoldighed: en artikelsamling om ungdom, skole, æstetik og kultur.* Kbh.: Politisk revy.